

**Yapay Zekaya Sahip Robotların Avrupa Birliğinde  
Serbest Dolaşımı Önünde Ortaya Çıkacak  
Sorunların Hukuki Sorumluluk Müessesesi  
Çerçevesinde Değerlendirilmesi**

**Berk Işık**

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsüne Hukuk Yüksek  
Lisans Tezi olarak sunulmuştur.

Doğu Akdeniz Üniversitesi  
Temmuz 2020  
Gazimağusa, Kuzey Kıbrıs

Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Araştırma Enstitüsü onayı

---

Prof. Dr. Ali Hakan Ulusoy  
L.E.Ö.A. Enstitüsü Müdürü

Bu tezin Hukuk Yüksek Lisans derecesinin gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarım.

---

Prof. Dr. Murat Turgut Turhan  
Hukuk Fakültesi Dekanı

Bu tezi okuyup değerlendirdiğimizi, tezin nitelik bakımından Hukuk Yüksek Lisans derecesinin gerekleri doğrultusunda hazırlandığını onaylarız.

---

Yrd. Doç. Dr. Ulaş Gündüzler  
Tez Danışmanı

---

Değerlendirme Komitesi

1. Prof. Dr. Murat Turgut Turhan

2. Doç. Dr. İlke Göçmen

3. Yrd. Doç. Dr. Ulaş Gündüzler

## ÖZ

İnsandan bağımsız olarak hareket edebilen, öğrenebilen ve öğrendiklerini tecrübe edebilen makineler olarak tanımlanabilecek yapay zekaya sahip robotların tabi olacağı hukuk kuralları tartışılmaya başlanmıştır. Çağdaş Avrupa devletlerinin hukuk kurallarına etki edebilecek yetkilerle donatılmış Avrupa Birliği, yapay zekâya sahip robotların tabi olacağı kuralların yürürlüğe sokulmasında, uluslararası düzeyde örnek teşkil edebilecek bir aktör konumundadır.

Avrupa Birliği içerisinde, yapay zekâya sahip robotların tabi olacakları kuralların belirlenmesinde, hem üye devletler hem de AB yetkilidir. Ancak üye devletler, bu hususa ilişkin kuralları belirlerken AB hukukuna aykırı olmayacak kurallar koymalıdır.

Üye devletlerin birbirlerinden bağımsız olarak kurallar koymaları, AB'nin temel amaçlarından biri olan serbest dolaşım önünde engeller yaratabilecek niteliktedir. Örneğin yapay zekâya sahip robotlar bugün mal olarak kabul edilse bile, gelecekte bazı üye devletlerin kişilik vermeye yönelik tasarruflarda bulunduğu durumlarda, üye devletler arasında böyle robotların serbest dolaşımının sağlanabilmesi için AB'nin müdahale ederek uyumlaştırma yapması gerekecektir.

Sadece yapay zekâya sahip robotların hukuki statüsü ile ilgili olan kurallardaki farklılıklar değil, fakat her türlü mevzuat farklılıkları, örneğin hukuki sorumluluğa ilişkin kurallardaki farklılıklar da serbest dolaşım önünde engel yaratabilir. Bu engellerin Adalet Divanı'nın yıllar boyunca geliştirmiş olduğu prensiplerle ortadan kalkması, hukuka uygunluk sebeplerinin varlığı nedeniyle mümkün olmayabilir. AB'nin yürürlüğe koyduğu üye devlet mevzuatlarını uyumlaştırmaya ilişkin tasarrufların da yapay zekâya sahip robotlar bakımından

uygun ve adil sonuçlar doğurmaması da söz konusu olabilir. Örneğin ürün sorumluluğuna ilişkin AB direktifinin yapay zekâya sahip robotların verdiği zararlar bakımından uygulanması adaletsiz sonuçlara sebebiyet verebilir. Bu sebeple Birlik düzeyinde, yapay zekâya sahip robotlar için ayrı düzenlemeler yapılması kaçınılmaz olacaktır.

**Anahtar Sözcükler:** AB, Serbest Dolaşım, Yapay Zekâya Sahip Robot, Hukuki Sorumluluk, Direktif.

## **ABSTRACT**

The rules, applicable to the robots with artificial intelligence which are capable of acting autonomously from human beings, capable of learning and acquiring experience, have been the subject of legal arguments recently. European Union, having the competence to influence and harmonize the modern European states' laws, has always been a key law creator actor in the international stage.

In the EU system, both member states and the EU itself have the competence to enact rules regarding robots with artificial intelligence. However, member states are under the obligation to ensure that the rules they enacted comply with the requirements of EU law.

Member states' enactment of rules independently from each other, may result with obstacles on free movement within the internal market which has been one of the main purposes of EU. For instance, in case some member states enact rules granting personality to robots with artificial intelligence, while the others retain rules accepting them as goods, the free movement of such robots can only be achieved by EU harmonization of member states' laws.

Not only the differences between national rules regarding the status of the robots with artificial intelligence, but all differences between member states laws, including those regarding civil liability may result with the obstacles on free movement. Considering the justification grounds both regulated by the Treaties and developed by the European Court of Justice, the principles regarding free movement in EU may not suffice to remove those obstacles. Also, application of EU rules already in force to the issues related with such robots may have unfair results. Especially, applying EU Directive for Product Liability to the damages arising from

acts or omissions of robots with artificial intelligence, may result unfair and irrational results. Therefore, it is inevitable for EU to regulate all areas of law applicable to robots with artificial intelligence.

**Keywords:** EU, Free Movement, Robots With Artificial Intelligence, Civil Liability, Directive.

## TEŞEKKÜR

Çalışmamın tamamlanmasında gece gündüz yardımlarını esirgemeyen danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ulaş GÜNDÜZLER' e, yoğun iş temposuna sahip olmasına rağmen, tez yazma sürecinde sürekli bana destek olan ağabeyim Av. Mustafa IŞIK' a, askeri disiplini ve çalışma prensipleri konusunda bana ilham kaynağı olan babam Gürsel IŞIK' a, bu süreçte bana psikolojik olarak destek verip, motivasyon kaynağı olan annem, Suzan IŞIK' a, ve sürekli yanımda olduklarını hissettiren değerli Doğu Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakóltesi öğretim üyelerine teőekkürlerimi borç bilirim.

# İÇİNDEKİLER

ÖZ .....	iii
ABSTRACT .....	v
TEŞEKKÜR.....	vii
KISALTMALAR .....	xi
GİRİŞ .....	1
1 YAPAY ZEKAYA SAHİP ROBOTLARA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR, HUKUKİ STATÜLERİNE VE SORUMLULUĞA İLİŞKİN GÖRÜŞLER .....	4
1.1 Robot Nedir? .....	4
1.2 Yapay Zeka Nedir?.....	7
1.3 Yapay Zekaya Sahip Robotların Niteliği ve Sorumluluğu.....	10
1.3.1 Hukuki Sorumluluk .....	11
1.3.2 Cezai Sorumluluk .....	18
1.4 Yapay Zekaya Sahip Robotlara İlişkin Kişilik Önerileri .....	22
1.4.1 İnsan Statüsü Verilmesi .....	24
1.4.2 Elektronik Kişilik Verilmesi.....	25
1.4.3 Evcil Hayvan Statüsü Verilmesi.....	27
1.4.4 Köle Statüsü Verilmesi.....	28
2 AVRUPA BİRLİĞİNDE MALLARIN SERBEST DOLAŞIMI ve YAPAY ZEKAYA SAHİP ROBOTLARIN DURUMU .....	30
2.1 Kısım: Avrupa Birliğinde Malların Serbest Dolaşımı .....	30
2.1.1 Genel Olarak .....	30
2.1.2 Malların Serbest Dolaşımının Alt Unsurları .....	31
2.1.2.1 Gümrük Vergisi .....	31



2.1.2.2 Gümrük Vergisine Eş Etkili Ödenek.....	31
2.1.2.3 Ayrımcı ve Koruyucu İç Vergi Yasağı.....	33
2.1.2.4 Miktar Kısıtlaması ve Miktar Kısıtlamasına Eş Etkili Tedbirler.....	35
2.1.2.4.1 Doğrudan Ayrımcı Uygulamalar.....	39
2.1.2.4.2 Doğrudan Ayrımcı Olmayan Uygulamalar.....	40
2.1.2.4.3 Avrupa Birliği Adalet Divanının Miktar Kısıtlamasına Eş Etkili Tedbirlere Yönelik Kararları.....	42
2.1.2.4.3.1 Dassonville Kararı.....	43
2.1.2.4.3.2 Cassis de Dijon Kararı.....	45
2.1.2.4.3.3 Keck Kararı.....	48
2.1.2.4.3.4 Komisyon v. İtalya Kararı.....	51
2.1.2.4.4 Miktar Kısıtlaması ve Miktar Kısıtlamasına Eş Etkili Tedbirler Yönünden Hukuka Uygunluk Sebepleri.....	52
2.1.2.4.4.1 Antlaşmadaki İstisnalar.....	53
2.1.2.4.4.1.1 Genel Ahlak.....	53
2.1.2.4.4.1.2 Kamu Güvenliği.....	54
2.1.2.4.4.1.3 Kamu Düzeni.....	54
2.1.2.4.4.1.4 İnsanların, Hayvanların veya Bitkilerin Sağlığının ve Yaşamının Korunması.....	55
2.1.2.4.4.1.5 Sınai ve Ticari Mülkiyetin Korunması.....	56
2.1.2.4.4.2 Adalet Divanı'nın Kabul Ettiği Zorunlu Gereksinimler.....	56
2.1.2.4.4.2.1 Tüketicinin Korunması.....	57
2.1.2.4.4.2.2 Çevrenin Korunması.....	58
2.1.2.4.4.3 Orantılılık İlkesi.....	59
2.2 Kısım: Avrupa Birliğinde Yapay Zekaya Sahip Robotların Durumu.....	60

2.2.1 Genel Olarak .....	60
2.2.2 Malların Serbest Dolaşımına İlişkin ABAD Kararları ve Robotların Serbest Dolaşımı .....	62
2.2.3 Üye Devlet Hukuklarının Uyumlaştırılması .....	70
2.2.4 1985/374 Sayılı Ürün Sorumluluğu Direktifi.....	72
SONUÇ .....	79
KAYNAKLAR .....	81

## KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABAD	Avrupa Birliği Adalet Divanı
AD	Adalet Divanı
ABİHA	Avrupa Birliği İşleyişi Hakkında Antlaşma
bkz.	Bakınız
C	Cilt
md.	Madde
para	Paragraf
S	Sayı
s.	Sayfa numarası
vd.	Ve devamı

# GİRİŞ

Yapay zekaya sahip robot teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte, gelecekte günümüzdekinden çok farklı ekonomik, hukuki ve sosyolojik bir yapının ortaya çıkacağı anlaşılmaktadır. Yapay zekaya sahip robotların kullanımının yaygınlaşması, sadece fiziksel güce dayalı mesleklerde değil, bilişsel yeteneklere dayalı olan mesleklerde de insan gücü ihtiyacını azaltacaktır. İnsan görünümlü yapay zekaya sahip robotların yapımına da başlanmıştır. Hatta Suudi Arabistan, yapay zekaya sahip robot olan Sophia'ya vatandaşlık verme kararı alarak, ona kişi statüsü dahi tanımıştır. Gelecekte yapay zekaya sahip robotlar, sadece insanların yürüttüğü birtakım meslekleri üstlenip ekonomik hayatı değiştirmekle kalmayacaklar, insanların psikolojilerini ve algılarını etkileyecek kadar insana da benzeyebileceklerdir. Bu sebeple hukuk dünyasının gelecekte esas olarak uğraşacağı alanlardan biri de, yapay zekaya sahip robotların bağlı olacağı hukuk kurallarını tespit etmektir.

Çağdaş Avrupa devletlerinin büyük bir çoğunluğunu bünyesinde bulunduran Avrupa Birliği, üye devletlerin egemenlikten kaynaklanan yetkileri ile donatıldığından, bu devletlerin hukuklarını uyumlaştırma ve evirme olanağına sahiptir. Bu durum, Birliğin, dünya çapında hukuk yaratıcı bir aktör olarak ortaya çıkmasını sağlamıştır. Zira 27 çağdaş Avrupa devletinin uygulayacağı kuralları belirleyerek, dünyanın diğer devletlerine kendi hukuklarını şekillendirirken örnek teşkil etmektedir. Bu sebeple yapay zekaya sahip robotların tabi olacağı hukuk rejiminin belirlenmesi açısından AB'nin atacağı adımlar büyük bir önem taşımaktadır.

AB'nin esas amaçlarından biri de İç Pazarın kurulmasıdır. İç Pazar, malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin üye devletler arasında serbestçe dolaştığı ve i sınırların olmadığı bir alan olarak, yapay zekaya sahip robotların serbest dolaşımını da temin etmelidir. Ancak yeni gelişmekte olan ve gelecekte varacağı noktanın tam olarak öngörülmesinin olmadığı yapay zekaya sahip robotların hukuki statüsü ile ilgili birçok tartışma varken, üye devletlerin hukuklarındaki farklılıklar, gelecekte ekonomik ve sosyal hayatın temel unsurlarından biri haline gelecek robotların serbest dolaşımları önünde engel yaratabilecektir. Örneğin üye devletlerden bazıları bu tip robotları mal kapsamında tutarken, diğer bazı devletlerin kişi statüsü vermesi, bu robotların hangi prensiplere göre Birlik içerisinde dolaşacağı konusunda sorunlar yaratacak, hatta bu konuda engeller ortaya çıkararak İç Pazarın ulusal sınırlarla bölünmesi tehlikesini bile yaratabileceklerdir. AB Hukuku, yapay zekaya sahip robotların serbest dolaşımını temin edecek şekilde yorumlanacak ve şekillenecek, böylelikle üye devletlerin bu konudaki hukuklarının da evirilmesine yol açacaktır.

Yapay zekaya sahip robotların etki edeceği ekonomik, sosyal ve hukuki alanlar o kadar geniştir ki, tek bir çalışmada, bu konuya ilişkin tüm hususların incelenmesi mümkün değildir. Kaldı ki, yapay zekaya sahip robotların gelecekte varacağı nokta, daha önce de belirtildiği üzere tam olarak kestirilemez. Bu sebeple bu çalışmadaki amaç, esas itibariyle günümüz koşullarında, yapay zekaya sahip robotların özellikleri de dikkate alınarak, Birlik Hukukunun serbest dolaşıma ilişkin prensiplerinin değerlendirilmesi ve böylece robotların serbest dolaşımı bakımından ortaya çıkabilecek sorunların irdelenmesidir. Günümüzde yapay zekaya sahip robotlar mal olarak kabul edilmektedir. Bu sebeple tezde, özellikle malların serbest dolaşımına ilişkin AB hukuku kuralları üzerinden değerlendirme yapılacaktır. Tezde ayrıca, üye devletlerin, hukuk kurallarındaki farklılıkların yaratacağı sorunlara AB

hukukunun getirmiş olduğu çözümlerin, özel karakterleri olan yapay zekaya sahip robotlara ne ölçüde uygulanabilir olduğu da, hukuki sorumluluk müessesesi üzerinden değerlendirilmeye çalışılacaktır.

Bu bağlamda, tezin ilk bölümünde konuya ilişkin bir takım teknik kavramlar açıklanmaya çalışılarak, yapay zekaya sahip robotların diğer mallardan (örneğin robotlardan ya da yapay zekaya sahip yazılımlardan) farkları ortaya konulacaktır. Bu bölümde, yapay zekaya sahip robotların hukuki statüsüne dair görüşlere kısaca yer verilecek, yapay zekaya sahip robotların aldığı kararlardan doğan sonuçlara istinaden hukuki sorumluluk ve cezai sorumluluğa ilişkin görüşler kısaca açıklanacaktır.

İkinci bölümde ise, İç Pazarın işleyişi bakımından malların serbest dolaşımına ilişkin temel prensipler ve hukuki kurumlar üzerinde durulacak, bu prensip ve kurumların yapay zekaya sahip robotların serbest dolaşımını temin etmek bakımından yeterli olup olmadığı tartışılacaktır. Bu bağlamda, Birliğin yapay zekaya sahip robotlar için ayrıca tasarrufta bulunması gerekeceği, mevcut tasarrufların yapay zekaya sahip robotlar bakımından uygulanmasının adil olmayacağı, hukuki sorumluluk örneği üzerinden açıklanmaya çalışılacaktır. Bu bağlamda, Birliğin Ürün Sorumluluğu Direktifi'ne de çalışma içerisinde yer verilecektir.

## Bölüm 1

# YAPAY ZEKAYA SAHİP ROBOTLARA İLİŞKİN TEMEL KAVRAMLAR, HUKUKİ STATÜLERİNE VE SORUMLULUĞA İLİŞKİN GÖRÜŞLER

### 1.1 Robot Nedir?

Günümüzde üretim yapmak bakımından, gereken yüksek kol gücüne, fabrikalarda çalışan insanların istenilen seviyeye ulaşamaması sonucu bu tip işlerde çalışabilecek ve devamlılık sağlayabilecek olan robotların önemi artmaya başlamıştır<sup>1</sup>.

Robotlar genellikle bir donanımın<sup>2</sup> çalışmasını sağlamak üzere kurulmuş olan yazılımlar<sup>3</sup> ile meydana gelmektedir. Gelişen teknoloji ile birlikte yakın bir gelecekte herkesin kişisel bir robotu olacağı ileri sürülmektedir.<sup>4</sup>

Robotlar fiziksel olarak özne özellikleri gösteren ancak insanlar gibi biyolojik özelliklere sahip olmayan makinelerdir. Robotlar temelde sezme, hissetme ve harekete geçme unsurları üzerine programlanırlar<sup>5</sup>. Robotlardaki karar verici

---

<sup>1</sup> Robotların ortaya çıkış sebeplerine ilişkin detaylı inceleme için bkz. Çağlar Ersoy, **Robotlar Yapay Zeka ve Hukuk**, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul 2017, s.7-9.

<sup>2</sup> Donanım: Genel olarak bir elektronik aygıtı oluşturan tüm parçalara verilen isim.

<sup>3</sup> Yazılım: Genel olarak değişik ve çeşitli görevler yapma amaçlı tasarlanmış elektronik aygıtların birbirleriyle haberleşebilmesini uyumunu sağlayarak görevlerini ya da kullanılabilirliklerini geliştirmeye yarayan makine komutları olarak adlandırılmaktadır.

<sup>4</sup>Armağan E. Bozkurt Yüksel, "Robot Hukuku", **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, C.:7/S.:29, 2017, s. 85.

<sup>5</sup> Armağan E. Bozkurt Yüksel, **age**, s.86-88.

mekanizmalar çeşitli işlemciler sayesinde olabileceği gibi yapay zeka sistemleri ile de çalışabilmektedir<sup>6</sup>.

Robotları diğer mekanizmalardan ayıran, verilen görevleri belirli bir özerklik seviyesi çerçevesinde verilen talimatlara uygun olarak yerine getirmesidir. Bir robot, hareket, planlama ve hatta akıl ve öğrenme yeteneği gibi<sup>7</sup> birçok özelliğe sahip olabilir.

*Richards ve Smart* robotları, biyolojik anlamda yaşamayan, bununla birlikte fiziksel ve zihinsel anlamda faaliyetleri bulunan makineler olarak tanımlamaktadırlar<sup>8</sup>. Ancak bu ayırım genel olarak robotlar için yapılmış olup, yazılım temeline dayandığından yapay zekaya sahip robotlar bu kategoriye girmeyecektir. Robotlar özerklik seviyelerine göre genel olarak 3 kategoriye ayrılmaktadır;

1- Tele-robot; Belirli işlemciler sayesinde insanlar tarafından kontrol edilen robotlardır. Bu işlemciler genellikle telefon veya bilgisayarlar aracılığıyla çalışmaktadır.

2- Akıllı robot; Herhangi bir görevi yerine getirebilmek amacıyla belirli aralıklarla insan müdahalesine ihtiyaç duyan robotlardır.

3- Yapay zekaya sahip robot; Kendi kendine karar alabilme mekanizmasına sahip olan, farklı süreçleri değerlendirip içerisinde bulunduğu duruma göre seçim yapabilen, insan müdahalesine gerek duymayan makinelerdir<sup>9</sup>.

---

<sup>6</sup> Çağlar Ersoy, *age*, s.6.

<sup>7</sup> Amedeo Santosuosso, C. Boscarato, F. Caroleo, Roberto Labruto, Christophe Leroux., “Robots, Market and Civil Liability: a European Perspective”, **IEEE RO-MAN: The 21st IEEE International Symposium on Robot and Human Interactive Communication**, 9-13 Sept. 2012, IEEE, Paris, France, 12 November 2012, s.1052.

<sup>8</sup> Neil M. Richards and William D. Smart, “How Should Law Think About Robots” (Ed. Ryan Calo, A. Micheal Froomkin, Ian Kerr), **Robot Law**, The Online Content Platform for Edward Elgard Publishing, 29 Jan 2016, s.6. <https://doi.org/10.4337/9781783476732> (ET: 14.07.2019)

<sup>9</sup> Amedeo Santosuosso, C. Boscarato, F. Caroleo, Roberto Labruto, Christophe Leroux., *age*, 1052.



Robotların hangi malzemeden yapılacağı önem taşımamaktadır, robot metalden yapılabileceği gibi organik bir maddeden de yapılabilecektir.

Bir makinenin robot olarak değerlendirilebilmesi için 4 unsuru birlikte sağlaması gerekmektedir;

Algılama/ Hissetme; Makinenin üzerinde bulunan sensörleri sayesinde çevresindeki hareketleri algılaması gerekmektedir.

Hareket; Makinenin çevresini algılaması sonucu hareketlerine yön vermesi gerekmektedir.

Enerji; Bir makineye robot diyebilmemiz için, makinenin enerji kaynağına bağlı olarak hareket etmesi gerekmektedir.

Zeka; Robotların tekrardan programlanabilir olması gerekmektedir.

Tüm bu unsurlar dikkate alındığında robotların sadece yazılımsal makineler olmadıklarını görmekteyiz<sup>10</sup>.

Robotların en önemli özellikleri, yetenekleri sayesinde belirli görevleri yerine getirebilmeleridir. Robotlar sıradan bir nesne veya olağanüstü bir obje olarak karşımıza çıkabilecektir. Örnek vermek gerekirse, görevi sadece renk değiştirmek olan trafik lambaları ile çok karmaşık boyutta olan insansız araçlar düşünülebilir<sup>11</sup>.

Robolaw<sup>12</sup> projesi kapsamında ise yapay zekaya sahip robotların tanımlanabilmesi için sahip olması gereken özellikler belirtilmiştir, bu proje kapsamında robotlar; robotun doğası, insan kontrolünden bağımsız olarak hareket

---

<sup>10</sup> Armağan E. Bozkurt Yüksel, **age**, s. 88.

<sup>11</sup> Palmerini, E., Bertolini, A., Battaglia, F., Koops, J., Carnevale, A., Salvini, P., "RoboLaw: Towards a European Framework for Robotics Regulation, **Robotics and Autonomous Systems**, C.:86/S.:12, 2016, s.79.

<sup>12</sup> Robolaw projesinin temel amacı, ortaya çıkan robotik teknolojilerin yasal ve etik etkilerini anlamak ve mevcut yasal çerçevelerin, robotik teknolojilerin gelişmesi ve hızlı çoğalması ışığında yeterli uygulanabilir olup olmadığını ortaya çıkarmaktır. Ayrıntılı bilgi için bakınız, <http://www.robolaw.eu/>

etme kabiliyetine sahip olması, robota verilen görev, robotun çalışmasını yürüteceği çevre ve insanlarla girdiği etkileşim olarak 5 farklı kategoriye ayrılmıştır<sup>13</sup>.

Yapay zekaya sahip robotların gelecekte, yaşlı bakımı, hayati tehlike barındıran iş kolları gibi alanlarda insanlar yerine çalıştırılabileceği göz önüne alındığında, robotların her geçen gün hayatımıza daha fazla dahil olacağı anlaşılmaktadır<sup>14</sup>.

Yapay zekaya sahip robotları diğer makinelerden ayıran en önemli özellik insanlardan bağımsız bir şekilde karar verebilme yetenekleridir. Günümüzde makineler ile yapay zekaya sahip robotları birbirinden ayıran temel nokta otonom seviyeleridir. Örneğin bantta valiz taşıma işlemi yapan bir makinenin robot kategorisine girse de, bantta valiz olmasa bile taşıma işlemine devam edeceğinden yapay zekaya sahip robot kapsamına girmeyecektir<sup>15</sup>.

## 1.2 Yapay Zeka Nedir?

Yapay zekanın genel olarak kesin bir tanımı olmasa da, günümüzde farklı zeka tiplerinin varlığı kabul edilerek, insan beynini taklit eden algoritmalar geliştirilmeye çalışılmaktadır<sup>16</sup>. Kısacası yapay zeka kavramı; insanların düşünme şeklinin tekrardan inşa edilmesidir<sup>17</sup>.

Yapay zeka çalışmalarında asıl gelinmek istenen nokta bir dizi teknik birleşenin bir araya getirilerek, makinelere insan ve hayvanların sahip olduğu düşünce sisteminin yerleştirilmesidir<sup>18</sup>.

---

<sup>13</sup> Palmerini, E., Bertolini, A., Battaglia, F., Koops, J., Carnevale, A., Salvini, P., **age**, s.79.

<sup>14</sup> Armağan E. Bozkurt Yüksel,**age**, s.85-86.

<sup>15</sup> Benzer ve fakat farklı bir örnek için bkz. Armağan E. Bozkurt Yüksel,**age**, s. 87.

<sup>16</sup> Çağlar Ersoy, **age**, s. 29.

<sup>17</sup> Konu ile ilgili bakınız, Armağan E. Bozkurt Yüksel,**age**, 89.

<sup>18</sup> Ryan Calo, "Artificial Intelligence Policy: A Primer and Roadmap", **U. C Danis Law Review**, C.:51/S.:2, 2017, s.404.

Yapay zeka sistemleri ile otomatik sistemler farklı özellikler içermektedir. Yapay zekayı (tam otonom), otomatik sistemlerden ayıran en önemli özellik insan müdahalesine gerek kalmadan hareket etme ve karar alabilmesidir. Yapay zeka sistemlerinin, bilgisayar algoritmalarından bir diğer önemli farkı ise, yapay zekanın kendisini eğitebilir oluşudur. Yapay zeka sistemleri tecrübe edinebilir, bunun sonucunda daha önce yaptığı bir hatayı tekrarlamamak için yeni yollar geliştirebilir<sup>19</sup>.

Yapay zekanın varlığını ölçmek için çeşitli testler kullanılmaktadır. Bunlardan en önemlisi Alan Turing'in bulduğu Turing testidir. Bu testte, makine, insan rakibi ile birlikte karşılıklı bir oyuna tabi tutulur. Bu oyun soru cevap şeklinde gerçekleşir. Soruyu soran kişiye cevaplayanlardan hangisinin insan olduğu söylenmez. Oyunun başlamasıyla birlikte yarışanlar soru soran kişiyi ikna etmeye çalışır. Süreç sonucunda soru soran kişiden hangisinin insan olduğunu tahmin etmesi istenir. Soru soran kişinin, cevap verenlerden hangisinin insan olduğunu net bir şekilde belirleyememesi halinde yapay zeka Turing testini geçmiş sayılır<sup>20</sup>.

Geliştirilen en önemli yapay zeka sistemlerinden biri olan Deep Thought, dünyanın en iyi satranç oyuncularından birine karşı gayet iyi bir maç çıkartmıştır. Bununla birlikte uzmanlar artık yapay zekanın, gelecekte hukuk alanına kadar uzanan birçok alanda insanlara yardım edeceğini düşünmeye başlamıştır<sup>21</sup>.

Yapay zekanın birçok konuda insanoğluna yardımcı olacağını düşünenler kadar, yapay zekanın gelişmesinden endişe duyanlar da vardır. Bu endişelerin sebeplerinin başında yapay zekanın tam olarak anlaşılabilmesi, daha önceki deneyimlerine istinaden benzer durumlarda farklı kararlar verebileceği gelmektedir.<sup>22</sup>

---

<sup>19</sup> Paulius Cerka, Jurgita Grigiene, Gintare Sirbikyte, "Liability for Damages Caused by Artificial Intelligence", **Computer Law & Security Review**, C.:31/S.:3, 2015, s.376.

<sup>20</sup> Lawrence B. Solum, "Legal Personhood for Artificial Intelligences", *North Carolina Law Review*, C.:70/S.:4, 1992, s.1236; <https://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3447&context=nclr> (ET: 20.09.2019)

<sup>21</sup> Lawrence B. Solum, **age**, s. 1235-1236.

<sup>22</sup> Paulius Cerka, Jurgita Grigiene, Gintare Sirbikyte, **age**, 377.

Ayrıca kontrol edemedikleri makineleri geliştirmek, bir zamanlar sadece insanlar tarafından yapılabilen işlerin artık bir makine tarafından kolayca yapılabiliyor oluşu, yapay zekaya karşı duyulan endişeleri artırmaktadır. Yapay zekaya sahip robotların gün geçtikçe birçok alanda iş sahibi olmalarıyla birlikte insanlardan beklenen iş gücü ihtiyacı azalacaktır. Bunun nedeni işverenlerin, daha az maliyetle daha fazla iş yaptırabilecekleri yapay zekaya sahip robotları insanlara tercih edebilecek olmalarıdır. Örneğin, tehlikeli işlerde (radyasyona maruz kalınan işler gibi), adam çalıştıran iş sahibinin, üzerindeki hukuki sorumluluğu azaltmak ve maddi kapsamda rahatlamak amacıyla, yapay zekaya sahip robotları insanlara tercih etmesi mümkün olacaktır ki, özellikle inşaat sektöründe yapay zekaya sahip robotların kullanılmasıyla birlikte bu problemlerin ortaya çıkacağı düşünülebilecektir.

Yapay zeka konusunda uzman grup, yapay zekanın sahip olması gereken özelliklerle ilgili Avrupa Komisyonuna görüşlerini bildirmiştir. Raporun önemine binaen öne çıkan noktalar şu şekilde özetlenebilecektir. Yapay zekanın güvenilir olması için belirli nitelikleri sağlaması gerekir. Yapay zeka hukuka ve etik ilkelere uymalı, hem teknolojik hem sosyal olarak dayanıklı olmalıdır<sup>23</sup>.

Yapay zeka sistemleri iyi niyetli bile olsa istenmeyen zararlara neden olabilir. Bunun önüne geçilebilmesi için topluma da büyük görev düşmektedir. Bu kapsamda kişiler yapay zekaya sahip robotların kullanımını hakkında bilgilendirilmelidir.

Yapay zeka sistemlerinin geliştirilmesinde demokrasi, temel hak ve özgürlüklere, insan onuruna ve bireysel özgürlüklere saygı gözetilmelidir. Yapay zeka sistemleri, vatandaş haklarının özellikle siyasal haklarını özgürce kullanılmasını temin etmeli, devletlerin ve halkların temel kurumsal yapılarını etkilememelidirler.

---

<sup>23</sup> High-Level Expert Group on Artificial Intelligence., “Ethics Guidelines For Trustworthy AI”, Brüssel 2019, s.5; <https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai> (ET: 08.06.2019)

Yapay zeka sistemleri, kişilerin özel yaşamlarını, fiziksel ve zihinsel bütünlüklerini karşılayacak şekilde ve temel ihtiyaçlarını karşılamak amacıyla geliştirilmelidirler<sup>24</sup>.

### 1.3 Yapay Zekaya Sahip Robotların Niteliği ve Sorumluluğu

Komisyonun önerisi kapsamında, Yapay zekaya sahip robot (otonom robot), algılayıcıları sayesinde veya çevresi ile veri değişimi yapmak suretiyle otonomi kazanan ve veri analiz edip aktarabilen, kendi kendine öğrenebilen, öğrendiklerini tecrübe edebilen, maddi varlığı olan, davranışlarını ve hareketlerini çevresine uyarlayabilen makine olarak tanımlanabilir<sup>25</sup>. Yalnızca bazı robotlar, öğrenme, iletişim kurma ve etkileşime girme yeteneğine ve en önemlisi özerkliğe sahip olabilir. Bu tanımlar yalnızca otonom robotları kapsamaktadır<sup>26</sup>.

Otonom robot ile robotların ayrılması gerekmektedir. Örneğin, cerrahi robotlar, genel robot kategorisine dahil edilirken, otonom robotlar ile karıştırılmamalıdır. Cerrahi robotun çalışabilmesi için operatöre ihtiyaç vardır. Karar veren mekanizmanın bir insan olması nedeniyle cerrahi robotlar gibi (genel robot kategorisindeki) robotların özerkliğinden bahsedilemez. Otonom robotlar ise, hedefe ulaşmak için, kendi stratejilerini belirleyebilen ve karar alma durumunda insana ihtiyaç duymayan makinelerdir. Bu açıklamalarla birlikte, tez kapsamında üzerinde en çok durulması gereken konu olan yapay zekaya sahip robotların, hukuki ve cezai sorumluluk alanında düzenlenmesine ihtiyaç duyulmaktadır<sup>27</sup>. Bunun nedeni özellikle AB kapsamında atılacak olan adımların bu alanları kapsamadığı takdirde, üye devletler arasındaki mevzuat farklılıklarının, birçok problemi beraberinde getirecek olmasıdır.

---

<sup>24</sup> High-Level Expert Group on Artificial Intelligence. **age**, s.11.

<sup>25</sup> The European Parliament's Legal Affairs Committee, European Civil Law Rules in Robotics, **Policy Department C: Citizen's Rights and Constitutional Affairs**, Brussels 2016, s.8; [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571379/IPOL\\_STU\(2016\)571379\\_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571379/IPOL_STU(2016)571379_EN.pdf) (ET: 09.08.2019)

<sup>26</sup> The European Parliament's Legal Affairs Committee **age**, s.8-9.

<sup>27</sup> Çağlar Ersoy, **age**, s.24.

### 1.3.1 Hukuki Sorumluluk

Robotların her geçen gün artan öğrenme kapasiteleri sonucu özellikle hukuki konularda büyük sorunlara yol açacakları düşünülmektedir. Yapay zekaya sahip robotların günümüzde insan üretimi birer eşya olarak kabul edilmelerinden dolayı, yapay zekaya sahip robotların üretim hatası nedeniyle meydana gelen zararlar, Avrupa Birliği Ürün Sorumluluğu Direktifinin<sup>28</sup> kapsamına girmektedir.

Avrupa'da hatalı ürünlerin yol açtığı zararlardan dolayı sorumluluk,1985 yılına kadar üye devletlerin ulusal hukuklarına tabi idi. Üye devletlerin farklı hukuki hükümlerinin, Birlik içerisindeki serbest dolaşımı engellememesi amacıyla, AB yetkisini kullanarak 85/374 sayılı direktifi çıkarmıştır. Direktif uyarınca, üreticinin kusurlu olmasının bir önemi bulunmamaktadır. Buradaki amaç ayıplı ürünün neden olduğu zararların tazmininin sağlanmasıdır. Bunun nedeni; modern üretimin meydana getirdiği sorunlarla baş edebilmek amacıyla, karşılaşılabilecek risklerin adil bir biçimde paylaşılmasıdır<sup>29</sup>.

Yapay zekaya sahip robotların bir zarara neden olmaları halinde 85/374 sayılı direktifin uygulanması durumunda, direktifte belirtilen ürün kavramı ile yapay zekanın sahip olduğu, öğrenme, olayları tecrübe edinip bunun sonucunda kendini yenileyebilmesi ve sürekli gelişen dinamikleri karşısında direktif hükümlerinin tekrardan düzenlenmesi veya yapay zekaya sahip robotlar için ayrı bir düzenleme yapılması gerekmektedir. Bu kapsamdaki değerlendirmelere ileride detaylıca yer verilecektir.

---

<sup>28</sup> Kusurlu Ürünler İçin Sorumluluğa İlişkin Üye Devletlerin Hukuklarını Tüzüklerini, İdari Kurallarını Yakınlaştırmaya Yönelik 85/374/EEC Sayılı ve 25 Temmuz 1985 Tarihli Konsey Direktifi, Official Journal L210, 07.08.1985 P. 0029-0033.İlgili hükümler için bakınız;<https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/HTML/?uri=CELEX:31985L0374&from=EN> (ET: 14.07.2020)

<sup>29</sup> Duncan Fairgrieve ve Geraint Howells, "Rethinking Product Liability: A Missing Element in the European Commission's Third Review of the European Product Liability Directive", **The Modern Law Review**, C.:70/S.:6, 2007, s. 962.

Özellikle hatalı olmayan ancak hatalı hareketler sergileyen robotların da durumu ele alınmalıdır. Bu durumda kimin sorumlu tutulması gerektiği başlı başına bir sorun teşkil edecektir ki bu durumun ortaya çıkması sonucunda Yapay zekaya sahip robotu üreteni mi, yoksa hatalı bilgiler vererek robotu yanlış yönlendiren internet operatörünün mü sorumlu tutulması gerektiği tartışma konusu olacaktır. Bununla birlikte yapay zekaya sahip robotların davranışlarının arkasındaki döngü özellikle nedensellik ve hata kavramları sonucu oluşan sorumluluk zincirini etkileyebilecektir<sup>30</sup>.

Robotlara öznellik tanınmadığı durumlarda kendi hareketlerinden dolayı sorumlu tutulmalarının mümkün olmayacağı, ancak bu robotlara kişilik tanınması durumunda, bu kapsamdaki hukuki sorumluluklarının belirlenmesinde, öznellik seviyelerinin belirleyici olacağı düşünülmektedir<sup>31</sup>.

Sorumluluk konusunu düzenlenirken, robotik gelişmelerin ticari konularda yasallaşması açısından önü açılmalı, ayrıca bu düzenlemeler yapılırken, kamu güvenliği ile kişisel hak ve özgürlükler garanti altına alınmalıdır. Günümüzde robotların eylemlerinden dolayı bir zararın ortaya çıkması sözleşme ve sözleşme dışı sorumluluk olarak 2 şekilde ortaya çıkabilecektir. 85/374 sayılı direktif hatalı ürünün bir zarara sebep olması durumunda, kusursuz sorumluluk hükümlerini düzenlemektedir.

Direktif uyarınca, kusursuz sorumluluk hükümlerinin uygulama alanı bulacak olmasının temel nedeni, yapay zekaya sahip bir robota günümüzdeki koşullar altında kişilik tanınamayacağından dolayı, robotun meydana getirdiği zararlardan doğan

---

<sup>30</sup> Ürün Sorumluluğu Direktifi çerçevesinde robotun kendisine verilen hatalı bilgiler nedeniyle yaptığı haksız fiil ve verdiği zararlar bakımından konun değerlendirilmesi için bkz. Ugo Pagallo, "From Automation to Autonomous Systems: A Legal Phenomenology with Problems of Accountability", **Proceedings of the Twenty-Sixth International Joint Conference on Artificial Intelligence**, 2017, International Joint Conferences on Artificial Intelligence Organization, Melbourne 2017, s.20; <https://www.ijcai.org/Proceedings/2017/0003.pdf> (ET: 12.08.2019)

<sup>31</sup> Amedeo Santosuosso, C. Boscarato, F. Caroleo, Roberto Labruto, Christophe Leroux, **age**, s.1051.

sorumluluğun, robotu üreten, piyasaya sunan vb. kişilerce eşit bir şekilde paylaşılması düşüncesidir. Üreticinin kusursuz sorumluluğu meydana gelen zararı tazmin etme konusunda anahtar rol oynayacağı düşünülmektedir<sup>32</sup>.

Üreticiler yapay zekaya sahip robotların bir zarara neden olmaları durumunda sorumlu tutulmalı ve bu sorumlulukları ürün piyasaya sunulduktan sonra da devam etmelidir. Bununla birlikte üreticiye, ürünün piyasaya sunulmasından sonraki gelişmeleri ve güncellemeleri takip etme yükümlülüğü getirilmeli ve üreticinin, ürün sorumluluğu direktifi uyarınca sorumluluğu ortadan kaldıran bir neden olan, bilimsel gelişmelerin ürünün piyasaya sunulduğu anda hatayı ortaya çıkarmak için yeterli olmaması savunması, yapay zekaya sahip robotların bir zarara neden olmaları durumunda dikkate alınmamalıdır.<sup>33</sup>

Hatalı üretilen yapay zekaya sahip bir robotun, bir zarara neden olması durumunda; üretiminde rol oynayan kişi veya kişiler bu zararlara katlanacaklardır<sup>34</sup>. Bunun sonucunda yapay zekaya sahip robotların meydana getirdiği zararlar karşısında, üreticilerin ve üretim aşamasına dahil olan bütün öznelerin, kusurları bulunmasa dahi müteselsil sorumlulukları gündeme gelecektir<sup>35</sup>.

Kendi kendine düşünüp hareket edebilen özerk bir makinenin üretiminden kaynaklanan bir noksanlık nedeniyle zararın meydana gelmesi durumunda, örneğin, yapımcının zararın sonradan meydana geldiğini öne sürebilmesi mümkün

---

<sup>32</sup> Sheila L. Birnbaum, “Unmasking the Test for Design Defect: From Negligence [to Warranty] to Strict Liability to Negligence”, **Vanderbilt Law Review**, C.:33/S.3, 1980, s. 596.

<sup>33</sup> Expert Group on Liability and New Technologies New Technologies Formation, **Liability for Artificial Intelligence and other Emerging Digital Technologies**, s.5-9; <https://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetail&groupID=3592> (ET: 17.12.2019)

<sup>34</sup> Amedeo Santosuosso, C. Boscarato, F. Caroleo, Roberto Labruto, Christophe Leroux, **age**, s.1052.

<sup>35</sup> Amedeo Santosuosso, C. Boscarato, F. Caroleo, Roberto Labruto, Christophe Leroux,, **age**, s. 1055.



görünmemektedir<sup>36</sup>. Ancak mevcut direktif hükümleri uyarınca, yapımcının bazı durumlarda kurtuluş kanıtı getirerek sorumluluktan kurtulabilecektir<sup>37</sup>.

Susanne'a göre robotların otonom seviyeleri dikkate alındığında robotların üretimlerinden kaynaklanan bir kusura sahip olmaksızın, tamamen kendi iradeleri ile bir zararı meydana getirmeleri halinde, hangi hükümlerin uygulanması gerektiği tartışma konusudur. Bu konudaki görüşlerden bazıları, mevcut direktif hükümlerinin değişmesine ilişkin iken bazı görüşler ise, üreticinin sorumluluğunun azaltılarak kullanıcıları sorumluluk zincirine daha fazla dahil etme fikrini içermektedir<sup>38</sup>.

Yapay zekaya sahip robotların hukuki sorumluluklarını mevcut yasalara uyarlamaya çalışmak, yapay zekanın sürekli artan öğrenme kapasitesi nedeniyle belli bir süre sonra yeterli olmayacaktır. Tüm bu gelişmeler göz önüne alındığında robotları sırf birer ürün olarak tanımlayabilmek mümkün olmayabilecektir<sup>39</sup>.

Ugo'ya göre Robotlarla ilgili getirilebilecek düzenlemeler dikkate alındığında, özellikle robotların, normal ürünlerde bulunmayan, eğitilebilme, bilinemez olmaları aynı zamanda üretim hatasından kaynaklanmayan zararlara yol açabilecekleri dikkate alınmalıdır. Özellikle, yapay zekaya sahip robotların üçüncü kişilerle olan etkileşimleri nedeniyle bir zararın ortaya çıkması durumunda, bütün zararların robotta meydana gelen bir hatadan kaynaklandığının öne sürülmesi her zaman için mümkün görünmemektedir. Bununla birlikte robotun çevreye dönük yeni davranışlar geliştirmesi nedeniyle zararların ortaya çıkması durumunda, her zaman için robotun üretim hatasından kaynaklanan bir zararın mevcut olduğu iddia edilemeyecektir<sup>40</sup>.

---

<sup>36</sup> Susanne Beck, "The Problem of Ascribing Legal Responsibility in the Case of Robotics", **AI&Society**, C.:31/S.:4, 2016, s.475.

<sup>37</sup> Ürün Sorumluluğu direktifi 7. Madde hükümleri.

<sup>38</sup> Susanne Beck, **age**, s. 475.

<sup>39</sup> Susanne Beck, **age**, s. 475.

<sup>40</sup> Ugo Pagallo, "Killers, Fridges and Slaves: A Legal Journey in Robotics", **AI&Society**, C.:26/S.:4, 2011, s. 349.

Yapay zekaya sahip robotların öğrenebilen ve öğrendiklerini uygulayabilen makineler olduğu göz önüne alındığında, robotların öğrenme süreçlerindeki eksikliklerden kaynaklı zararlar, üretim sürecindeki hatadan kaynaklanan sorumluluğun aksine direkt olarak kullanıcıya yönlendirilmesi gerektiği tartışılmaktadır. Bunun nedeni yapay zekanın bir alanda uzmanlaşması konusunda bir kişiye bırakılması halinde, bu kişinin yapay zekayı yeteri kadar eğitememesi sonucunda meydana gelecek zararlardan robotu eğiten kişi sorumlu tutulmalıdır. Bununla birlikte robotun, zararın meydana geleceğini öngörebildiği ancak önlem almadığı durumlarda ise sorumluluğun kime ait olacağı tartışma konusudur<sup>41</sup>.

Dante ve Guglielmo'ya göre, yapay zekaya sahip robotların öngörülebilir zararlara yol açması halinde, meydana gelen zararların tazmini, robotların öğrenme sürecine katılmış kişilerce paylaşılmalıdır. Bu tarz durumların yaşanmaması için, robotların eğitim süreçlerine ilişkin stratejilerin, etik kurallara uygun bir şekilde belirlenmesi gerekmektedir. Bu açıklamaların karşısında, öğrenme sürecinde meydana gelen ancak, tamamen robotun kendi iradesi sonucunda bir zararın meydana gelmesi halinde, üreticileri veya kullanıcıları bu zararlardan sorumlu tutmak mümkün görünmemektedir<sup>42</sup>.

Yapay zekaya sahip robotların davranışlarıyla ilgili haksız fiil hükümlerinin düzenlenmesi günümüzde belirsizlik içermektedir, konuya evcil bir hayvanın davranışları göz önünde bulundurularak benzerlik kurulabilir. Bunun nedeni hayvanların davranışlarının da yapay zekaya sahip robotlar gibi belirsizlik

---

<sup>41</sup> Bu yönde ileri sürülen argümanlar için bkz. Dante Marino and Guglielmo Tamburrini, "Learnin Robots and Human Responsibility", **International Review of Information Ethics**, C.:6/S.:12, 2006, s.48-49; <https://www.infodata-edepot.de/volltext/ijie/07247.pdf> (ET: 17.12.2019)

<sup>42</sup> Detay için bkz. Dante Marino and Guglielmo Tamburrini, **age**, s. 49.

içermesidir<sup>43</sup>. Yapay zekaya sahip robotların da evcil hayvanlar gibi sahipleri tarafından kontrol edilebilmeleri mümkün görünmektedir<sup>44</sup>.

Beck'e göre, yapay zekaya sahip robotlar çocuklara benzetilebilecektir. Bunun nedeni robotların, tıpkı çocuklar gibi bütün davranışlarını, kendi çevreleri içerisinde tecrübe ile kontrol etmesidir. Günümüzde aynı çocukların terbiyelerinin ailelerinin yükümlülüklerinde olduğu gibi robotlar için de benzer düzenlemeler getirilebilecektir. Örneğin belirli bir öğrenme düzeyine ulaşana kadar robotların davranışlarından, kullanıcıları sorumlu tutulabilecektir. Bu kapsamda özellikle davranışlarına yön verme yeteneği henüz gelişmemiş olan robotlar, toplum yaşantısına ayak uydurabilecek konuma gelecekleri döneme kadar, hareketlerinden dolayı sorumlu tutulmamaları gerektiği düşünülebilecektir<sup>45</sup>.

Yapay zekaya sahip robotların sözleşmenin konusunu oluşturduğu durumlarda yapay zekaya sahip robotların insan yapımı birer ürün oldukları dikkate alındığında, eşya kavramına dahil olacaklarından yeni bir düzenlemeye ihtiyaç duyulmayacaktır<sup>46</sup>.

İnsanların, yapay zekaya sahip robotları belirli bir sözleşmenin ifası için kullanmaları durumunda, robotların sözleşmenin ifası sırasında 3. kişilere zarar vermesi halinde sorumluluk hükümleri, zarara neden olan yapay zekaya sahip robotun üretim hatası nedeniyle bir zarara neden olması, kullanıcısının gerekli özeni göstermemesi veya yapay zekanın kendi iradesi ile bir zararın ortaya çıkması halleri özelinde değişiklik gösterecektir<sup>47</sup>.

---

<sup>43</sup> Kelley, R., Schaerer, E., Gomez, E., Nicolescu, M., "Liability in Robotics: An International Perspective on Robots as Animals", **Legal and Safety Constraints for Service Robot Deployment**, C.:24/S.:13, 2012, s. 1867.

<sup>44</sup> Susanne Beck, **age**, s. 477.

<sup>45</sup> Susanne Beck, **age**, s. 479.

<sup>46</sup> Susanne Beck, **age**, s. 480.

<sup>47</sup> Ugo Pagallo, 2017, **age**, s.18.

Yapay zekaya sahip robotlara kişilik tanınması durumunda ise, belirli bir özerklik seviyesine sahip olan yapay zekaya sahip robotların, kendi eylemlerinden sorumlu tutulabilmeleri mümkün olabilecektir<sup>48</sup>. Yapay zekaya sahip robotlara kişilik verilse dahi, kullanıcının kendisini, yapay zekaya sahip bir robotla temsil ettirdiği, yapay zekaya sahip robot kullanıcısının, yapay zekaya sahip robotu hileli sözleşmelerin yapımında kullanarak sözleşmenin taraflarından birini bilerek ve isteyerek zarara uğratması halinde, yapay zekayı kullanan kişinin, zararın ortaya çıkması sonucunda sorumluluğu yapay zekaya sahip robota yüklemesi mümkün olmamalıdır. Aksine robotu kullanan kişinin sorumluluk hükümleri ağırlaşmalıdır. Örneğin yapay zekaya sahip robotun, kullanıcısının talimatları doğrultusunda sözleşme taraflarını yanıltması sonucunda, kullanıcının sorumluluğu ağırlaşmalı, bununla birlikte, kullanıcının yapay zekaya sahip robotun dahil olduğu ilgili sözleşme hakkında kendisinin bir bilgisinin olmadığını öne sürmesi mümkün olmamalıdır<sup>49</sup>.

Yapay zekanın kusurlu davranışlar sergilemesi nedeniyle sözleşme hükümlerine aykırılığın meydana gelmesi halinde, örneğin robotun söz verilen özelliklere sahip olmaması nedeniyle sözleşmeye aykırı bir durumun ortaya çıkması durumunda, yapay zekayı tasarlayan veya üreten kişiye karşı tazminat talebi gündeme gelebilecektir<sup>50</sup>.

İspat külfeti açısından, temsilci olarak yapay zekaya sahip robotu kullanan kişinin, sözleşmenin ihlali nedeniyle meydana gelen zararın, yapay zekanın kusurundan kaynaklandığını ispat etmesi gereklidir<sup>51</sup>.

---

<sup>48</sup> Ugo Pagallo, 2017, **age**, s.20.

<sup>49</sup> Ugo Pagallo, 2017, **age**, s.20.

<sup>50</sup> Ugo Pagallo, 2017, **age**, s.22.

<sup>51</sup> Ugo Pagallo, 2017, **age**, s.21.

Otonom araçlar açısından konuya yaklaşmamız gerekirse, günümüzde araçların, insandan bağımsız hareket edebilmelerine ilişkin yapılan testlerde son seviyelere ulaşan araçların bulunması, araçların içerisine girildiğinde hiçbir şekilde insan müdahalesine gerek duyulmayacak olması nedeniyle, sürücüler yolcu konumunda olacak ve bununla birlikte otonom araçların davranışının sürücüsüyle bağdaştırılamayacağı sonucunu doğuracaktır.

Robotlara kişilik tanınmaması durumunda, bu araçların 3. kişilere verdikleri zararlardan dolayı sorumluluk, otonom araç üreticilerinin üzerinde kalacaktır. Bununla birlikte otonom araçların kendi kendilerine karar verebilme yetenekleri nedeniyle, üretimlerinden bağımsız bir şekilde kendi istekleriyle bir zarara yol açmaları mümkün olabileceğinden, bu durumda sorumluluğun merkezine üreticiyi koymak büyük sıkıntılara sebebiyet oluşturacaktır<sup>52</sup>.

Bazı durumlarda ise meydana gelen zararların sebebi, kullanıcıların, yapay zekaya sahip robotları güncelleştirmemesi olabilir. Kullanıcıların gereken güncellemeleri yüklememesi veya robotun ayarları ile oynaması durumunda sorumluluk kullanıcı üzerinde olmalıdır<sup>53</sup>.

### 1.3.2 Cezai Sorumluluk

Robotların şuan için hukuk nezdinde kişiliğe sahip olmadıkları düşünüldüğünde, cezai ehliyetleri bulunmadığı ve cezalandırılmayacakları kabul edilmelidir.

Robotlar, gerçek kişiliğin özelliklerinden olan etik değerler, bilinç, irade gibi bileşenlerden yoksun durumdadırlar. Cezai sorumluluğun en önemli unsuru olan irade sahibi olmak yani, belirli bir yönde hareket etmeyi tercih etmek unsurunun

---

<sup>52</sup> Gerhard Wagner, Robot, Inc.: Personhood for Autonomous Systems?, **Fordham Law Review**, C.:88/S.:2, 2019, s. 602-603; <https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5632&context=flr>

<sup>53</sup> Bu konuda farklı bir değerlendirme için bkz. Expert Group on Liability and New Technologies New Technologies Formation, **age**, s.30.

günümüzde robotlarda bulunduğu söylenemeyecektir. Bu sebeple bilinçten yoksun olan robotların cezai sorumlulukları açısından ancak robotları bu yönde hareket ettiren kişilere yönelmek gerekecektir. Bu nedenle günümüzde robotların suç teşkil eden fiilleri nedeniyle sorumluluk kapsamında, üretici, kullanıcı, programlayıcı gibi kişiler öne çıkmaktadır<sup>54</sup>.

Konunun daha iyi anlaşılabilmesi için farklı durumlar üzerinden değerlendirme yapılması uygun olacaktır. Ceza hukuku anlamında suç teşkil eden fiilden bahsedebilmemiz için manevi ve maddi unsurlar üzerinde durmamız gerekmektedir. Bu unsurlar kast, taksir, eylem ve ihmaldir.

Yapay zekaya sahip robotların, özgür iradelerinin bulunmaması ve kendi başlarına karar verme yeteneklerinin tam olarak gelişmemiş olduğu göz önüne alındığında, bir örümceğe ısırığı nedeniyle dava açılmadığı gibi, robotların da cezai sorumluluğu bulunmayacaktır<sup>55</sup>. Bu gibi durumlarda manevi unsur oluşmamaktadır. Bu kapsamda, cezai sorumluluk ile ilgili farklı örneklerle yer vermek, konunun anlaşılabilmesi açısından yararlı olacaktır.

Robotun irade sahibi olmaması nedeniyle, hareketlerinin öngörülebilir olduğu durumlarda yani, üreticinin robota belirli bir parçayı bilerek yerleştirmemesi, ve robotun, cezai anlamda suç teşkil eden fiillerde kullanılabilmesinin önünü açması halinde, yapay zekanın hareketleri ile üretici arasında nedensellik bağının varlığı nedeniyle, cezai sorumluluk üreticisi üzerinde olacaktır. Bu kapsamda nedensellik bağı, üreticinin fiili veya ihmali ile oluşan sonuç üzerinde gerçekleşmiştir.

Yapay zekaya sahip robotun programcısı tarafından ateş yakmaya programlanması ve bu robotun kötü niyetli bir kullanıcı tarafından satın alınıp, verilen talimatlar doğrultusunda gece vakti bir evi yakması durumunda, sorumluluk

---

<sup>54</sup> Ugo Pagallo, 2011, *age*, s. 349.

<sup>55</sup> Gabriel Hallevy, "The Criminal Liability of Artificial Intelligence Entities - From Science Fiction to Legal Social Control," *Akron Intellectual Property Journal*, C.:4/S.:2, 2010, s. 178.

kullanıcı üzerinde olmalı, programcının sorumluluğundan bahsedilebilmesi için ise, nedensellik bağı<sup>56</sup> varlığı aranmalıdır<sup>57</sup>.

Kullanıcının robota bir kişiye saldırması için talimat vermesi ve robotun sadece kullanıcısının talimatlarını takip etmesi sonucu bir kişiyi yaralaması durumunda, sorumluluk kullanıcı üzerinde olacaktır<sup>58</sup>.

Otonom bir aracı olan A'nın, aracı otomatik pilota alması, yapay zekanın karşıdan gelen aracın hızını yanlış değerlendirmesi nedeniyle oluşan ve bir kişinin hayatını kaybettiği kazada, nedensellik bağının varlığı nedeniyle, üretici sorumlu tutulmalıdır<sup>59</sup>. Bir başka örnek vermemiz gerekirse, yazılımcı fabrikada çalışmak için tasarlanan bir robotu kasıtlı olarak fabrikayı yakacak şekilde programlayabilecektir. Bu durumda robotun fiili nedeniyle sorumluluk programcıya yüklenecektir<sup>60</sup>.

Sonuç olarak yapay zekanın iradesi olmayan birer makine olarak düşünüldüğü durumlarda tüm sorumluluk, nedensellik bağı kapsamında, üretici, programlayıcı ve kullanıcı üzerinde olacaktır<sup>61</sup>.

Yapay zekaya sahip robotların davranışlarının öngörülebilir olduğuna ilişkin bir başka görüşe göre, programcının bir robotu bir suç işleme kastı programlamadığı veya kullanıcının bir suç işleme kastıyla yapay zekaya sahip robotu kullanmadığı durumlarda da zarar ortaya çıkabilecektir. Bu duruma aşağıdaki olayı örnek olarak verebiliriz. Yapay zekaya sahip robot, programcısı tarafından bir uçağın otomatik pilotluğunu yapmak üzere tasarlanmıştır. Uçak kullanılırken, insan pilot uçağı otomatik pilota, yani yapay zekaya sahip pilota devretmiş ve uçak bu sırada fırtınaya yakalanmıştır. Pilot uçağı geri döndürebilmek amacıyla manevra yapmak istemiş

---

<sup>56</sup> Nedensellik bağı, bir sonuçtan dolayı sorumlu tutulabilmesinin esasını oluşturmakta ve failin eylemi ile sonuç arasındaki neden-sonuç ilişkisini ifade etmektedir.

<sup>57</sup> Gabriel Hallevy, **age**, 179.

<sup>58</sup> Ankit Kumar Padhy and Amit Kumar Padhy, "Criminal Liability of the Artificial Intelligence Entities," **Nirma University Law Journal**, C.:8/S.:2, 2019, s.19.

<sup>59</sup> Ankit Kumar Padhy and Amit Kumar Padhy, **age**, s.19-20.

<sup>60</sup> Gabriel Hallevy, **age**, 180.

<sup>61</sup> Gabriel Hallevy, **age**, 181.

ancak yapay zeka buna izin vermeyip uçağı fırtınaya karşı gidebilecek şekilde ayarlamıştır. Yapay zeka uçağın zarar göreceğini fark edip, insan pilotu fırlatma sistemi ile uçağın dışına yönlendirmiş, bunun sonucunda da pilot hayatını kaybetmiştir.

Böyle bir durumun ortaya çıkması halinde, yapay zekaya sahip robotun üreticisinin veya kullanıcısının robotu suç işleme kastı ile piyasaya sürmediği veya kullanmadığı durumlarda, yapay zekaya sahip robotun programlayıcısı veya kullanıcısını sorumlu tutmamız mümkün olmayabilecektir.

Yukarıdaki örnekten farklı olarak, öngörülebilirliğin mümkün olması halinde, yani programlayıcının, otomatik pilot olarak tasarladığı yapay zekaya sahip robotun, otomatik pilotta iken, zarara neden olabileceğini önceden fark edebilecek durumda olması ve robotu bilerek güncellememesi halinde, robotların bu eylemlerinden dolayı, programlayıcının sorumluluğu gündeme gelecektir<sup>62</sup>.

Cezalandırmanın söz konusu olabilmesi için olaydaki en önemli unsur kast veya taksirin derecesi olacaktır. Bahsi geçen olayın, faili olarak yapay zekaya sahip robotun düşünülebilmesi için, yapay zekaya sahip robotların cezai sorumluluğuna ilişkin olarak öncelikle robotlara kişilik tanınmalı ve bu makinelerin kasti olarak işlediği suçlara ilişkin cezalandırılmalarının önü açılmalıdır.

Bir başka durum ise, yapay zekaya sahip robotların, irade sahibi oldukları ve cezai ehliyete sahip oldukları haldir. Böyle bir durumun söz konusu olabilmesi için yapay zekaya sahip robotlara belirli bir kişiliğin özgülmesi gerekmektedir. Ancak bu durumda birçok sorun gündeme gelecektir. Örneğin, kişilerin bazı durumlarda sorumluluktan kurtulmaları mümkün olmaktadır, aynı durum yapay zekaya sahip robotlar için de uygulanabilecek midir? Bu soruları şu şekilde açıklamamız mümkün olabilecektir.

---

<sup>62</sup> Ugo Pagallo, 2017, *age*, s. 18.



Kişiler akıl hastalığının varlığı halinde işledikleri suçtan sorumlu tutulmamaktadır. Aynı durumun, yazılımsal bir virüs kapmış olan yapay zekaya sahip bir robota uygulayabilir miyiz? Örneğin yapay zekaya sahip bir robot tamamen yazılımsal hastalığı nedeniyle suç teşkil eden bir fiil veya ihmalde bulunması halinde cezai sorumluluk kime ait olmalıdır<sup>63</sup>?

Soruşturma ve kovuşturma aşamalarının öznesinin robot olabilmesi, robotların birer eşya olarak kabul edildikleri hukuk sistemleri açısından mümkün görünmemektedir<sup>64</sup>. Cezalandırmanın en önemli amacı olan ıslah olma konusunu robotlara nasıl uygulayabileceğimiz tartışma konusudur. Cezai anlamda robotları kapatabilmemiz, onları bozabilmemiz mümkündür. Ancak robotun cezalandırılmayı algılaması temel unsur olacaktır.

Yapay zekaya sahip robotların cezai sorumluluklarının düzenlenebilmesi için, bu makinelerin cezalandırmanın amacına, bu kapsamda öncelikli olarak, robotların, topluma geri kazandırma temel ilkelere uygun hale getirilmeleri gerekmektedir<sup>65</sup>.

Yapay zekaya sahip robotlara hareketlerinin yanlış olduğunu, topluma zarar verdiklerini, hareketlerinin düzeltilmesini gerektiğini anlatabilmemiz şuan için mümkün görülmediğinden robotların eşya olarak kabul edilirken, cezalandırılması mümkün olmayacaktır<sup>66</sup>.

## 1.4 Yapay Zekaya Sahip Robotlara İlişkin Kişilik Önerileri

Günümüzde, robotlara kişilik verilmesi, felsefi bir bakış açısıyla bakıldığında, robotların birtakım ahlaki değerlere sahip olmadığı, haklara ve borçlara sahip

---

<sup>63</sup> Gabriel Hallevy, *age*, 199.

<sup>64</sup> Ugo Pagallo, 2017, *age*, s. 20.

<sup>65</sup> Francesca Lagioia, Giovanni Sartor, "AI Systems Under Criminal Law: a Legal Analysis and a Regulatory Perspective", *Philosophy&Technology*, 2019, s. 4.

<sup>66</sup> Ugo Pagallo, 2011, *age*, s. 350.

olamayacakları, ayrıca cezalandırmanın amacı konusuna uygun olmadıklarından dolayı mümkün görünmemektedir.

Günümüzde gittikçe otonomlaşan robotların yaygınlaşması sonucunda, sınırlı da olsa yapay zekaya sahip robotlara kişilik verilmesi gündeme gelebilecektir. Robotlar için sınırlı bir hukuki kişilik yaratılması durumunda, örneğin Roma hukukunda ve ABD’ de kölelere tanınan kısıtlı haklar gibi sınırlı hakların tanınması durumunda, geçici bir çözüme ulaşılabilecektir. Bu haklara belirli alanlarda kullanıcıyı temsil edebilme ve belirli eşyalara sahip olabilme gibi örnekler verebiliriz<sup>67</sup>.

Olaya ceza hukuku boyutunda bakıldığında ise, tüzel kişiliğin organlarıyla ilgili olarak görev ve yaptırımlara bakılması gerekmektedir. Bir işletmenin ceza hukuku boyutundaki tüzel kişiliğine vurgu yapılabilmesi için o işletme organlarının, davranışlarının ve görevlerinin ihlali durumunda, işletme yöneticilerinin sorumlulukları belirlenmektedir. Bu kapsamda yapay zekaya sahip robotlar birer işletme olarak düşünüldükleri takdirde, yapay zekanın suç oluşturacak eylemleri nedeniyle sorumluluk, yapay zekayı işleten kişilerin yani kullanıcılarının üzerinde olacaktır<sup>68</sup>.

Yapay zekaya sahip robotların da tüzel kişiler gibi, ceza hukuku alanında, eylemlerinden dolayı, sorumlu tutulup tutulamayacakları, korunup korunamayacağı, örneğin, bazı robotik işletmelerin yükümlülüklerini yerine getirmemeleri sonucunda, cezai sorumlulukların ortaya çıkması mümkün hale gelebilecektir<sup>69</sup>.

Solum’a göre, günümüzde hiçbir robotik program, yapay zekaya sahip robotlara kişilik verilmesini haklı çıkartabilecek bir yetkinliğe sahip değildir. Ancak sürekli gelişen yapay zeka sürecine bakacak olursak, bilim veya yapay zeka

---

<sup>67</sup> Francesca Lagioia, Giovanni Sartor, **age**, s. 8.

<sup>68</sup> Francesca Lagioia, Giovanni Sartor, **age**, s. 6.

<sup>69</sup> Francesca Lagioia, Giovanni Sartor, **age**, s. 7.

felsefesinde kat edilen aşamalar sonucunda, robotik sistemlere kişilik verilmesi fikrini pragmatik açıdan gözden geçirmek durumunda kalacağımız düşünülmektedir<sup>70</sup>.

#### 1.4.1 İnsan Statüsü Verilmesi

İnsanı diğer canlılardan ayıran birtakım özellikler vardır, bu özellikler insanları diğer canlılardan ayıran ek özelliklerdir, insanın bilen, değerleri olan, önceden görebilen, buluşlar yapan, çalışan, eğiten, eğitilebilen, devlet kuran, inanan, sanatı yaratan özellikleri ona tüm canlılar arasında özel bir yer sunar. Bununla birlikte insanların diğer canlılardan farklı olarak belirli akli ve ahlaki değerleri vardır. İnsan hakları dediğimizde, bir kimsenin sadece insan olmasından kaynaklanan, yetenek ve sosyal statüden bağımsız olarak insanların doğuştan sahip olduğu haklar anlamına gelmektedir<sup>71</sup>.

İnsan onuru ise, tür olarak insanın değerinin yani insan türünün sahip olduğu, onu diğer canlılardan ayıran özellikleri ve olanaklarını sağlayan, evrendeki yerini sağlamlaştıran tarihteki başarılarının bilgisinden oluşmaktadır. İnsan onurunun pratikte getirdikleri tek tek insan hakları olduğu düşünülmektedir. Bütün insanlardan evrendeki yerini korumayı isteme ve bu muameleyi diğer tüm insanlarında aynı şekilde, hiçbir ayrıma tabi tutulmaksızın göstermelerini talep ederler, insan haklarının evrensel olmasının nedeninin bu olduğu düşünülmektedir<sup>72</sup>. Tüm bu unsurlara baktığımızda günümüzde, yapay zekaya sahip robotların, insan haklarının ahlaki ve etik unsurlarını karşılamadığı bununla birlikte bu robotlara insan statüsü verilemeyeceği ancak belirli haklara sahip olabilecekleri değerlendirilebilecektir.

---

<sup>70</sup> Lawrence B. Solum, *age*, s. 1278.

<sup>71</sup> İoanna Kuçuradi, *İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları*, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2007, s.70.

<sup>72</sup> İoanna Kuçuradi, *age*, s. 84.

Günümüzde yapay zeka sistemlerinin Turing testi gibi belirleyici olan testleri başarıyla sonuçlandırması bununla birlikte satranç gibi bir sonraki hamlenin düşünülmesi gerektiği oyunlarda yapay zeka sistemlerinin dünya şampiyonlarını yenmeleri bununla birlikte yapay zekaya sahip robotların ileride duygulara sahip olabileceği, tecrübe edinip hareketlerini tecrübelerine göre şekillendirebilecekleri ayrıca, düzenlenecek yasalar ile birlikte belirli hak ve sorumluluklara sahip olabilecekleri düşünülebilecektir. Ancak bu kapsamda, robotların insanların sahip olduğu gibi, robot onuruna sahip olup olamayacakları yani robotları diğer canlılardan ayıran temel özelliklere sahip olup olamayacakları tartışılması gerekmektedir.

Doktrinde, yapay zekaya sahip robotların, duyguları ve ruhları olmadığından ayrıca günümüzde kendi kendine bilinçli bir şekilde, insana gerek duymadan hareket edebilecek bir robotun varlığından söz edemeyeceğimizden ve insan olmanın gereklerini sağlamadıklarından dolayı yapay zekaya sahip robotlara kişilik verilmesi günümüz şartlarında mümkün görülmediği belirtilmektedir<sup>73</sup>.

#### **1.4.2 Elektronik Kişilik Verilmesi**

Hukuki kişilik, belirli hak ve fiil ehliyetine sahip olabilme ile ilgilidir. Yapay zekaya sahip robotların yaptıkları hareketler nedeniyle zararın ortaya çıkması durumunda, robotların karar alma kapasitesine sahip olduklarından dolayı tıpkı ortaklıklarda olduğu gibi belirli bir kişiliğe sahip olabileceklerdir. Günümüzdeki asıl problem robotlara kişilik tanınıp tanınamayacağı ile ilgili olmayıp, robotların tüzel kişi olarak ele alınıp alınamayacağı ile ilgili yaşanmaktadır.

Tüzel kişilik tanınması beklenen robotların, bu statüye uyum sağlayabilmeleri için gerekli olan ortam yaratılmalı, bu statüye ilişkin hak ve yükümlülükler, ileride yapay zekaya sahip robotların da görüşleri alınarak düzenlenmelidir. Günümüz koşullarında bir robottan görüş alınması fikri bize gerçek dışı olarak görünse dahi, bu

---

<sup>73</sup> Lawrence B. Solum, *age*, s. 1280.

robotların ileride kendi kendilerine karar verebilecek yeteneğe sahip olabilecekleri göz önünde bulundurulduğunda, kendilerine ilişkin yapılan yasal statü tartışmalarına dahil olabileceklerdir. Elektronik kişiliğin başlangıç anının ise tüzel kişilerde olduğu gibi robot siciline kayıt olunması ile birlikte başlayacağı söylenebilecektir<sup>74</sup>.

Günümüzde robotlara ait bir malvarlığının, kullanıcılar veya üretiminden sorumlu kişiler tarafından oluşturulabileceği bununla birlikte yapay zekaya sahip robotun bir zarara neden olması durumunda ise oluşturulan bu malvarlığından özgülenebileceği ileri sürülmektedir<sup>75</sup>.

Yapay zekaya sahip robotların otonom seviyelerinin artması ile birlikte, kişilik çalışmalarında yapılacak düzenlemeler sonucu, yalnızca belirli otonom seviyesine sahip olan robotların neden olduğu zararlarla ilgili sorumluluk hükümleri, kullanıcı ve üretici üzerinde azaltılabilecek olup, sorumluluk, otonom seviyesine bağlı olarak robotların üzerinde kalabileceği belirtilmektedir<sup>76</sup>.

Yapay zekaya sahip robotların belirli bir elektronik sicile kayıt edilmeleri ile birlikte, robotların geçmişi sorgulanabilir bunun sonucunda, yapay zekaya sahip bir robotu işe almak isteyen bir işveren, robotun kayıtlı olduğu sicilden robotun geçmişini öğrenip ona göre hareket edebilir. Bununla birlikte bir robotun, bir şirketi temsil ederek sözleşmeye imza atması durumunda oluşabilecek zararlar, robotun malvarlığından tazmin edilebileceği düşünülmektedir<sup>77</sup>.

Doktrindeki yapay zekaya elektronik kişilik verilmesine yönelik tartışmalardan bahsedildikten sonra, elektronik kişiliğin yapay zekaya uygun olmadığını savunan görüşlere de yer vermek uygun olacaktır.

---

<sup>74</sup> Gerhard Wagner, *age*, s. 599.

<sup>75</sup> Çağatay Ersoy, *age*, s. 89.

<sup>76</sup> Günther, J., Münch, F., Beck, S., Löffler, S., Leroux, C., Labruto, R., "Issues of Privacy and Electronic Personhood in Robotics", 2012 IEEE RO-MAN: The 21st IEEE International Symposium on Robot and Human Interactive Communication, September 9-13 2012, IEEE, Paris France, s. 817.

<sup>77</sup> Günther, J., Münch, F., Beck, S., Löffler, S., Leroux, C., Labruto, R., *age*, s. 818.

Bu kapsamda, Open Letter<sup>78</sup> uyarınca; robot etkileşimlerinin yaygınlaştıkça, Avrupa Birliği, demokrasi ve değerlerini güçlendirmek için uygun bir çerçeve sunması gerektiği, bu kapsamda yapay zeka ve robotik teknolojilerinin yalnızca hukuki ve ekonomik yönlerini değil, aynı zamanda bu teknolojilerin, toplumsal, psikolojik ve etik değerleriyle de araştırılması gerektiğine değinilmiştir. Bu kapsamda Open Letter uyarınca, uzun vadede robotlar için elektronik yasal statü oluşturulması halinde, özerk robotların, neden olabilecekleri her türlü zarardan sorumlu tutulmaları ve kullanıcılarından bağımsız olarak karar alabilmeleri ve üçüncü kişilerle bağımsız ilişkiler kurmaları mümkün hale gelecektir<sup>79</sup>.

Yapay zekaya sahip robotların, acele edilmeden ve önyargısız olarak düşünülmeleri gerekmektedir. Keza Open Letter uyarınca, hareketlerini öngöremeyeceğimiz robotlara elektronik kişilik tanınması durumunda, zarar yükümlülüğünün kanıtlanmasının imkansız olacağına yönelik düşünceler desteklenerek, yapay zekaya sahip robotlara elektronik kişilik verilmesi fikri uygun bulunmamıştır. Bu kapsamda robotlara kişilik tanınması fikri “kişi” modelinden türeyemeyecektir. Çünkü robotlar belirli bir süre sonra, yaşama, çalışma, vatandaşlık gibi hakları talep edebileceklerdir ki, bu kapsamda robotları doğrudan doğruya insan hakları ve temel hak ve özgürlükler konusu ile bağdaştırılamayacaktır<sup>80</sup>.

### **1.4.3 Evcil Hayvan Statüsü Verilmesi**

Yapay zekaya sahip robotlar insan yaşamında, daha fazla söz sahibi olmalarıyla birlikte, robotları içeren kaza ve yaralanma sayılarında artış meydana gelecektir.

---

<sup>78</sup> Open Letter To The European Commission Artificial Intelligence And Robotics, <http://www.robotics-openletter.eu/> (ET: 03.05.2020) Open Letter: Yapay Zeka ile ilgilenen araştırmacıların, Endüstri liderlerinin ve Tıp ve Etik konularında uzman kişilerin, Avrupa Birliğinde yapay zekaya sahip robotlara hukuki kişilik verilmesinin meydana getireceği olumsuzluklarla ilgili düşüncelerini içermektedir.

<sup>79</sup> Open Letter To The European Commission Artificial Intelligence And Robotics, para 1.

<sup>80</sup> Open Letter To The European Commission Artificial Intelligence And Robotics, para 2, 3, 4.

Yapay zekaya sahip robotların, insanların kontrolünde bulunması gerektiğine dayanan öneriye göre, robotun hareketleri nedeniyle bir zararın ortaya çıkması durumunda, robotun sahibi, üreticisi ve zarar gören arasında bir sorumluluk zinciri oluşturulmalıdır. Yapay zekaya sahip robotun, herhangi bir zararın meydana gelmesinde kusuru bulunmaması durumunda, mahkemelerin, robotun sahibine sorumluluk yüklemesi gerekirken, robotu bir evcil hayvan gibi ele alması gerekmektedir. Bu sorumluluğun temel prensibi üzerinde duracak olursak, sorumluluk hükümleri uyarınca, yapay zekaya sahip robotları kullanan veya üreten kişilerin, sorumluluktan kurtulabilmek için, robotların hareketleri nedeniyle bir zararın meydana gelmesini önlemek için gereken dikkat ve özeni göstermiş olmaları gerekmektedir<sup>81</sup>. Robotların evcil hayvan statüsünde olmaları durumunda, evcil hayvanları kapsama altına alan yasa hükümlerinin güncellenmesi, robotlar için yeni statü yaratılması durumuna göre daha kolay olacaktır.

Arızalı olmayan robotların, bir zarara neden olması durumunda ise robot sahiplerinin sorumlulukları artmalıdır. Bu durumda robot sahipleri ve üreticiler arasında makul bir sorumluluk dengesi oluşturulmalıdır. Bunun yanı sıra tehlikeli işler için üretilen robotların sahiplerine, günlük işlere yardımcı olmak için üretilen robot sahiplerinin aksine daha ağır sorumluluk standartları uygulanabilecektir<sup>82</sup>.

#### **1.4.4 Köle Statüsü Verilmesi**

Roma İmparatorluğu dönemi ve Amerikan İç Savaşı'na kadar, günümüzde ise belirli toplumlarda üstü kapalı bir şekilde köleliğin varlığı kabul edilmektedir. Konuya Roma Hukuku açısından yaklaşacak olursak, kölelerin geçmişte kendileri adına tasarrufta bulunma yetkilerinin bulunmadığını ancak sahipleri adına işlem

---

<sup>81</sup> Richard Kelley, Enrique Schaerer, Micaela Gomez, Monica Nicolescu, "Liability in Robotics: An International Perspective on Robots as Animals", **Advanced Robotics**, C.:24/S.:13, 2010, s. 1863.

<sup>82</sup> Richard Kelley, Enrique Schaerer, Micaela Gomez, Monica Nicolescu, **age**, s. 1865.

yapabildikleri görülmüştür<sup>83</sup>. Köleler hukuken şahıs sayılmasalar da, sınırlı olarak fiil ehliyetine sahiplerdi ancak hak ehliyetine sahip bulunmadıklarından hukuki ilişkilerden doğacak haklar efendisinin sayılırdı<sup>84</sup>. Hukuken mal statüsünde oldukları için kadın ve erkek kölenin ortak yaşaması evlilik sayılmayıp, hukuken bir sonuç doğurmazdı. Kölelerin kamuya karşı suç işlemesi halinde hürlerden daha ağır cezaya çarptırılmaktaydı. Kölenin 3. bir kişiye karşı suç işlemesi durumunda, bu suçtan efendisi de sorumlu tutulurdu, efendisi dilerse para cezası öder veya kölesini, suçtan zarar görene teslim ederek sorumluluktan kurtulmaktaydı<sup>85</sup>.

Robotlara köle statüsü benzeri bir statü verilmesi halinde, makinelerin eşya statüsünde kalacağı ve bunun sonucunda robotlara kişilik tanınamayacağına yönelik felsefi tartışmalar da sona erdirilmiş olacaktır. Ancak birçok yazara göre, robotların, bilinç, ruh gibi insan olmanın en önemli özelliklerini barındırmadıkları bu nedenle köle statüsü tanınmasının yanlış olduğu düşünülmektedir<sup>86</sup>.

Tüm bu hususlarla birlikte köleliğin sona ermesinin, yıllar boyu süren bir iç savaş ile gerçekleştiği göz önüne alınırsa, kölelik statüsü verilen yapay zekaya sahip bir robotun, kendini geliştirmesi ile birlikte bu statüyü yetersiz görmesi ve bunun sonucunda insanlar ile robotlar arasında çatışmaların meydana gelmesi olasılığı da değerlendirilmelidir.

---

<sup>83</sup> Çağlar Ersoy, *age*, s. 94.

<sup>84</sup> Gülnihal Bozkurt, "Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik", *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C.:38/S.:65, 1981 s. 89; [https://doi.org/10.1501/Hukfak\\_0000000803](https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000803), (ET: 02.09.2019)

<sup>85</sup> Joanna J. Bryson, "Robots Should be Slaves", *Artificial Models of Natural Intelligence*, 2009, s. 65-66; <http://www.cs.bath.ac.uk/~jib/ftp/Bryson-Slaves-Book09.pdf>, (ET: 04.09.2019)

<sup>86</sup> Joanna J. Bryson, *age*, 3.



## Bölüm 2

# AVRUPA BİRLİĞİNDE MALLARIN SERBEST DOLAŞIMI ve YAPAY ZEKAYA SAHİP ROBOTLARIN DURUMU

### 2.1 Kısım: Avrupa Birliğinde Malların Serbest Dolaşımı

#### 2.1.1 Genel Olarak

AB iç pazarı temelde, iç sınırların olmadığı malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlandığı ve Birlik içerisinde sınırların olmadığı bir alanı ifade etmektedir<sup>87</sup>. Bu kapsamda yapılan bütünleşme çerçevesinde, iç pazarın tamamlanması amacıyla, gümrük birliği kurulmuştur. Gümrük Birliği kurulmasıyla birlikte, üye devletler arasında mallar ile ilgili ticaret engelleri ortadan kaldırılmış, (gümrük vergisi, gümrük vergisine eş etkili ödenek, miktar kısıtlamaları ve miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirler) ve malların serbest dolaşımının önü açılmıştır. Yapay zekaya sahip robotların bu kapsamda incelenecek olmasının temel nedeni, günümüzde bu robotlara kişilik verilmesinin mümkün olmaması ve bu kapsamda hali hazırda mal statüsünde kabul ediliyor olmalarından kaynaklanmaktadır.

AB’de yapay zekaya sahip robotların serbest dolaşımı konusuna geçmeden önce, Avrupa Birliği’nde malların serbest dolaşımı konusu incelenmelidir. Bunun nedeni günümüzde mal statüsüne sahip olacakları düşünülen yapay zekaya sahip robotların Birlik içerisindeki serbest dolaşımında hangi engellerin ortaya çıkacağı,

---

<sup>87</sup> ABİHA md. 26.

bununla birlikte üye devletler arasında mevzuat farklılıkların, yapay zekaya sahip robotların serbest dolaşımına hangi nedenlerle engel olabileceğinin belirtilmesi gerekmektedir.

Çalışmanın bu bölümünde Avrupa Birliği'nde malların serbest dolaşımına ilişkin temel bilgiler verilecek olup, daha sonra ise bu bilgiler ışığında, yapay zekaya sahip robotların Avrupa Birliği İç Pazarı'nda karşılaşacağı engeller tartışılacak ve özellikle hukuki sorumluluk örneği üzerinden Birlik hukukunun bu engelleri aşmaya uygun olup olmadığı değerlendirilecektir.

## **2.1.2 Malların Serbest Dolaşımının Alt Unsurları**

### **2.1.2.1 Gümrük Vergisi**

AB'de üye devletler arasındaki ticareti etkileyen önemli unsurlarından biri gümrük vergileridir. Gümrük vergisi, üye devletlerin ithal ve ihracat malların sınır geçişleri sırasında talep ettiği, belirli bir tarifeye göre, belirli bir oran veya miktar üzerinden talep edilen mali külfet olarak tanımlanabilir<sup>88</sup>. Nitekim ABİHA md. 28 “Üye devletler arasındaki ithalatta ve ihracatta gümrük vergileri ve eş etkili vergiler yasaktır” uyarınca, üye devletlerin ithalat ve ihracatta vergi koymasının önüne geçilmiştir

Günümüzde gümrük vergisi ile çoğu zaman karşılaşılmamasına rağmen, sınır geçişlerinde benzer ticari zorluklar yaratan, vergi olarak alınmasalar dahi sınır geçişlerinde malların serbest dolaşımını kısıtlayan engeller ile sıkça karşılaşılmıştır.

### **2.1.2.2 Gümrük Vergisine Eş Etkili Ödenek**

Gümrük vergisine eş etkili ödenek, Antlaşmalar'da değil fakat AD tarafından tanımlanmıştır. Buna göre, tam olarak gümrük vergisi olmayan, ancak üye devletler tarafından tek yanlı olarak, yerli veya ithal ürünlere sınırını geçtikleri için

---

<sup>88</sup> İlke Göçmen, **Avrupa Birliği Maddi Hukuku: İç Pazar**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017, **age**, s.140-141.

uygulanan her türlü mali külfet, devlete fayda sağlamasa da, ayrımcı veya koruyucu etkisi olmasa da, uygulandığı ürün yerli ürünle rekabet içinde olmasa da gümrük vergisine eş etkili tedbir teşkil edecektir.<sup>89</sup> Gümrük vergisine eş etkili ödenek kavramı, sınır ötesi mal ticaretlerinde, üye devletler yabancı mallardan vergi almasalar dahi, fon, harç, resim gibi özünde vergi olmayan ancak birlik içi malların serbest dolaşımını kısıtlayıcı, gümrük geçişlerinde üye devletler tarafından uygulanan ithalatı ve ihracatı zorlaştıran engeller olarak karşımıza çıkmaktadır.<sup>90</sup> Gümrük vergisine getirilmiş olan yasaklamanın, tamamlayıcısı olarak görünmekte olan eş etkili ödenekler, yasaklamaların etkin bir şekilde uygulanmasına yardımcı olmaktadır. Gümrük vergisi ve eş etkili ödeneklerin yasaklanmasındaki temel amaç Avrupa Birliğinin ekonomik büyümesinin sağlanmasıdır.<sup>91</sup>

Bazı durumlarda üye devletler sınır geçişlerinde aldıkları ödeneklerin yasak kapsamında olmadığını ileri sürmüş olsalar da, Adalet Divanı gümrük vergisinin tamamlayıcısı ifadesinin geniş anlamda yorumlanması gerektiğine karar vermiştir.

Yasaklamaların istisnaları bazı durumlarda söz konusu olabilecektir, buna göre, sınır geçişinde alınan ücretin, geçiş için değil de, bir hizmetin bedeli olarak alınması halinde<sup>92</sup> veya AB hukukunun zorunlu hukuki gerekliliklerinin karşılığı olarak alınıyor ise, alınan ödeneğin yasak kapsamında sayılmayacağı belirtilmiştir. Bu kapsamda örnek vermek gerekirse, sınırı geçen mallar için yapılacak sağlık kontrolleri, veteriner kontrolleri veya sağlık hizmetleri için alınan ödenekler meşru gösterilebilecektir. Ancak bunun koşulu, kontrollerin zorunlu bir gereklilik olması ve

---

<sup>89</sup> Cases 2-3/69 *Sociaal Fonds voor de Diamantarbeiders v. S.A. Ch. Brachfeld & Sons and Chougol Diamond Co.* [1969] ECR.I- 00211, para 15-18.

<sup>90</sup> Ayrıca bakınız, Senem Gürbüzler, **Avrupa Birliği Adalet Divanı İçtihatları Işığında Malların Serbest Dolaşımı**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010, s. 73-75; <http://hdl.handle.net/20.500.12397/10900> (ET: 07.08.2019)

<sup>91</sup> Hacı Can, **Avrupa Birliği İç Pazar Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008, s. 224.

<sup>92</sup> Case 24/68 *Komisyon v İtalya* [1969] ECR.I- 00193, para.11

bir hizmet sunumu söz konusu ise alınan ücretin yapılan hizmet bağlamında makul olması halidir<sup>93</sup>.

Konuya ilişkin *Komisyon v. Almanya* kararı<sup>94</sup> örnek verilebilir;

Alman hukuku uyarınca bazı eyaletler, başka ülkelerden gelen canlı hayvanları gümrük geçişlerinde veterinerlik hizmeti kapsamında kontrol ettirmekte ve bu kontrolden belirli bir ücret almaktadır. Komisyon, alınan bu veterinerlik ücretinin, gümrük vergisine eş etkili ödenek olduğunu iddia ederek, konuyu Adalet Divanının önüne getirmiştir.

Avrupa Birliği Adalet Divanı konuya ilişkin verdiği kararda, alınan ücretlerin gümrük vergisine eş etkili ödenek oluşturmadığına karar vermiş. Gerekçesinde ise, alınan veterinerlik ücretinin verilen hizmet ile orantılı olduğunu ve bu durumun topluluk sağlığı açısından gerekli olduğunu belirtmiş, ayrıca 81/139 sayılı direktif uyarınca yapılan kontrollerin zorunlu bir gereklilik olduğunu, denetimlerin standart bir şekilde yapıldığını belirterek ihtilafli önlemin gümrük vergisine eş etkili ödenek oluşturmadığına karar vermiştir<sup>95</sup>.

### **2.1.2.3 Ayrımcı ve Koruyucu İç Vergi Yasağı**

Üye devletin, ithal mallardan sınır geçişlerinde, gümrük vergisi veya gümrük vergisine eş değer olan, resim, harç vb. gibi ödenekler talep etmemesi, fakat sınır geçişinden sonra ithal malı, yerli mal karşısında dezavantajlı duruma sokması durumunda, tıpkı gümrük vergisi ve gümrük vergisine eş etkili ödeneklerde olduğu gibi malların serbest dolaşımını kısıtlayan bir durum ortaya çıkacaktır,

Benzer ürünlerde ayrımcı vergilendirme, ABİHA madde 110/1 kapsamında; “Hiçbir üye devlet, diğer üye devletlerin ürünlerine, kendi benzer ürünlerine doğrudan veya dolaylı olarak uyguladığından daha yüksek herhangi bir iç vergiyi

<sup>93</sup> Detaylı bilgi için bakınız, İlke Göçmen, *age*, s.143.

<sup>94</sup> Case 18/87 *Comission v. Germany* [1988] ECR.I-5427.

<sup>95</sup> Case 18/87 *Comission v. Germany* [1988] ECR.I-5427 para 8 vd.

doğrudan veya dolaylı olarak uygulayamaz” şeklinde tanımlanmaktadır. Bu madde kapsamında, benzer ürünlere yönelik doğrudan veya dolaylı şekilde, üye devletlerin ayrımcı vergilendirme yapamayacaklarını görmekteyiz.

Örneğin bir üye devletin, yerli maldan %20, ithal maldan %25 katma değer vergisi talep etmesi durumunda, bu durum ayrımcı iç vergilendirme yasağı kapsamında ele alınacaktır.

Vergilendirmeler, yerli ürün ve ithal ürünlerin benzer olduğu durumlarda, ithal ürünlere karşı ayrımcılık yapmamalı, bunun sonucunda ithal edilen maldan alınan vergilendirmelerin, benzer ürün kapsamındaki yerli ürünlerden alınan iç vergilendirmeleri aşmaması gerekmektedir<sup>96</sup>.

Üye devletler iç vergilendirmenin kapsamını belirlerken tamamen tarafsız kalmalı, ürünler arasındaki rekabet ilişkisine müdahale etmeyeceklerini garanti etmelidirler. Bunun sağlanabilmesi için, vergilendirme oranlarının ithal ve yabancı ürünlere aynı şekilde uygulanması gerekmektedir.

Üye devletler genellikle alkollü içeceklerle farklı vergilendirme oranları uygulama yoluna gitmişlerdir. İthal olan ürünlerden daha fazla vergi alınması nedeniyle, vatandaşlar arasında yerli ürünü tercih etme eğilimi oluşmaktadır. Üye devletler ise alınan farklı vergilendirme oranlarını, ürünler arasında benzerlik ilişkisi bulunmadığını belirterek savunmaya çalışmışlardır.

Dolaylı ayrımcı uygulamalar kapsamında üye devletler yapılan vergilendirmeleri haklı gösterebileceklerdir. Üye devletlerin çevrenin korunması amacıyla, çevre dostu ürünleri daha az vergilendirmeye tabi tutması durumunda, iç vergilendirme yasağından söz edilemeyecektir<sup>97</sup>. Doğrudan ayrımcı uygulamalar kapsamında ise üye devletler hukuka uygunluk sebeplerine başvuramayacaklardır.

---

<sup>96</sup> Hacı Can, *age*, s.207.

<sup>97</sup> Konuya örnek oluşturması için: C- 132/88 *Komisyon v. Yunanistan* [1990] ECR.I-01567.

Dolaylı ve doğrudan ayrımcılık konusuna ilerdeki bölümlerde detaylıca değinilecektir.

Adalet Divanı “ikame ürün” kavramını ABİHA 110/2 kapsamında, tüketicilerin ortak amaçlarını karşılayabilen ve birbirlerine alternatif olarak kullanılabilen ürünler olarak tanımlamaktadır<sup>98</sup>. Bu tanımdan çıkarılması gereken, önemli olanın ürün içeriklerinin aynı olup olmaması değil, birbirleri yerine kullanılabilir olmasıdır. Bu kapsamda, ürünler benzer değilse, ancak birbirleri yerine kullanılacakları yani ikame ürün iseler, o zaman üye devletler ayrımcı vergilendirme yapabilecek olup, bununla birlikte yerli ürünü koruyucu nitelikte vergilendirme yapamayacaklardır<sup>99</sup>.

#### **2.1.2.4 Miktar Kısıtlaması ve Miktar Kısıtlamasına Eş Etkili Tedbirler**

AB’nin malların serbest dolaşımına ilişkin kuralları, üye devletler arasındaki ticarete gümrük vergisi, gümrük vergisine eş etkili ödenek, miktar kısıtlaması ve miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirlerinin kaldırılmasını emretmektedir<sup>100</sup>.

Adalet Divanı, *Geddo v. Risi* kararında miktar kısıtlamasını, üye devletlerin ithalat, ihracatı ve transit mallar kısıtlaması sonucunu doğuran tedbirler olarak tanımlamıştır<sup>101</sup>. Birliğin temel amacı olan malların serbestçe dolaşabilmesi fikri, gümrük vergileri ve eş etkili ödeneklerin kaldırılmasının yanı sıra miktar kısıtlaması ve eş etkili tedbirlerin kaldırılmasıyla gerçekleşebilecektir<sup>102</sup>.

ABİHA 34. maddede düzenlenen miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir kavramını, AD ilk defa *Dassonville* kararında yorumlamıştır. Divan *Dassonville* kararında miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirleri, üye devletler tarafından uygulanan ve topluluk içi ticareti, doğrudan veya dolaylı, hali hazırda veya potansiyel olarak

<sup>98</sup> Case 243/84 *John Walker & Sons Ltd v Ministeriet for Skatter og Afgifter* [1986] ECR.I-00875.

<sup>99</sup> Detaylı bilgi için bakınız, Senem Gürbüzer, *age*, 75-76-77-78.

<sup>100</sup> ABİHA md. 28-30, 34-36.

<sup>101</sup> Case 2/73 *Geddo v. Rissi* [1973] ECR.I-865, para 7.

<sup>102</sup> Senem Gürbüzer, *age*, s.78.

etkilemeye uygun tüm ticari kurallar olarak tanımlamıştır<sup>103</sup>. Divan bu kararıyla birlikte, miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirlerin kullanım alanıyla ilgili geniş bir yelpaze açmakla birlikte aynı zamanda üye devletlerin makul olma ve makul ölçüde sınırlama kuralları getirebileceklerini kabul ederek bir bakıma üye devletlerin önünü açmıştır<sup>104</sup>.

Günümüzde miktar kısıtlamasına bağlı olarak ortaya çıkan problemler büyük ölçüde aşılmıştır, asıl sıkıntılar miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirlerden kaynaklanmaktadır. Miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirler, miktar kısıtlamaları gibi birlik içi ticareti büyük oranda sıkıntıya sokmakta olup ABİHA uyarınca yasaklanmıştır.

Miktar kısıtlamalarının aksine miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirleri uygulamada fark etmek oldukça güçtür. Miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirlere genellikle üye devletlerin, konu ile ilgili farklı mevzuatları neden olmaktadır<sup>105</sup>.

Miktar kısıtlaması ve eş etkili tedbirler yasağı ancak, sınır aşırı unsurunun varlığında uygulama alanı bulabilecektir. Bu yasağın uygulama alanı bulabilmesi için birlik içi ticarete malların serbest dolaşımının olumsuz yönde etkilenmesi gerekmektedir. Bu yasak serbest dolaşımda bulunmayan mallar bakımından, kendi ülkesi içerisinde meydana gelen durumlarda uygulama alanı bulamayacaktır<sup>106</sup>.

ABİHA 34'ün tamamen ülke içerisinde kalan durumlarda uygulama alanı bulması sonucunda "terse dönmüş ayrımcılık" söz konusu olacaktır. Örneğin,

---

<sup>103</sup> Case 8/74 *Procureur du Roi v. Benoit and Gustave Dassonville* [1974] ECR.I-00837 para. 5.

<sup>104</sup> Sanem Baykal, Avrupa Birliğinde Malların Serbest Dolaşımı ve Çevrenin Korunması: Farklı Menfaatler Arasında Denge Arayışı, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C:5/S:2, 2006, s. 107-108.

<sup>105</sup> Mustafa Erdem Can, "Avrupa Birliği'nde Malların Serbest Dolaşımı ve Üye Ülkeler Arası Ticarete Miktar Kısıtlamaları", **Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi**, C:24 / S:4 (2008), s.54.

<sup>106</sup> Enver Bozkurt, Mehmet Özcan ve Arif Köktaş, **Avrupa Birliği Hukuku**, 6. Baskı, Ankara 2012, s.223. Konuyla ilgili bakınız, C- 321/94 *Criminal proceedings against Jacques Pistre* [1977] ECR.I-02343.

Almanya, mevzuatı uyarınca, telefon üretiminin sağlanması için a,b,c standartlarını isteyebilir ancak, Almanya, Fransa'da yalnızca a standardının sağlanması ile hukuka uygun olarak üretilmesi mümkün olabilecek telefonun, kendi ülkesinde pazarlanmasını engellemeyebilecektir. Bu durumda Almanya'da, a,b,c standartlarının sağlanması istendiğinden daha maliyetli olan mallar karşısında, Fransa'nın, Almanya'dan daha uyguna üretilen malları, Almanya'da daha kolay bir şekilde pazara erişebilecektir. Ancak ortada birlik içi ticareti olumsuz yönde etkileyebilecek bir durumun oluşmaması nedeniyle ABİHA 34' bu durumda uygulama alanı bulmayacaktır. Çünkü bu durumda yerli ürüne karşı bir ayrımcılığın varlığından söz edilse bile, bu durumun yerli malların pazara girişini etkilemeyeceğinden ve ithalatı kısıtlamaması nedeniyle miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturmayacaktır<sup>107</sup>.

Miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirlerin yasaklanması ile ilgili atfedilebilirlik meselesine dikkat edilmelidir. Bu nedenle ABİHA md. 34 yönünden miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirler, üye devletin kendi önlemi veya atfedilebilir önlemleri bakımından üye devlete karşı ileri sürülebilecektir. Aynı zamanda bu durum, üye devlet organı olmayan ancak kamusal yetkiler kullanan otoritelere karşı da ileri sürülebilecektir<sup>108</sup>.

Atfedilebilirlik konusunda *Buy Irish Goods* kararına bakılabilir.

Söz konusu olayda, Adalet Divanı, İrlanda Konseyi adı altında bir yapının kurulduğu ve bu konseyin faaliyetleri çerçevesinde İrlanda mallarının satışının teşvik edildiği iddia edilmiştir<sup>109</sup>. İrlanda ise yaptığı savunmada ABİHA md. 34 uyarınca, olayda kamu otoritesinden kaynaklanan bir durumun söz konusu olmadığını savunmuştur. ABAD, söz konusu olay ile ilgili kararında, uyuşmazlığa neden olan konsey üyelerinin İrlanda hükümeti tarafından atandığını, bu konseye hükümet tarafından

---

<sup>107</sup> İlke Göçmen, *age*, 162.

<sup>108</sup> Senem Gürbüz, *age*, s.80-81.

<sup>109</sup> Case 249/81 *Commission v. Ireland* [1982] ECR.I-04005 para 2.



kamu yardımı sağlandığını, ayrıca bu konseyin söz konusu amaçlarının İrlanda hükümeti tarafından belirlendiğini tespit etmiştir. Divan, söz konusu olayda yapılan kampanyanın özel bir şirket tarafından yürütüldüğüne ilişkin savunmaların İrlanda'yı sorumluluktan kurtarmayacağını belirtmiş olup, aynı zamanda konsey etkinliklerinin hükümete atfedilebilir olduğuna ve ülke çapında bu faaliyetlerin organize bir şekilde yürütüldüğüne karar vermekle birlikte, İrlanda hükümetini ABİHA md. 34'ü ihlal ettiğine karar vermiştir<sup>110</sup>.

Atfedilebilirlik konusunda, üye devletlerin bazı durumlarda bireylerin eylemleri nedeniyle de sorumlu tutulabileceklerine ilişkin Komisyon v. Fransa kararı örnek olarak verilebilir. Kızgın çiftçiler davası olarak da bilinen olayda, diğer üye devletlerinden gelen malların, sınır geçişi nedeniyle Fransız çiftçilerin eylem yaparak kamyonları durdurmaları ve bu ürünleri satan dükkanları tehdit etmeleri sonucunda, Komisyon, Fransa'ya karşı, malların serbest dolaşımını engelleyecek durumlara karşı tedbir almamasını gerekçe göstererek ihlal davası açmıştır<sup>111</sup>. Söz konusu olaya ilişkin kararında AD, ABİHA md. 34 ün yalnızca üye devletler arasında meydana gelen ticaret kısıtlamalarını ve önlemleri yasaklamadığını, bu hükmün aynı zamanda, üye devletin malların serbest dolaşımını engelleyebilecek durumlar için gerekli önlemleri almaması nedeniyle de uygulama alanı bulabileceğini karara bağlamıştır<sup>112</sup>.

Bu dava ile ilgili AD, ABİHA md. 34'ün bir olayda uygulaması için, uyuşmazlığın mal ticareti ile ilgili herhangi bir kişi unsuru bulundurmasını ve sınır aşırı unsur bir unsurun varlığını aramakta olup, somut uyuşmazlıklardaki önlemin, üye devlete atfedilebilir olmasının aranacağını altını çizmiştir<sup>113</sup>.

---

<sup>110</sup> Case 249/81 *Commission v. Ireland* [1982] ECR.I-04005 para 21 vd.

<sup>111</sup> Case C- 265/95 *Commission v. France* [1997] ECR.I-06959 para 2-3.

<sup>112</sup> Case C- 265/95 *Commission v. France* [1997] ECR.I-06959 para 64 vd.

<sup>113</sup> Case C- 265/95 *Commission v. France* [1997] ECR.I-06959 para 42.

#### 2.1.2.4.1 Doğrudan Ayrımcı Uygulamalar

Doğrudan ayrımcılık, bir ulusal önlemin, yerel ve ithal ürünler arasında açıkça ayrımcılığa neden olacak şekilde, yerli ürünü koruması olarak tanımlanabilir. Örneğin, ithal ürünün köken temelinde, pazara erişiminin engellenmesi halinde doğrudan ayrımcılık ortaya çıkacaktır. Üye devlet tarafından, ithal ürünler ile yerli ürünler arasında doğrudan ayrımcılık yapılması halinde bu durum ABİHA md. 34 temelinde mutlak olarak yasaktır<sup>114</sup>.

Üye devletin, başka bir üye devletten ithal edilen malın, pazara girişini engellemesi veya rekabet edebilirliğinin önüne geçecek mali nitelikte olmayan tedbir öngörmesi durumunda ABİHA md. 34'ü ihlal etmiş olacaktır. Bu konu ile ilgili Komisyonun İtalya'ya karşı açtığı davaya değinmek yerinde olacaktır. Söz konusu olayda, İtalya, araba ithalatçılarından, ülkeye araba sokabilmeleri için istenilen kayıt belgesinin yanında, İtalyan Konsoloslugu'nun vereceği bir onay belgesinin alınmasını zorunlu tutması sonucu, Komisyon ABİHA md. 34 uyarınca, onay belgesi istenmesinin, miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturduğunu gerekçe göstererek Adalet Divanı nezdinde dava açmıştır. Divan olaya ilişkin kararında, konsolosluktan onay belgesi alınması zorunluluğunun, ithal arabaların kaydını daha zor, karmaşık ve masraflı hale getirdiğine, bunun da miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil ettiğine karar vermiştir. Divan, bu uygulamanın hukuka uygunluk sebeplerinden de yararlanamayacağına, zira orantısız olduğuna kanaat getirmiş, istenilen amacın daha orantılı bir tedbir olan şase kontrolüyle de sağlanabileceğini belirterek, malların serbest dolaşımını kısıtladığına karar vermiştir<sup>115</sup>.

Adalet Divanı *Bouhelier* kararı uyarınca, ithal ürünlerin kalite kontrolüne tabi tutulmalarına karşın, yerli saatler hakkında böyle bir uygulamanın olmaması

---

<sup>114</sup> İlke Göçmen, *age*, 150.

<sup>115</sup> Case 154/85 *Commission v. Italy* [1987] ECR.I-02717 para 12-15.

nedeniyle yapılan kalite kontrolünü doğrudan ayrımcı bir uygulama olduğuna karar verip malların serbest dolaşımını engelleyici nitelikte bulmuştur<sup>116</sup>.

Adalet Divanı konuya ilişkin bir başka kararında, ithal edilmiş mallara yabancı olduğunu belli eden bir etiketin konulmasını ABİHA 34'e aykırı bulmuştur<sup>117</sup>.

#### **2.1.2.4.2 Doğrudan Ayrımcı Olmayan Uygulamalar**

Dolaylı ayrımcılık, genel olarak ilk bakışta anlaşılamayan, ürünün menşesi ile ilgili olmayıp, üye ülke kanunlarının söz konusu ithal ürünlere uygulanması durumunda ortaya çıkan, bunun sonucunda ise doğrudan ayrımcı uygulamalarda olduğu gibi ithal ürünü, yerli ürünler karşısında dezavantajlı duruma getiren uygulamalardır. Adalet Divanı, dolaylı ayrımcı uygulamaları genellikle, ürünlerin standardı, üretilmesi, paketlenmesi veya etiketlenmesi ile ilgili ulusal önlemler kapsamında incelemiştir.

Konuya ilişkin *Komisyon v. Almanya* kararında, Alman Sağlık Kanunu uyarınca, kanun kapsamında tek tek sayılan maddelerden birinin var olmaması veya yerlerine başka bir ürünün kullanılması halinde söz konusu alkollü içeceklerin Almanya'da bira olarak satılamayacağı belirtilmektedir. Somut olayda, söz konusu kanun nedeniyle, diğer üye ülke üreticileri biralalarını Almanya'ya sokamamışlardır. Mesele, Almanya'nın kendi hukukunun aradığı pazarlanma koşullarını, diğer üye devletlerin hukuklarına uygun olarak üretilen ithal ürünlere de uygulamasından doğmuştur. Bu durum üye devletler arasındaki ticareti etkilediğinden miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil etmektedir. Ancak Divan, üye devletlerin hukuklarındaki farklılık nedeniyle malların serbest dolaşımını önünde ortaya çıkacak

---

<sup>116</sup> Case 53/76 *Procureur de la République de Besançon v. Les Sieurs Bouhelier and others* [1977] ECR.I-00197 para 18.

<sup>117</sup> Case 113/80 *Commission v. Ireland* [1981] ECR.I-01625 para 18.

Divan, yerli mala ilişkin alınan tedbirin hedefine ulaşamamış bile olsa bazı durumlarda ABİHA 34'e aykırı bulmuştur. Konuya ilişkin bakınız; Case 249/81 *Commission v. Ireland* [1982] ECR.I-04005.

engellerin belli koşullarla hukuka uygun hale geleceğine hükmetmiştir. Buna göre, eğer bir devletin hukuk kuralı ayırım gözetmeden hem yerli hem ithal ürüne uygulanıyor ve fakat, kamu menfaatine yönelik zorunlu gereksinimleri karşılamayı hedefliyorsa, orantılı olmak kaydıyla 34. madde kapsamında kabul edilse de hukuka uygun hale gelecektir. Alınan tedbirin orantılı kabul edilmesi için ise, ulaşılmak istenen amaç bakımından serbest dolaşımı en az kısıtlayıcı yöntem olması gereklidir<sup>118</sup>.

İlgili mevzuat hükümleri her ne kadar köken temelinde ayrımcılık yapmasa dahi, dolaylı olarak ithal malları yerli mallar karşısında zor durumda bıraktığından bu karar, dolaylı ayrımcı uygulamalara iyi bir örnek oluşturmaktadır.

*Dassonville* formülü doğrudan ayrımcılık durumlarında olduğu gibi dolaylı ayrımcılık durumlarında da uygulama alanı bulacaktır. Dolaylı ayrımcılık durumlarında ortaya çıkan ticaret engelleri, ülkelerin ithal mallar karşısındaki tutumlarından olmamakla birlikte genellikle toplumsal menfaatleri gözetilen mevzuat farklılıklarından kaynaklanmaktadır. Dolaylı ayrımcı uygulamaların serbest dolaşım açısından getirdiği en büyük problem, ithal ürünlerin yerli ürünler karşısında rekabet edilebilirlik açısından olumsuzluklarla karşı karşıya bırakılmasıdır. Zira ithal ürün hem üretildiği yer mevzuatına hem de ithal edildiği yer mevzuatına uymak zorunda kalarak, yerli ürüne nazaran çifte külfet altında kalmaktadır.<sup>119</sup> Dolaylı ayrımcılık durumunda, var olan ayrımcılık orantılılık ilkesine uygun olmak kaydı ile, antlaşmadaki istisnalar veya zorunlu gereklilikler ile haklı gösterilebilecektir<sup>120</sup>.

Dolaylı ayrımcı uygulamaya bir başka örnek, Komisyon'un İspanya'ya karşı açtığı dava gösterilebilecektir. Divan, söz konusu uyuşmazlığın bulunduğu olay ile ilgili kararında, üretim sürecinde İspanya'nın, üretim sürecinde en az 35 gr klor

<sup>118</sup> Case 178/84 sayılı *Comission v. Germany kararı* [1987] ECR.I-01227 para 25-28.

<sup>119</sup> Sanem Baykal: *age*, s.111.

<sup>120</sup> Zorunlu gereksinimlere örnek için bakınız, Sanem Baykal: *age*, s.111-112.

içermeyen deterjanların üretimini ve pazarlanmasının yasaklaması karşısında, bu uygulamaların diğer deterjan üreticilerinin, ürettikleri ürünlerin pazara girişlerinin zorlaştığını kabul ederek bu uygulamayı ABİHA md. 34'e aykırı bulmuştur<sup>121</sup>.

#### **2.1.2.4.3 Avrupa Birliği Adalet Divanının Miktar Kısıtlamasına Eş Etkili Tedbirlere Yönelik Kararları**

Miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirler esas olarak *Dassonville* kararı ile tanımlanmış olup, bu kararında Adalet Divanı, üye devletlerce çıkarılan ve birlik içi ticareti doğrudan veya dolaylı, fiilen veya potansiyel olarak olumsuz yönde etkilemeye elverişli olan tüm kuralları miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir kabul etmiştir<sup>122</sup>.

*Cassis de Dijon* kararına gelinceye kadar, *Dassonville* formülünde gösterilen herhangi bir tedbirin mevcut bulunması durumunda ABİHA md.34'ü ihlal edeceği belirtilmiş ve yalnızca ABİHA md. 36'da sayılan gerekçelerden birinin varlığı durumunda bu önlemin haklı görülebileceği kabul edilmiş olup, *Cassis* kararından sonra ise yapılan düzenlemelerin kamu yararının zorunlu gerekliliklerinin sağlanması amacıyla yapılması durumunda ABİHA md. 34 kapsamı içerisinde bulunsa da haklı gösterilebilecektir.<sup>123</sup>

Adalet Divanı, *Dassonville* kararıyla birlikte yaptığı miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir tanımını ve *Cassis* kararıyla zorunlu gereklilikler kavramına ek olarak, *Keck* kararıyla birlikte satış düzenlemeleri ve ürün gerekliliğine ilişkin kurallar arasında farklar gözetecek prensipler de getirmiştir. *Keck* kararına kadar, miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir sayılan düzenlemeler satış düzenlemelerine ilişkin ise artık yerli ve yabancı ürünler arasında ayırım yapmaması ve söz konusu

---

<sup>121</sup> Case C- 358/01 *Comission v. Spain* [2003] ECR.I-13145 para 61.

<sup>122</sup> Case 8/74 *Procureur du Roi v. Benoît and Gustave Dassonville* [1974] ECR.I-00837 para 5.

<sup>123</sup> Gizem Yılmaz, **Avrupa Birliği Ortak Pazarında Miktar Kısıtlamalarına Eş Etkili Önlemler**, Oniki Levha Yayınları, Ankara 2018, s.163.

düzenlemenin bütün tüccarları eşit bir şekilde etkilediği bununla birlikte yerli ve yabancı ürünün pazarlanmasını hukuken ve fiilen aynı şekilde etkilediği sürece, miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil etmeyecektir. Bu düzenlemelerden farklı olarak Adalet Divanı *Keck* kararıyla birlikte, malların üretim sürecinde talep edilen ürün gerekliliklerine ilişkin olarak, ambalajlama, etiketleme, işaretleme ve ruhsat verme gibi alanlara ilişkin ulusal düzenlemelerin ABİHA md. 34 kapsamında inceleneceğini belirtmiştir<sup>124</sup>. Adalet Divanı daha sonra *Komisyon v. İtalya*<sup>125</sup> kararı ile birlikte, satış düzenlemesi ve ürün gerekliliği kategorilerine ek olarak yeni bir genel kategori daha yaratmıştır. Buna göre, üye devletlerin hukuk kuralları ürün gerekliliği veya satış düzenlemesi teşkil etmese de, ithal ürünlerin ulusal pazarlara erişimine engel teşkil ettiği takdirde miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil edecektir.

Konunun daha iyi anlaşılması açısından, yukarıda bahsi geçen tüm kararlar ayrı ayrı incelenmelidir.

#### **2.1.2.4.3.1 Dassonville Kararı**

Söz konusu davanın konusu, hâlihazırda Fransa'da serbest dolaşımda bulunan bir İskoç viskisinin, Belçika ulusal mevzuatı uyarınca talep edilen kimlik doğrulama belgesi almadan ithal eden Bay Dassonville'a Belçika'da ceza davası açılması hakkındadır. Bay Dassonville'e göre Fransa'da serbest dolaşımda olan İskoç viskisini, söz konusu belge ile ithal etmesini zorunlu tutan ulusal kural karşısında, üretici devletten, doğrudan ithalat yapan bir tacire göre, büyük zorluklarla karşılaşacağını iddia etmiştir<sup>126</sup>. Adalet Divanı, söz konusu olaya ilişkin kararında, üye devletlerin doğrudan veya dolaylı olarak, bilfiil veya potansiyel olarak malların serbest dolaşımını engellemeye yönelik her türlü ticarete ilişkin düzenlemeyi, miktar

---

<sup>124</sup> İlke Göçmen, *age*, 175

<sup>125</sup> Case C- 110/05 Commission v. İtaly [2009] ECR.I-519.

<sup>126</sup> Case 8/74 *Procureur du Roi v. Benoît and Gustave Dassonville* [1974] ECR.I-00837 para 1-4.

kısıtlamasına eş etkili tedbir saymış, bununla birlikte üye devlet düzenlemelerinin yalnızca makul olmaları ve üye devletler arasındaki ticareti engelleyecek nitelikte olmaması durumunda haklı sayılabileceğine karar vermiştir<sup>127</sup>.

Sonuç olarak, üye devlet tarafından bir başka üye devlette serbest dolaşımda bulunan bir ürünün, orjinalliğini belirtecek bir belgenin istenmesi durumunda, bir ithalatçının, aynı ürünü menşei ülkesinden doğrudan ithal eden bir kimseye karşılık, büyük zorlukla karşılaşılabileceği görülmekte olup, bu uygulamanın miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturacağı kabul edilmiştir<sup>128</sup>.

*Dassonville* kararı uyarınca bir ulusal önlemin miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir olarak kabul edilebilmesi için belirli kıstasları yerine getirmesi gerekmektedir. Bu kıstaslara genel olarak bakacak olursak;

İhtilafli düzenlemelerin eş etkili tedbir sayılabilmesi için, söz konusu düzenlemenin devlet otoritesi tarafından oluşturulması gerekmektedir. *Buy Irish Goods* kararıyla birlikte Adalet Divanı söz konusu ihtilafli düzenlemelerin, üye devlet kurumlarının yanı sıra üye devlet destekli kurumların oluşturduğu düzenlemeler ve uygulamaları da yeri geldiğinde miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir olarak ele almıştır.<sup>129</sup> Bu kapsamda yalnızca ticarete yönelik bağlayıcı ulusal mevzuatın değil, aynı zamanda, bağlayıcı olmayan üye devlete atfedilebilen uygulamaların da, bağlayıcı kurallar gibi ticareti potansiyel olarak etkilemesi mümkün olan durumlarda miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturabileceğine karar verilmiştir<sup>130</sup>.

Adalet Divanı *Kramer* kararında, ülkedeki balık üremesini korumak amacıyla balıkçılığı sınırlandıran ulusal kuralların miktar kısıtlamasına eş değer etkiye sahip

---

<sup>127</sup> Case 8/74 *Procureur du Roi v. Benoît and Gustave Dassonville* [1974] ECR.I-00837 para 5-9.

<sup>128</sup> Case 8/74 *Procureur du Roi v. Benoît and Gustave Dassonville* [1974] ECR.I-00837 para 5-9.

<sup>129</sup> Case 249/81 *Comission v. Ireland* [1982] ECR.I-04005 para 15.

<sup>130</sup> Case 249/81 *Comission v. Ireland* [1982] ECR.I-04005 para 28-29.

olup olmadığını incelemiştir. Söz konusu davada ulusal kuralların ticarete ilişkin olmadığını belirten Adalet Divanı, devam eden kararlarında da, ulusal önlemlerin eş etkili tedbirler tanımlamasına uyabilmesi için, uygulanan kuralların ticari nitelikte olmasını aramış olup, söz konusu ticari kuralların uygulamaları ve politikaları da içerdiğini kabul etmiştir<sup>131</sup>.

Adalet Divanı *Dassonville* perspektifinden eş etkili tedbirleri nasıl tespit ettiğine bakacak olursak; ulusal önlemin miktar kısıtlaması olması durumunda ABİHA md. 34 uyarınca yasak olduğu ancak ABİHA md. 36 da belirtilen istisnalardan birinin söz konusu olması halinde, bu istisnanın orantılılık ilkesine uygun olması ile birlikte, ulusal düzenlemenin haklı görülebileceğini belirtmiş olup, bir ulusal önlemin miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir kabul edilebilmesi için ise, *Dassonville* formülü uyarınca, ulusal düzenlemenin, birlik içi ticareti doğrudan veya dolaylı, fiilen veya potansiyel olarak zorlaştırmaya elverişli olup olmadığı bakılmış bu koşulların oluşması durumunda ise ulusal önlemin miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturacağına karar vermiştir.

Adalet Divanı *Dassonville* kararı sonucunda, miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir kavramını oldukça geniş bir şekilde ele almış, bu içtihadı ulusal önlemlerin AB hukuku ile çatışıp çatışmadığı hususunda bir ölçü olarak dikkate almıştır. Ancak söz konusu geniş yaklaşım nedeniyle ilerleyen zamanlarda büyük sorunlar meydana gelmiş ve yeni formüller geliştirme ihtiyacı ortaya çıkmıştır.

#### **2.1.2.4.3.2 Cassis de Dijon Kararı**

*Cassis de Dijon* kararı özellikle, karşılıklı tanıma prensibi ve makul olma kuralını getirdiğinden içtihat hukukunda büyük önem taşımaktadır. Makul olma kuralı ile karşılıklı tanıma ilkesini yorumlayacak olursak, yukarıda bahsedilen karşılıklı tanıma ilkesi uyarınca, bir üye devlette hukuka uygun olarak üretilen ve

<sup>131</sup> Case 6/76 *Cornelis Kramer and Others* [1976] ECR.I-01279 para 55 vd.



pazarlanan mallar kural olarak bir başka üye devlette de pazarlanabilmelidir. İthalat ülkesi, bu karineyi ancak zorunlu gereklilikler nedeniyle, bir önlemin alındığını öne sürerek çürütebilecektir<sup>132</sup>.

Söz konusu olayda, Fransız likörü Cassis de Dijon un, Almanya’da pazarlanabilmesi için ithal etmek isteyen bir tacirin, Alman yetkili makamlarına başvurması sonucunda, Alman ulusal mevzuatında bir alkolün, likör olarak nitelendirilebilmesi için azami %25 alkol oranı gerektiğinden, Alman makamları bu talebi kabul etmemiştir. Tacir bunun üzerine Fransa’da serbestçe pazarlanabilen Cassis likörünün Almanya’da likör olarak pazarlanamıyor oluşunun miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturduğunu iddia ederek ulusal mahkeme önünde söz konusu ulusal önlemin AB hukukuna aykırılığını öne sürmüştür, ulusal mahkeme de meseleyi Avrupa Birliği Adalet Divanı’na taşımıştır<sup>133</sup>.

Üye devletler, alkol üretiminin ve pazarlanmasına ilişkin kuralların yokluğu halinde bu düzenlemeleri kendileri yapma hakkına sahiptirler. Ancak bu kuralları karşılıklı tanıma ilkesi gereğince diğer üye devletlerde hukuka uygun olarak üretilen ürünlere prensip olarak uygulayamazlar. Ulusal hükümlerin, mali denetimin etkililiği, genel sağlığın korunması, ticari işlemlerin adilliği ve tüketicinin korunmasına ilişkin zorunlu gereksinimleri karşılamak adına makul kabul ediliyorsa, ihtilafli ürünlerin pazarlanmasına ilişkin kurallar arasındaki eşitsizlikten kaynaklanan birlik içi dolaşıma ilişkin kurallar kabul edilebilecektir<sup>134</sup>.

*Cassis de Dijon* kararı ile birlikte, Adalet Divanı ilk defa köken temelinde ayrımcılık içermeyen ihtilafli ulusal önlemin varlığı durumunda, önlemin kurucu antlaşmadaki istisnalara ek olarak, zorunlu gereklilikler ile de haklı

---

<sup>132</sup> David T. Keeling, “The Free Movement of Goods in EEC Law: Basic Principles and Recent Developments in the Case Law of the Court of Justice of the European Communities”, **The International Lawyer**, C.:26/S.:2, American Bar Association 1992, s.469.

<sup>133</sup> Case 120/78 *Cassis de Dijon* [1979] ECR.I-00649 para 9 vd.

<sup>134</sup> Case 120/78 *Cassis de Dijon* [1979] ECR.I-00649 para 8,9,10.

gösterilebileceğini karara bağlamıştır. Söz konusu olayda, belirli bir alkol seviyesini içermeyen alkollü içeceklerin likör olarak sınıflandırılmayacağına ilişkin ulusal hükümler, tüketicinin korunması açısından zorunlu gereklilikleri karşılamak bakımından orantısız bulunduğundan, miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir sayılmıştır<sup>135</sup>.

*Cassis* kararının birlik hukukuna kattığı en büyük yeniliklerden biri de karşılıklı tanıma ilkesinin kabul edilmesidir. Bu ilke ile birlikte, üye devlette hukuka uygun olarak üretilen ve halihazırda serbest dolaşımda bulunan bir ürünün, başka bir üye devlet pazarına girebilmesi için önünde bir engel bulunmadığı karara bağlanmıştır. Bu karar sonrasında ithal edilen ürünlerin üye devlet mevzuatına uyumlaştırma zorunluluğunun önüne geçilmiştir.

*Cassis* kararı AB hukukunun bir anlamda dönüm noktası olmuştur, Adalet Divanı bir anlamda geri adım atmıştır. Çünkü bu kararla birlikte serbest dolaşım ilkelerine bir istisna kataloğu getirmiştir. *Cassis* kararı ile birlikte, üye devletler tanınan zorunlu gereklilikleri yalnızca orantılılık ilkesine uymak kaydı ile ileri sürebileceklerdir. ABİHA md. 36 uyarınca, üye devletler keyfi bir ayrımcılık veya gizlenmiş bir kısıtlama getiremeyeceklerdir. *Cassis* kararı uyarınca zorunlu gereklilikler örnek olarak sayılmıştır. Üye devletler keyfi olarak yeni gereklilikler tanıma yoluna gidemeyecek olup, bu ilkenin dar yorumlanması gerektiği belirtilmiştir<sup>136</sup>.

*Cassis* kararı uyarınca, üye devlet düzenlemesinin, miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir sayılmaması için; keyfi bir ayrımcılık içermemeli aynı zamanda zorunlu gereklilikler kapsamında haklı gösterilebilir nitelikte olmalı, bununla birlikte hedefe

---

<sup>135</sup> Case 120/78 *Cassis de Dijon* [1979] ECR.I-00649 para 14.

<sup>136</sup> David T. Keeling, *age*, s.469-470.

ulaşabilmek için uygun olması ve tüm bunlar sağlanırken gereğinden fazla kısıtlama yapılmamalıdır, yani orantılılık ilkesine uyulması gerekmektedir<sup>137</sup>.

*Cassis* kararının sonuçlarına bakacak olursak, *Cassis*'den önce *Dassonville* kararı ile ulusal önlemlerin ABİHA md. 34 ü ihlal etmesi durumunda ancak ABİHA md. 36'da öngörülen gerekçelerin varlığı halinde haklı görülebileceği kabul edilmiş iken, *Cassis de Dijon* içtihadı ile birlikte, kamu yararının varlığı halinde, zorunlu gereklilikleri korumak için üye devletin doğrudan ayrımcı olmayan bir uygulamayı yürürlüğe sokması halinde, ulusal önlem ABİHA md. 34 kapsamında olsa da meşru kabul edilebilecektir<sup>138</sup>. *Dassonville* kararına karşın, *Cassis* içtihadında pazara erişim kriteri daha etkin bir rol oynamaktadır<sup>139</sup>. Pazara erişim kriteri kapsamında, malların menşei ile ilgili olmasa bile dolaylı olarak ithal malların, yerli mallara göre pazara erişimlerinin zorlaşması durumunda, bu durumların da miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturacağı kararlaştırılmıştır<sup>140</sup>.

#### 2.1.2.4.3.3 Keck Kararı

*Dassonville* kararı ile birlikte, miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirlerin tanımını yapan Adalet Divanı, *Keck* kararı ile birlikte eş etkili tedbir kuramını kategorilere ayırmıştır. *Keck* kararı ile birlikte ürün gereklilikleri ve satış düzenlemeleri arasında ayırma giden divan, belirli koşulları taşıyan satış düzenlemelerini ABİHA md.34 kapsamı dışında tutmuştur<sup>141</sup>. *Keck* kararı uyarınca belirli satış düzenlemelerini içeren kuralların, yerli ve ithal ürün ayırt etmeden ülkedeki tüm tacirlere eşit bir şekilde uygulanması ile birlikte yerli ve ithal ürünlerin

---

<sup>137</sup> Karl Newman, Stephen Weatherill, *International Law and Comparative Law Quarterly*, Cambridge University Press, C.:46/S.:3, Cambridge University Press 2008, s.707.

<sup>138</sup> Gizem Yılmaz, *age*, s.179.

<sup>139</sup> David T. Keeling, *age*, s.473.

<sup>140</sup> Gizem Yılmaz, *age*, s.179-180.

<sup>141</sup> Case C- 267/91, Case C- 268/91 *Criminal proceedings against Bernard Keck and Daniel Mithouard* [1993] ECR.I-06097 para 17.

pazarlanmasını hukuken ve fiilen aynı şekilde etkilemesi sonucunda artık bu düzenlemeler miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturmayacaktır<sup>142</sup>.

Üye devletler *Cassis de Dijon* davasıyla birlikte ulusal mevzuatlarını ABİHA md. 36 uyarınca meşrulaştırma yoluna gitmişlerdir. Bazı durumlarda üye devletler bir malın üretilmesini değil de, ne zaman nerede satılacağına ilişkin hükümler getirmişlerdir. Bu durumda da aşağıda görülecek bazı hallerin oluşmaması durumunda miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil edeceğine karar verilmiştir. Bu nedenle ürün gereksinimleri<sup>143</sup> ile satış düzenlemelerini ayırt edebilmek her zaman için kolay olmamıştır<sup>144</sup>.

Divan'ın bu tutumu kapsamında, satış düzenlemelerinin belirsizlik içermesi nedeniyle çoğu zaman eleştirilmiştir. Eleştirilerden belki de en önemlisi, satış düzenlemeleri ile, ürün gerekliliklerinin, çoğu zaman birbiriyle ayırt edilememeleri nedeniyle işlerlikten uzak kalmaları durumu ortaya çıktığına ilişkin olmuştur. Ürün gerekliliği mi yoksa satış düzenlemesi mi, olduğuna karar verilemeyen ulusal hükümlerin, ürünlerin pazara girişlerindeki etkileri yönünden incelenmiş, bunun sonucunda bazı kararlarda satış düzenlemesi içermesine rağmen bir önlemin pazara girişi olumsuz yönde etkilediğine karar verilerek miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir olduğu kabul edilmiştir<sup>145</sup>.

Miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirler kavramı açısından oldukça önemli olan *Keck* kararına konu olan olayda, Fransız hukuku uyarınca zararına satış yapmak yasaktır, Bay Keck ise bu yasağa uymadığı konusunda hakkında soruşturma

---

<sup>142</sup> Case C- 267/91, Case C- 268/91 *Criminal proceedings against Bernard Keck and Daniel Mithouard* [1993] ECR.I-06097 para 16., bakınız, Miguel Poiates Maduro, "Keck: The End: The Beginning of the End: Or Just the End of the Beginning," , **Irish Journal of European Law**, C.:3/S.:1 2009, s.32.

<sup>143</sup> Örneğin, alkollü içeceğin şarap olarak nitelendirilebilmesi için üye devlet tarafından azami %25 alkol içermesi kuralı, ürün gerekliliğine girmektedir.

<sup>144</sup> Mattias Derlen, Johan Lindholm, "Article 28 E.C. and Rules on Use: A Step towards a Workable Doctrine on Measures Having Equivalent Effect to Quantitative Restrictions," **Columbia Journal of European Law**, C.:16/S.:2, 2010, s. 199.

<sup>145</sup> Mattias Derlen, Johan Lindholm, **age**, s. 201.

başlatılmış olup, Bay Keck ise, zararına satış yasağına ilişkin hükmün miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir olduğunu öne sürmüştür. Ulusal mahkeme de AD'den ön karar istemiştir<sup>146</sup>.

Adalet Divanı verdiği kararında, ithal mallara uygulanan ve belirli satış koşullarını düzenleyen ulusal kurallar, yerli ve ithal ürünlerin piyasaya erişimini fiilen ve bilfiil eşit bir şekilde etkilemesi ve ülkedeki tacirler arasında ayırım yapmaması halinde miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturmayacağına karar vermiştir. Zararına yeniden satış yasağı, ülkedeki tüm tacirleri eşit bir şekilde etkilediğinden, miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturmayacaktır<sup>147</sup>.

*Keck* kararı uyarınca ihtilafli ulusal kural ürün gerekliliklerine ilişkin olması durumunda miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturabilecektir. Satış düzenlemesine ilişkin olması halinde, ilgili ihtilafli önlemin, satış düzenlemesini içermesine rağmen ülkedeki tüccarlara eşit bir şekilde uygulanması ve yerli ve yabancı ürünler arasında bilfiil veya fiilen piyasaya erişim bakımından ayırım yapması durumunda miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturacağına karar verilmiştir<sup>148</sup>.

Belirli satış düzenlemelerine örnek vermek gerekirse, ürünlerin ne zaman satılacağına ilişkin kurallar, ürünlerin reklamına ilişkin veya pazarlama yöntemlerine ilişkin önlemlerin satış düzenlemesi oluşturacaktır. Satış düzenlemelerine ilişkin, pazar günü satış yasağı ve bebeklere yönelik işlem görmüş sütlerin sadece eczanelerde satılabileceğine ilişkin kurallar örnek gösterilebilecektir<sup>149</sup>.

---

<sup>146</sup> Mattias Derlen, Johan Lindholm, *age*, s.200.

<sup>147</sup> Case C- 267/91, Case C- 268/91 *Criminal proceedings against Bernard Keck and Daniel Mithouard* [1993] ECR.I-06097 para 15 vd.

<sup>148</sup> Richard Chriss, "Keck Considered: A New Doctrinal Model for the Free Movement of Goods in the European Union", *Pace Int'l L. Rev.* C.:7/S.: 149 1995, s.153.

<sup>149</sup> Richard Chriss, *age*, 154.

*Keck* kararı sonucunda görülmüştür ki, miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirler ile ilgili tartışmalar hiçbir şekilde sona ermeyecektir. Mahkemelerin görevi aslında tümü çelişkili olan durumların arasında seçim yapmak olmuştur<sup>150</sup>.

*Keck* kararı sonucunda Adalet Divanı, mallara ilişkin ürün gerekliliklerine ilişkin ulusal hükümler hakkında, *Dassonville* ve *Cassis* kararlarının uygulanacağını belirtmiş, üye devletlerin söz konusu ihtilafli önlemlerin kamu yararı gerekçesi ile emredici hükümlere uygun olduğunu öne sürebilecekleri belirtilmiştir. Satış düzenlemesi ile ilgili bir durumun söz konusu olması halinde, ilgili ihtilafli hükmün, tüm tacirlere eşit bir şekilde uygulanması ve yerli ve yabancı ürünler arasında ayırım yapmaması durumunda ABİHA md. 34 kapsamına girmeyeceğine karar vermiş olup, daha sonraki kararlarında ise satış düzenlemelerinin neyi kapsadığına ilişkin hükümler kurmaya başlamıştır.

*Keck* kararı sonrasında, malların üretim süreçlerini düzenleyen, bununla birlikte, ambalajlama, etiketleme, ruhsat gibi kuralları içeren ve malların piyasaya sunuş kurallarını belirleyen düzenlemeler, eş etkili tedbir olarak kabul görmeye devam etmiştir. Adalet divanı, ürünle ayrılmaz bir şekilde bağlantılı olan ihtilafli önlemlerin satış düzenlemesi kapsamına alınamayacağına dikkat çekmiştir<sup>151</sup>.

#### **2.1.2.4.3.4 Komisyon v. İtalya Kararı**

Adalet Divanı zaman içerisinde, miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirlere yönelik iki kategorili yaklaşımının (ürün gerekliliği, satış düzenlemesi) tamamıyla kapsayıcı olmadığını ortaya çıkmasıyla, bu iki özel kategoriye bir de genel kategori ekleme yoluna gitmiştir. Bu doğrultuda ABAD, diğer üye devletlerde hukuka uygun olarak üretilen ve karşılıklı tanıma ilkesi gereğince pazarlanabilen ürünlerle ilgili üye devletlerin, aynı zamanda ürünlerin ulusal pazarlara serbestçe erişimine saygı

<sup>150</sup> Miguel Poyares Maduro, "The Saga of Article 30 EC Treaty: To Be Continued," **Maastricht Journal of European and Comparative Law**, C.:5/S.:2 1998, s.298.

<sup>151</sup> Richard Chriss, **age**, s. 156.

duymaları gerektiğini belirtmiştir<sup>152</sup>. Olayın özelinde römork yasağı, ürün gerekliliği veya satış düzenlemesi kapsamına girmemektedir. Bu husus temelinde kararı inceleyecek olursak, söz konusu olay, İtalyan mevzuatı uyarınca, römorkların, motosikletler tarafından çekilmesini yasaklayan kuralın miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir olup olmadığının incelenmesine ilişkindir. Komisyon, motosikletlere römork bağlanması yasağının miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturduğunu belirterek konuyu Adalet Divanı'nın önüne getirmiştir<sup>153</sup>.

Adalet Divanı olaya ilişkin kararında, söz konusu kuralın her ne kadar yerli ve yabancı ürünleri ayırt etmeden ülkedeki tüm tüccara eşit şekilde uygulanıyor olsa da, İtalya da römork üretiminin olmaması, bununla birlikte üreticilerin kullanımının yasak olduğu ürünlere yönelik bir talepleri olmayacağından, bu kuralın yalnızca motosikletler için özel olarak üretilmiş ithal römorkların pazara girişimini olumsuz yönde etkileyeceğinden miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir kabul edilmiştir<sup>154</sup>.

#### **2.1.2.4.4 Miktar Kısıtlaması ve Miktar Kısıtlamasına Eş Etkili Tedbirler Yönünden Hukuka Uygunluk Sebepleri**

Miktar kısıtlaması veya doğrudan köken temelinde ayrımcılık içeren ulusal önlemlerin haklı gösterilebilmeleri yalnızca kurucu antlaşmadaki istisnalar ve orantılılık ilkesine uygun olması halinde haklı gösterilebilecektir.

Köken temelinde doğrudan ayrımcılık yaratmayan ancak dolaylı olarak ticareti kısıtlayan önlemlerin haklı gösterilebilmeleri ise, antlaşmadaki istisnalar veya Adalet Divanı'nın kabul ettiği zorunlu gereksinimleri sağlaması ve orantılılık ilkesine uygun olmak kaydıyla haklı gösterilebilecektir.

---

<sup>152</sup> Case C- 110/05 *Commission v. İtaly* [2009] ECR.I-519 para 34.

<sup>153</sup> Case C- 110/05 *Commission v. İtaly* [2009] ECR.I-519 para 1.

<sup>154</sup> Case C- 110/05 *Commission v. İtaly* [2009] ECR.I-519 para 49- 58.

#### 2.1.2.4.4.1 Antlaşmadaki İstisnalar

Miktar kısıtlamaları ve miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirler ABİHA md. 36 uyarınca<sup>155</sup>, genel ahlak, kamu düzeni, kamu güvenliği, insanların, hayvanların ve bitkilerin sağlığının korunması, sanatsal, tarihi veya arkeolojik değer taşıyan milli varlıkların korunması ve sınai ve fikri mülkiyetin korunması, amaçlarına uygun olarak, orantılılık ilkesine aykırı olmamak, gelişmiş güzel ayrımcılık ve üye devletler arasındaki ticarete örtülü kısıtlamalar yapılmaması koşullarıyla haklı gösterilebilecektir.

##### 2.1.2.4.4.1.1 Genel Ahlak

Genel ahlak istisnası, *Henn ve Darby* kararı ile açıklanabilir. Söz konusu karara ilişkin olayda, Bay Henn ve Darby, Rotterdam'dan yola çıkan bir kamyon ile Danimarka kökenli müstehcen filmleri Birleşik Krallık' a sokmak istemiş, ancak Birleşik Krallık mevzuatı uyarınca, müstehcen ve edebe aykırı filmlerin ithalatının yasak olması nedeniyle müstehcen filmleri Birleşik Krallık' a sokamamışlardır<sup>156</sup>.

Adalet Divanı içtihadına bakıldığında, bu uygulamanın miktar kısıtlaması teşkil ettiği kabul edilse bile, söz konusu ulusal önlemin, genel ahlak açısından haklı gösterilip gösterilemeyeceğine ilişkin olarak Adalet Divanı'nın yaptığı incelemeye bakacak olursak, Adalet Divanı, olaya ilişkin kararında, AB hukuku uyarınca, genel ahlak gereksinimlerini belirlemenin üye devletlere bırakıldığını belirtmiştir. Dolayısıyla üye devletler, genel ahlak koşulunu sağlaması durumunda kendi ülkesi içerisinde ithalat yasağı getirebilecektir. Davaya ilişkin söz konusu olayda Birleşik

---

<sup>155</sup> ABİHA uyarınca ,34 ve 35. madde hükümleri, genel ahlak, kamu düzeni ve kamu güvenliği; insanların, hayvanların veya bitkilerin sağlığının ve yaşamının korunması; sanatsal, tarihî veya arkeolojik değer taşıyan milli varlıkların korunması; sınai ve ticari mülkiyetin korunması nedenlerinin haklı kıldığı, ithalata, ihracata veya transit mallara getirilen yasaklama veya kısıtlamalara engel teşkil etmez. Ancak, bu yasaklama ve kısıtlamalar, üye devletler arasındaki ticarete keyfi bir ayrımcılık veya örtülü bir kısıtlama aracı oluşturamaz.

<sup>156</sup> Case 34/79 *Regina v. Maurice Donald Henn and John Frederick Ernest Darby* [1979] ECR.I-03795 para 1-2.



Krallık hukuku bu koşulu sağladığından genel ahlak kısıtlaması olay temelinde haklı görülmüştür<sup>157</sup>.

#### **2.1.2.4.4.1.2 Kamu Güvenliği**

Kamu güvenliği istisnasıyla ilgili *Richardt* kararı örnek olarak gösterilebilecektir. Karara ilişkin olayda, Bay Richardt kabarcık belleği devresi yapımında kullanılan ve hukuka uygun olarak serbest dolaşımda olan maddeleri Sovyetler Birliği'ne ihraç etmektedir. Bay Richardt, Fransa'nın istediği formaliteleri yerine getirmiş olup, maddeleri uçak ile Moskova'ya taşıyacağı sırada uçak arıza yapmış, bu nedenle mallar tırlar aracılığıyla Luksemburg'a taşınmıştır. Luksemburg otoriteleri ise, ulusal hukuk uyarınca özel transit lisansı aradığından, gümrük kontrolleri sırasında mallara el koymuştur. Özel transit lisansı aranmasının miktar kısıtlaması oluşturup, oluşturmadığına ilişkin dosya Divan'ın önüne gelmiştir<sup>158</sup>.

Adalet Divanı kararında, kamu güvenliği kavramının bir ülkenin hem iç hem de dış güvenliğini kapsadığını, üye ülkelerin stratejik amaçlarla kullanılmaya elverişli malların ithalatını ihracatını ve transit geçişinin üye devletin kamu düzenini etkileyebileceğini belirtmiştir. Sonuç olarak üye devletlerin kamu güvenliği temelinde stratejik eşya olarak tanımlanan malların niteliklerini tasdik etmek amacıyla bu malların sınır geçişlerini özel bir onaya tabii tutabileceklerini kararlaştırmıştır<sup>159</sup>.

#### **2.1.2.4.4.1.3 Kamu Düzeni**

Kamu düzenine ilişkin Adalet Divanı verdiği *Thompson ve diğerleri* kararında, 1978 tarihinde 3 İngiliz'in 1947 tarihinden önce basılan gümüş paraları

---

<sup>157</sup> Case 34/79 *Regina v. Maurice Donald Henn and John Frederick Ernest Darby* [1979] ECR.I-03795 para 21-22.

<sup>158</sup> Case C- 367/89 *Criminal proceedings against Aimé Richardt and Les Accessoires Scientifiques SNC* [1991] ECR.I-04621 para 1-2.

<sup>159</sup> Case C- 367/89 *Criminal proceedings against Aimé Richardt and Les Accessoires Scientifiques SNC* [1991] ECR.I-04621 para 25-26.

ihraç etmek istemişler ancak Birleşik Krallık hukuku uyarınca bu paraların en az 100 yıllık olması halinde satılabileceği ve en fazla 10 adet satılabileceği kuralı uyarınca haklarında soruşturma başlatılmıştır. Bahsi geçen ihracat yasağı teknik anlamda miktar kısıtlaması oluşturmaktadır. Ancak para basmak ve imha etmek devlet egemenliği ile ilgili bir konu olduğundan ve ilgili ulusal hükmün, paraların yok edilmesini önlemek amacıyla ihraç yasağına ilişkin olduğundan bu ihtilafli önlem kamu düzeni uyarınca haklı gösterilmiştir<sup>160</sup>.

#### **2.1.2.4.4.1.4 İnsanların, Hayvanların veya Bitkilerin Sağlığının ve Yaşamının Korunması**

Bu istisna, özellikle insanların yaşam ve sağlığının korunması yönüyle, oldukça sık olarak karşımıza çıkmaktadır. Adalet Divanı bu istisnayı ABİHA md. 36 uyarınca en önemli istisnalardan biri olarak sınıflandırmaktadır. Koruma düzeyinin belirlenmesi üye devletlere bırakılmıştır. Üye devletlerin bu istisnaya dayanabilmeleri için ortada ciddi sağlık endişeleri bulunmalı ve yapılan düzenlemenin bu endişeyle ilişkili olduğu ortaya konulmalıdır. Üye devletler ortada insan sağlığına ilişkin bir riskin var olduğunu, bilimsel verilerle ortaya koymalı, elde edilen verilerde belirsizliklerin söz konusu olması durumunda üye devletler ihtiyatlı davranmalıdır<sup>161</sup>.

Bu konuya ilişkin Adalet Divanının *Komisyon v. Germany* kararı örnek olarak gösterilebilecektir. Karara ilişkin söz konusu olaya bakacak olursak, Alman hukukuna göre katkı maddesi içeren biraların pazarlanması mutlak olarak yasaktır. Bu durum Adalet Divanı kararları uyarınca miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil edecektir. Almanya'nın bu istisnaya dayanıp dayanamayacağına ilişkin Adalet

---

<sup>160</sup> Case 7/78 *Regina v. Ernest George Thompson, Brian Albert Johnson and Colin Alex Norman Woodiwiss* [1978] ECR.I-02247 para 34. Ayrıca Bakınız: C- 95/81 *Komisyon v. İtalya* [1982] ECR.I-02187.

<sup>161</sup> İlke Göçmen, *age*, s.185.

Divanı, bilimsel verilerin belirsizlik içermesi durumunda üye devletlerin, koruma düzeyini ihtiyatlı olarak belirleyebileceğini belirtmiştir. Ancak Almanya'nın başka gıda maddeleri yönünden katkı maddelerine izin verdiği kabul edildiğinde, olayda genel sağlık riskinden bahsetmek, katkı maddesi içeren biralara ilişkin pazarlama yasağını meşru göstermeye yetmemektedir<sup>162</sup>.

#### **2.1.2.4.4.1.5 Sınai ve Ticari Mülkiyetin Korunması**

Sınai ve ticari mülkiyetin korunması genel olarak, patent, marka, coğrafi işaret, tasarım hakkı ve telif hakkını içermektedir<sup>163</sup>. Sınai ve ticari hakkın varlığı ulusal hukukun konusunu oluştursa da<sup>164</sup>, bu hakkın uygulanmasından kaynaklanan serbest dolaşım önündeki engeller ise AB hukukunun konusunu oluşturmaktadır<sup>165</sup>. Bu kapsamda ABAD, "ABİHA md. 36, iç pazarda malların serbest dolaşımı temel ilkesinden istisnaya, yalnızca bu tür istisnalar bu tür mülkiyetin spesifik konusunu oluşturan hakları koruma amacıyla haklı gösterilebilir olduğu ölçüde izin verir" demiştir. Bu kapsamda örneğin patent hakkı, özünde, buluş sahibine, ürünü ilk kez piyasaya sunma hakkını tanımaktadır. Markanın spesifik konusu, o markanın kökenini garanti etmek demektir. Ürünün 3. bir kişi tarafından marka sahibinin onayı olmaksızın, yeniden paketlenmesi, köken garantisini açısından riskleri beraberinde getireceğinden, yeniden paketlemeye yönelik önlem alınması markanın spesifik konusu kapsamında kalacaktır.

#### **2.1.2.4.4.2 Adalet Divanı'nın Kabul Ettiği Zorunlu Gereksinimler**

Miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir yasağı, doğrudan ayrımcılık durumunun söz konusu olmaması halinde, kurucu antlaşmanın getirdiği istisnalar dışında, Adalet

<sup>162</sup> Case 178/84 *Commission v. Germany* [1987] ECR.I-01227 para 54.

<sup>163</sup> Ayrıca Bakınız: *Case 15/74 Centrafarm BV. Et Adriaan de Peijper v. Sterling Drug Inc* [1974] ECR.I-01147.

<sup>164</sup> ABİHA md.345.

<sup>165</sup> Case C- 61/97 *Foreningen af danske Videogramdistributører, acting for Egmont Film A/S, Buena Vista Home Entertainment A/S, Scanbox Danmark A/S, Metronome Video A/S, Polygram Records A/S, Nordisk Film Video A/S, Irish Video A/S and Warner Home Video Inc. v. Laserdisken* [1998] ECR.I-5171 para 4 vd.

Divanı'nın kabul ettiği zorunlu gereksinimler çerçevesinde de haklı gösterilebilecektir. Adalet divanı sınırsız sayıda olmak üzere bugüne kadar birçok zorunlu gereksinimi meşru sebep olarak kabul etmiştir. Aşağıda zorunlu gerekliliklerden bazıları incelenecektir.

#### **2.1.2.4.4.2.1 Tüketicinin Korunması**

Tüketicinin korunmasına ilişkin Adalet Divanı'nın Almanya kararı örnek olarak verilebilecektir. Karara ilişkin söz konusu olayda; Almanya hukuku uyarınca bir başka üye devlette hukuka uygun olarak serbest dolaşımda bulunan biraların Almanya'da pazarlanması ancak ilgili mevzuata uygun olması halinde mümkün olabilecektir. İlgili mevzuat, bir alkollü içkiye bira denilebilmesi için gereken gıda maddelerini sıralamış ve bu maddeleri içermeyen alkollü içeceklerin Almanya'da bira adıyla satılamayacağını belirtmiştir. Bu nedenle bir başka üye devlette bira adı altında hukuka uygun olarak pazarlanan alkollü içecekler, ilgili mevzuat hükümleri uyarınca Alman pazarına erişememektedir. İlgili ulusal hükümle ilgili Komisyon Almanya'ya karşı birlik hukukunun ihlal edildiği gerekçesiyle dava açmıştır. Söz konusu davada Adalet Divanı, yalnızca belirli alkollü içeceklerin Almanya'da bira olarak pazarlanabilecek olması ile ilgili kuralın miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil ettiğine karar vermiş olup, olayı tüketicinin korunması yönünden incelemiştir. Söz konusu önlemin orantısız olduğuna karar veren Adalet Divanı, tüketicilerin belirli içeriklere sahip olan alkollü içecekleri bira olarak özdeşleştirmeleri durumunda, ithal biraları satın almama hakkına sahip olmalarına rağmen, Alman ihtilafı önleminin, ortada aldatıcı bir durumun söz konusu olmaması halinde ithal ürünlerin pazara girişini engellemesini meşru bulmamıştır<sup>166</sup>.

---

<sup>166</sup> Case 178/84 *Comission v. Germany* [1987] ECR.I 01227 para 31-35.

#### 2.1.2.4.4.2.2 Çevrenin Korunması

Çevrenin korunmasına ilişkin *Mickelsson ve Roos* kararı örnek olarak verilebilecektir. Bu kararın tüm içtihatı kapsamı nedeniyle detaylı olarak incelenecektir. Karara ilişkin olayda, İsveç hukuku uyarınca, jet-skilerin yalnızca gemi kullanım hakkının bulunduğu sularda veya ulusal makamların izin verdiği sularda kullanılabileceği düzenlenmiş olup, iç sularda kullanılmasını yasaklamıştır. Mickelsson ve Roos ise jet-skileri iç sularda kullandıkları için haklarında soruşturma başlatılmıştır. Mickelsson ve Ross yasak sularda kullandıklarını inkar etmemekle birlikte, ilgili ihtilafı mevzuatın ABİHA md. 34 e aykırı olduğunu ileri sürmüşlerdir<sup>167</sup>.

Mickelsson ve Roos a göre, Dassonville formülü uyarınca, ulusal düzenlemelerin, miktar kısıtlamasına eş değer bir etkiye neden olabilmesi için potansiyel bir etkilemenin oluşması yeterlidir<sup>168</sup>. Buna göre İsveç ulusal yasasının, kişisel deniz taşıtlarının kullanılabileceği alanları sınırlandırması, tüketicilerin, kişisel deniz araçlarına yönelik olan taleplerinin azalmasına ve bu nedenle bu araçların satışlarında düşüşe neden olacağını ileri sürmüşlerdir<sup>169</sup>.

Olaya *Keck* içtihadı uygulandığında, İsveç mevzuatının, söz konusu ürünlerin kökenine ilişkin ayrımcılık yapmadığından ve ilgili tüm tacirlere eşit bir şekilde uygulanmaktadır ancak ilgili yasanın yerli ve yabancı ürünlerin pazarlamasını eşit şekilde etkileyeceği kesin değildir. Kullanımdaki bir kısıtlamanın, ürünü tüketiciler açısından daha az cazip bir hale getirebileceği ve bununla birlikte ürünün pazarlanmasına etki edebileceği düşünülebilecektir<sup>170</sup>.

---

<sup>167</sup> Case C- 142/05 *Aklagaren v. Percy Mickelsson and Joakim Roos* [2009] ECR.I-04273 para 28.

<sup>168</sup> Richard Chriss, *age*, s.152.

<sup>169</sup> Case C- 142/05 *Aklagaren v. Percy Mickelsson and Joakim Roos* [2009] ECR.I-04273 para 26.

<sup>170</sup> Richard Chriss, *age*, s.151.

İsveç kurallarının, *Cassis de Dijon* içtihadı uyarınca zorunlu gerekliliklerin, eş değer etkiye sahip olduğu iddia edilen önlemlerin meşruluğunu sağlayabilecektir. İsveç Hükümeti, kişisel deniz taşıtlarının kullanımıyla ilgili önlemlerini hukuka uygun kabul ettirebilmek için çevrenin korunması istisnasına güvenmektedir<sup>171</sup>. Adalet Divanı, Birliğin temel amaçlarından birinin çevrenin korunması olduğunu defalarca vurgulamıştır. Ulusal kurallar aynı zamanda orantılılık ilkesine uygun olmalıdır. Bu ilkenin önemi, üye devletleri önlemler arasında, birlik içi ticareti en az kısıtlayan önlemin tercih edilmesine mecbur bırakmasıdır.

Dava konusu olayda, Adalet Divanı, deniz taşıtlarının egzoz ve emilsiyon değerleri açısından çevreye zarar verebilecekleri görünmekte olup, kişisel deniz taşıtlarının kullanımını kısıtlayan ulusal kuralların çevreyi korumak için orantılı olduğunu belirtmiş ve ilgili ulusal önlemin, miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil etmeyeceğine karar vermiştir<sup>172</sup>.

#### **2.1.2.4.4.3 Orantılılık İlkesi**

Adalet Divanı'na göre, ister miktar kısıtlaması ister miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir olsun, ilgili ihtilafli önlemin meşrulaştırılabilmesi için orantılı olması gerekmektedir.

Orantılılık ilkesi genel olarak uygunluk ve gereklilik unsurları altında incelenir. Uygunluk unsuru genel olarak, alınan tedbirin ulaşılmak istenen hedef için uygun bir aracın kullanılmasıdır<sup>173</sup>. Gereklilik unsuru ise, hedefe ulaşabilmek amacıyla kullanılan aracın gerçekten gerekli olup olmadığı hususuyla ilgilidir. Aynı hedefe ulaşabilmek için daha az kısıtlayıcı araçların kullanılabilmesinin mümkün olduğu durumlarda gereklilik unsuruna uygun davranılmadığı anlaşılacaktır. Adalet

---

<sup>171</sup> Case C- 142/05 *Aklagaren v. Percy Mickelsson and Joakim Roos* [2009] ECR.I-04273 para 30.

<sup>172</sup> Case C- 142/05 *Aklagaren v. Percy Mickelsson and Joakim Roos* [2009] ECR.I-04273 para 43 vd.

<sup>173</sup> Case C- 153/08 *Comission v. Spain* [2009] ECR.I-09735.

Divanı gereklilik ilkesini Rau kararında<sup>174</sup> açıklamıştır. Bu karara göre, bir üye devletin aynı amaca ulaşabilmek için birden fazla araca sahip olması durumunda, araç seçimini, malların serbest dolaşımını en az kısıtlayandan yana kullanmalıdır şeklinde karar verilmiştir.

## **2.2 Kısım: Avrupa Birliğinde Yapay Zekaya Sahip Robotların Durumu**

### **2.2.1 Genel Olarak**

Günümüz Avrupa Birliğinde yapay zekaya sahip robotların sahip olması gereken teknik ve fiziksel özellikler henüz uyumlaştırma kapsamına alınmamış bulunmaktadır. Uyumlaştırmanın en önemli özelliği, üye devletlerin ulusal düzenlemeleri arasındaki farklılıkların neden olduğu miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirlerin oluşmasının önüne geçilmesi, bununla birlikte iç pazarın tamamlanmasının önündeki engellerin kaldırılmasıdır.

Yapay zekaya sahip robotların, görünüşleri, sahip olmaları gereken teknik özellikler ve davranışları kapsamında söz konusu olabilecek hukuki veya cezai sorumlulukları kapsamındaki düzenlemeler, robotların insanlarla olan ilişkilerinde uyacakları etik ilkeler, üye devletlerin mevzuatlarında farklılıklar miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil edebilecektir. Bu kapsamda hangi robotların tam anlamıyla otonom olup olmadığı, bu robotların belirlenmesi sürecindeki farklı mevzuat çalışmaları, örneğin, Almanya'nın yapay zekaya sahip robotların sahip olması gereken özellikleri, Fransa'dan farklı tanımlaması durumunda, uyumlaştırmanın yapılmadığı alanlarda miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturacaktır.

---

<sup>174</sup> Detaylı bilgi için bakınız, Case 261/81 *Walter Rau Lebensmittelwerke v De Smedt PVBA* [1982] ECR.I-03961.

Avrupa Birliğinde şu an için yapay zekaya sahip robotların neden olabileceği zararlar ile ilgili bir düzenleme bulunmamaktadır. Günümüzde yapay zekaya sahip robotlardan kaynaklı sorumluluğa ilişkin, Avrupa Birliği Konseyinin 25.7.1985 tarihli ve 85/374 sayılı ürün sorumluluğu direktifi uyarınca açıklama yapılabilecektir. Ürün sorumluluğu direktifinin yapay zekaya sahip robotları kapsama altına alacak şekilde güncellenmemesi halinde birçok sorunla karşı karşıya kalınması muhtemel görünmektedir. Bu bölümde genel olarak ürün sorumluluğu direktifinin neden güncellenmesi gerektiği üzerinde durulacak daha sonrasında ise Avrupa Birliği'nin uyumlaştırma süreçleri ve ürün sorumluluğu direktifi detaylı olarak açıklanacaktır.

Ürün sorumluluğu direktifi, günümüzde üye devletlerde üretilen hatalı ürünlerin neden olacağı zararlara uygulanmaktadır. Ancak otonom robotların bir zarara neden olması durumunda meydana gelen zararın, robotların, oluşturulma süreçlerinde meydana gelen bir hatadan kaynaklanıp kaynaklanmadığı her zaman için kolayca belirlenemeyecektir. Çünkü, daha önce de belirttiğimiz gibi yapay zekaya sahip robotlar, kendi kendine öğrenebilen ve öğrendiklerini tecrübe edebilen ve tecrübe ettiklerini kendi istekleri doğrultusunda uygulayabilen robotlardır. Yapay zekaya sahip robotların kendi istekleriyle bir başkasına zarar verebilmesi mümkün görünmektedir ki bu durumda ürün sorumluluğu direktifi uyarınca üreticinin sorumluluğuna gidilmesi adil olmayacaktır. Ayrıca direktifin üreticinin kusurlu olmasını aramadığını, ürünün ayıplı olmasını esas aldığını göz önüne aldığımızda, meydana gelen zararların tazmini konusundaki sorumluluğun kime yükleneceği sorusu büyük önem arz etmektedir<sup>175</sup>.

---

<sup>175</sup> Ömer Çınar, “Avrupa Konseyinin 25.07.1985 Tarihli ve 85/374 Sayılı Yönergesi” ve “Ayıplı Malın Neden Olduğu Sorumluluk Hakkında Yönetmelik” Hükümlerine Göre Ayıp Kavramı, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.:9/S.:13, 2010, s.136; <https://hdl.handle.net/11467/486> (ET: 7.9.2019)



Ürün sorumluluğu direktifi uyarınca, üreticinin, malın piyasaya sürüldüğü zamandaki bilimsel ve teknolojik bilgi seviyesinin ayıbı ortaya çıkarmaya yeterli olmadığına ortaya çıkarması durumunda sorumluluktan kurtulabileceği düzenlenmiştir. Ancak özellikle sürekli kendine yenileyebilen yapay zekaya sahip robotların, ayıplı olması nedeniyle bir zarara neden olması halinde, üreticinin sorumluluktan kurtulması, kolay bir hal alabilecektir. Çünkü her geçen gün bilgi seviyeleri artacak olan robotların, ayıptan kaynaklanan bir zararın meydana gelmesi halinde üretici, robotların kendi kendilerine öğrenen makineler olduğunu, yapım sürecinde böyle bir zararın ortaya çıkabileceğini hesap etmenin günün bilimsel verileriyle mümkün olmadığını iddia edebilecektir<sup>176</sup>.

Yapay zekaya sahip robotların ayıplı olmasının ispatı büyük tartışmalara neden olacaktır. Yapay zekaya sahip robotların, kendi kendilerine öğrenip çevrelerinde değişiklik yapabilecek bilgi ve yetenek seviyelerine ulaşması durumunda, ürün sorumluluğu direktifi uyarınca, sırf üreticisine zarar vermek için, kendisini ayıbın geçmişte ortaya çıktığını gösterecek şekilde programlayabilecektir. Böyle bir durumda üreticinin sorumluluğunun ortaya çıkmaması adına dikkatli olunması gerekmektedir<sup>177</sup>.

## **2.2.2 Malların Serbest Dolaşımına İlişkin ABAD Kararları ve Robotların Serbest Dolaşımı**

Bu bölümde ABAD kararları ışığında, yapay zekaya sahip robotların serbest dolaşımı durumunda meydana gelebilecek sorunlara ve bu kapsamdaki çözüm önerilerine değinilecektir.

---

<sup>176</sup> Betül Tiryaki, “Avrupa Konseyinin 25.7.1985 Tarihli Direktifine Göre Üreticinin Sorumluluğunun Şartları ve Tüketicinin Korunması Mevzuatı ile Mukayesesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.:55/S.:2, 2006, s. 245; [https://doi.org/10.1501/Hukfak\\_0000000347](https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000347) (ET: 23.5.2019)

<sup>177</sup> Fulya Erlüle, **Avrupa Topluluğu Konsey Yönergesi Çerçevesinde Yapımcının Sorumluluğu**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2002, İstanbul, s. 195.

Günümüzde gümrük vergisi ile ilgili daha önceki bölümlerde bahsedildiği üzere herhangi bir sorun beklenmemektedir. ABİHA md. 30 uyarınca üye devletler arasındaki ithalat ve ihracatta gümrük vergileri ve eş etkili tedbirler yasaklanmıştır. Bu husus uyarınca örneğin Almanya, Fransa'dan ithal edilen bir robotun sınır geçişinde gümrük vergisi talep edemeyecektir.

Konu gümrük vergisine eş etkili ödenek kapsamında incelenecek olunursa, AD kararları bu durumda serbest dolaşımın önündeki engelleri kaldırmak için yeterlidir. Bu noktada ihtilaf doğurabilecek tek husus, ürünlerin sınırı geçerken belli bir hizmetin sunulması gerekçesiyle mali külfet getiriliyor olmasıdır. Ancak unutulmamalıdır ki, mali külfet, hizmetin verildiği kişiden alınmalıdır. Kamuya yarar sağlayacak olan bir hizmetin bedeli yalnızca ithalatçıdan alınmamalıdır. Örneğin, yapay zekaya sahip bir robotun, işçilerin yaptığı işleri yapacak şekilde tasarlanması durumunda, üye devletlerin sınır geçişlerinde, sosyal sigorta kurumlarında meydana gelecek gelir kaybını önlemek için sosyal sigorta fonuna aktarılacak üzere ücret talep etmesi malların serbest dolaşımına aykırılık teşkil edebilecektir<sup>178</sup>. Zira, sosyal sigorta fonuna aktarılacak para ile, işsizlik ücretleri ödenecek ve sosyal politika kapsamına giren amaçlara ulaşılmaya çalışılacaktır. Bu ithalatçıya değil, kamuya verilen bir hizmet olduğundan, böyle bir mali külfet gümrük vergisine eş etkili ödenek yasağının istisnası kapsamına girmeyecektir.

Bu durumda, üye devlet hem yerli hem ithal üründen bu katkı payını almak durumunda kalacak, yani sistematik bir iç vergilendirme sistemi yaratmak zorunda kalacaktır. Diğer bir ifadeyle sınırı geçtikten sonra ücretlendirme yoluna gidecektir.

Ancak iç vergilendirmeye ilişkin AB hukuku kuralları, ithal ve yerli yapay zekâyâ sahip robotların iç vergilendirilmesinde farklılığı önleyemeyebilir. Zira devletler, ithal ve yerli robotun benzer ürün olarak kabul edilmesini engelleyecek

---

<sup>178</sup> Senem Gürbüzler, *age*, s.73, 74.

şekilde kriterler belirleyerek vergilendirme yapabilirler. Örneğin İtalya, yapay zekaya sahip robotlardan %10 KDV alırken, yapay zekaya sahip olmayan robotlardan %5 KDV alınmasını öngörebilir. İlk başta ayrımcı görünmeyen bu vergilendirme, İtalya'nın yapay zekaya sahip robotun ne olduğunu düzenleyen hükmü ile birlikte ithal ürünü dezavantajlı duruma düşürebilecektir. Zira İtalya bir ürünün yapay zekaya sahip robot olarak kabul edilmesi için gereken kriterleri belirlerken kendi ülkesinde üretilen robotları bu kapsam dışında bırakacak kriterler öngörebilir. Diğer bir ifadeyle, İtalya fiilen yerli ürünün daha yüksek kDV alınan yapay zekaya sahip robot kapsamı dışında bırakmaya çalışabilecektir. Ne kadar da 110/2. madde kapsamında bir değerlendirme yapılmaya çalışılsa da, ya da 110/1. madde kapsamında dolaylı ayrımcılık tespiti yapılmaya çalışılsa da, bu çok kolay olmayacağından, AB'nin müdahale ederek yapay zekaya sahip robotların taşıması gereken nitelikleri uyumlaştırması faydalı olacaktır.

Yapay zekaya sahip robotların taşıması gereken niteliklerin farklılığı sadece iç vergilendirme meselesi bakımından değil, ayrıca miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirler bakımından da önemlidir. Zaten yapay zekaya sahip robotların serbest dolaşımı ile ilgili asıl problem miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirler konusunda ortaya çıkacaktır. Üye devletlerin uyumlaştırmanın yapılmadığı alanlardaki kuralları örneğin, yapay zekaya sahip robotlara ilişkin farklı hukuki veya cezai sorumluluk öngören kuralları, yapay zekaya sahip robotların üretiminde kullanılabilecek malzemelere ilişkin kuralları, robotların şekli ve üreticilerin robot üretiminde bağlı kalması gereken etik ilkelere ilişkin kuralları, robotların insanlara karşı davranışlarını etkileyecek olan ahlaki sistemlere ilişkin kuralları vs. serbest dolaşım önünde engel teşkil edecektir. Bu bölümün daha kolay anlaşılması amacıyla ABAD kararları ve örneklerle desteklenmesi gerekmektedir.

Konuya doğrudan ayrımcı uygulamalar kapsamında bakıldığında, örneğin, Hollanda’da üretilen bir ürünün kökeni nedeniyle, İtalya’da pazarlanmasının, yerli ürünlere kıyasla kısıtlanması halinde bu durum miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil edebilecektir. Bu kapsamda İtalya, kendi ülkesinde üretilen yapay zekaya sahip robotlara kalite kontrolü uygulamaması, diğer üye devletlerden gelen ürünlere kalite kontrolü uygulaması sonucunda, köken temelinde doğrudan ayrımcılık ortaya çıkacaktır.

Dolaylı ayrımcı uygulamalara baktığımızda, doğrudan ayrımcı uygulamalardan farklı olarak, üye devletlerin yasal mevzuatlarından kaynaklanan farklılıklar, miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturacaktır. Örneğin, Fransa’nın yapay zekaya sahip robotların belirli standartlara uygun olarak üretilmesini şart koştuğunu düşünelim. Bu durumda diğer üye devletlerin farklı standartlarda üretilen yapay zekaya sahip robotları Fransız pazarına “yapay zekaya sahip robot” olarak erişemeyecektir. Bunun gibi mevzuat farklılıklarından kaynaklanan durumlar miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturacaktır. Bu problem *Cassis de Dijon* kararı çerçevesinde çözümlenme yoluna gidilmiş olup, daha önceki bölümlerde ilgili içtihat detaylı olarak açıklandığından, bu bölümde, meydana gelebilecek sorunlar ve çözüm önerilerine yer verilecektir. Bu kapsamda yapılacak değerlendirmelere “*Keck*” kararı da önemi nedeniyle ışık tutacaktır.

*Cassis* kararıyla birlikte, karşılıklı tanıma ilkesi ve ulusal önlemlerin kamu menfaatlerine yönelik zorunlu gereksinimleri karşılama kuralı getirilmiştir. Bunun sonucunda örneğin, İtalya’da hukuka uygun olarak üretilen yapay zekaya sahip robotun, Almanya’da pazarlanabilmesi konusunda kural olarak sıkıntı bulunmamaktadır. Karşılıklı tanıma ilkesi gereğince, bir üye devlette hukuka uygun olarak üretilen bir ürünün, diğer üye devletlerde de hukuka uygun olarak

pazarlanabilmesinin önünün açılmasıyla birlikte, Almanya’da x işlemcisiyle üretilen robotlar, y işlemcisi kullanılarak üretim yapılan Fransa’da serbestçe dolaşabilecektir. İthalat ülkesi, karşılıklı tanıma ilkesinden 36. maddedeki hukuka uygunluk sebeplerini veya kamu menfaatine yönelik zorunlu gereklilikleri öne sürerek kaçınabilecektir. Zorunlu gerekliliklerin öne sürülerek, ithal ürünün pazara erişimine kısıtlama getirilmesi tüm bu hususlarla birlikte getirilen önlemin orantılı olması halinde mümkün olabilecektir.

*Keck* kararıyla birlikte, eş etkili tedbir bakımından, satış düzenlemeleri ve ürün gerekliliklerini ayıran Adalet Divanı, satış düzenlemelerine yönelik olarak getirilen ulusal önlemlerin, yalnızca, yerli ve ithal ürünleri ayırt etmeden, ülkedeki tüm tüccara eşit bir şekilde uygulanması, bununla birlikte bu ürünlerin pazarlanmasını, fiilen ve hukuken aynı şekilde etkilemesi halinde, getirilen ulusal önlemin miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil etmeyeceği belirtilmiştir. Bu içtihat kapsamında, ürün gerekliliklerine ilişkin getirilen kısıtlamalara ise daha önceki kararların uygulanacağı belirtilmiştir.

Satış düzenlemelerine ve ürün gerekliliklerine örnek verecek olursak, yapay zekaya sahip robotların nerede ve ne zaman satılacağına ilişkin kurallar ve pazarlanma yöntemlerine ilişkin önlemler satış düzenlemelerini oluşturacaktır. Yapay zekaya sahip robotun meydana getirilmesi sırasında talep edilen bir parça ise ürün gereklilikleri kategorisine girecektir. Konunun daha iyi anlaşılabilmesi adına aşağıdaki örneklere yer vermek yerinde olacaktır.

Satış düzenlemesine ilişkin örneğin, Fransız kanunları uyarınca salı günleri yapay zekaya sahip robotların satışlarının yasak olduğunu düşünelim. Olaya *Keck* kararı çerçevesinde baktığımızda, bu satış yasağının, köken temelinde ayrımcılık yapmadığı bununla birlikte, ülkedeki tüm tüccara fiilen ve hukuken aynı şekilde

uygulanıp, yerli ve yabancı ürünlerin piyasaya ulaşmasını aynı şekilde etkilediğinden miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil etmeyecektir.

Başka bir örnekte, Almanya da hukuka uygun olarak üretilen yapay zekaya sahip robotun, Fransız kanunları uyarınca, Radyasyon seviyesini ölçen bir materyal taşımadığı için, yapay zekaya sahip robot olarak pazarlanamadığı düşünelim. Ulusal önlemin köken temelinde ayrımcılık yapmaması, aynı zamanda bu robotların üretimi sırasında Fransız kanunları uyarınca, radyasyon ölçen materyalin kullanılmasının şart koşulduğunu düşünecek olsak dahi, pazara erişememe durumu ürün gerekliliklerine ilişkin olduğundan, bu durumu *Cassis de Dijon* kapsamında incelememiz gerekecektir.

*Cassis de Dijon* kararını olaya uyguladığımızda ise, Fransız kanunlarını Almanya'da üretilen ürüne uygulamanın ABİHA 36. maddesi ve zorunlu gereklilikler kapsamında, ulusal önlemin meşru kabul edilip edilmeyeceğine bakmamız gerekecektir. Örneğin, Fransa'nın yaşlı nüfusunun oldukça fazla olduğu kabul edilip, Fransız makamlarının ülkedeki yaşlı nüfusunu korumaya yönelik politikalar izlediğini düşünecek olursak, bu durumda, Almanya'da hukuka uygun olarak üretilen ürünün, Fransa'da serbest dolaşıma girmesinin engellenmesinin miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturacağı kabul edilse bile, Fransız yetkili makamlarının, insan sağlığını korumak amacıyla, ABİHA md. 36 kapsamında, bu mevzuatın orantılı ve gerekli olduğunu ispatlaması halinde, ulusal önlem meşru kabul edilebilecektir.

*Komisyon v. İtalya* kararı ile AD, satış düzenlemesi veya ürün gerekliliği kapsamına girmeyen ulusal mevzuat hükümlerinin, ithal ürünlerin pazarlanmasını olumsuz yönde etkilemesi halinde de miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil edeceğine karar vermiştir. Örnek vermek gerekirse, Alman ulusal mevzuatı uyarınca

ameliyatlarda yapay zekaya sahip robotların kullanımının yasaklandığını düşünelim. Bu hüküm her ne kadar belirli satış düzenlemesi veya ürün gerekliliği kategorisine girmeyecek olsa dahi, Fransa da hukuka uygun olarak ameliyatlarda kullanılmak amacıyla üretilen robotların, Almanya'da pazarlanmasının önünde engel teşkil edecektir. Bu durumda ilgili mevzuat, satış düzenlemesi veya ürün gerekliliğine ilişkin olmasa dahi, ilgili robotların tüketiciler tarafından tercih edilmemesine ve ilgili hükmün miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir sayılmasına neden olacaktır. Almanya ise, AD nezdinde yapacağı savunmada, ameliyata giren personellerin belirli bir vicdan seviyesine sahip olması gerektiğini, robotların ise, vicdan sahibi olabileceği düşünülemeyeceği gerekçesiyle ilgili hükmün insan sağlığı ve yaşamını korumak amacıyla meşru kabul edilmesi gerektiğini ileri sürebilecektir.

Üye devletler, yukarıda belirtildiği üzere birçok konuda yapay zekaya sahip robotların serbest dolaşımını, antlaşmadaki istisnalar ve zorunlu gereklilikler kapsamında kısıtlanmasına neden olabilecek adımlar atabileceklerdir. Örnekleri çoğaltmak gerekirse, casusluk üzerine kullanılmak üzere tasarlanan yapay zekaya sahip robotun, kamu güvenliği gerekçe gösterilerek sınır geçişi sırasında Fransız yetkili makamları tarafından el konulması durumunda, her ne kadar bu durum malların serbest dolaşımını olumsuz etkileyebilecek olsa dahi, Fransa tarafından meşru gösterilebilecektir. Aynı şekilde Fransız kanunları gereği yapay zekaya sahip robotların yalnızca Fransızca konuşabileceğine ilişkin bir hüküm içerdiğini düşünelim. Bu durum her ne kadar, ithal robotların, Fransa da pazarlanabilmesinin önüne geçeceği ve bu durumun serbest dolaşımı kısıtlayacağı düşünülse dahi Fransız makamları ulusal mevzuatın, tüketiciyi koruma amacını taşıdığını ve çocuk bakımı amacıyla üretilen bu robotların, başka bir dili konuşmaları durumunda, çocukların gelişim evrelerinde, anadillerini öğrenmelerini zorlaştırabileceğine yönelik

savunmaları, AD nezdinde haklı kabul edilebilecektir. Başka bir örnek olarak, Yunanistan da hükümet tarafından okullarda yapay zekaya sahip robotların, öğretmen olarak kullanılmasının yasaklanması hali verilebilir. Bu durumda hali hazırda, diğer üye devletlerde öğretmen olarak kullanılan yapay zekaya sahip robotların Yunanistan da pazarlanması doğrudan olmasa bile dolaylı olarak engellenmiş olacaktır. Miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil edecek ilgili mevzuat hükümleri, Yunanistan tarafından, öğretmenlerin, öğrencilerin psikolojilerini anlaması gerektiğini, yapay zekaya sahip robotların ise, öğrencilerle empati kuramayacakları vb. gerekçelerle ilgili mevzuat hükümlerinin savunulması durumunda, AD nezdinde meşru kabul edilebilecektir.

Bu hususlarla birlikte, etik ilkeler, hukuki ve cezai sorumluluk vb. gibi alanlarda yapay zekaya sahip robotların uyması gereken ahlaki ve etik değerlerin oluşturulmasındaki, üreticinin sorumluluğunu belirlenmesini öngören mevzuatların farklı hükümler içermesi hali miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil edebilecektir. Bu konu ileride örnek üzerinden detaylıca işlenecektir.

Hukuki sorumluluk kapsamında, yapay zekaya sahip robotlar, şu an için mal kapsamında görüldüğünden, gidilebilecek düzenleme ürün sorumluluğu direktifidir. Direktif hükümleri ilerideki bölümlerde detaylı olarak incelenmiş olmakla birlikte, yapay zekaya sahip robotların meydana getirebileceği zararlar ile ilgili olarak güncellenmesi gerekmektedir.

Yapay zekaya sahip robotların serbest dolaşımı kapsamında, en önemli problem, üye devletlerin, robotlara farklı statüler tanımaları halinde ortaya çıkacaktır. Yapay zekaya sahip robotlara, Hollanda'nın mal, Lüksemburg'un kişi statüsü vermesi halinde problem meydana gelecektir. Bu durumda robotların serbest dolaşımı sağlanamayacak olup, birlik ekonomisi ve birçok alanda ciddi sorunları



beraberinde getirecektir. Bu durumun önüne geçilebilmesi için AB'nin uyulaştırma yapması gerekecektir.

### 2.2.3 Üye Devlet Hukuklarının Uyumlaştırılması

Yapay zekaya sahip robotların birlik içerisinde serbest dolaşımının tam anlamıyla sağlanabilmesi için üye devlet hukuklarının uyumlaştırılması gerekmektedir. Bunun nedeni Yapay zekaya sahip robotların, farklı etik ilkelerle donatılması, üye ülkelerce farklı sorumluluk sistemlerinin belirlenmesi, bununla birlikte hukuki statülerinin üye devletlerce farklı yorumlanması halinde, uyumlaştırmanın olmadığı durumlarda birlik içi ticareti olumsuz yönde etkilemesi mümkün olacağından, üye ülke mevzuatlarının uyumlaştırılması gerekmektedir. Bu kapsamda ilerideki bölümde üzerinde durulacağından burada, genel hatlarıyla uyumlaştırmanın ne olduğunun açıklaması ile yetinilecektir.

Üye devletlerin farklı mevzuatlarının, iç pazarın gerektirdiği ölçüde birbirine yaklaştırılması gerekmektedir. Topluluk içerisindeki ticaret engellerinin asıl nedeni üye devlet mevzuatları arasındaki farklılıklardır. ABİHA'nın ilgili hükümleri uyarınca uyumlaştırmanın yapılabilmesi için, kurucu antlaşmalarda uyumlaştırmanın yapılmasını engelleyen bir hüküm bulunmamalı ve yapılacak olan uyumlaştırma, iç pazarın tamamlanmasına yönelik olmak kaydıyla, iç pazarın daha iyi işlemesine ilişkin kurallar getirmelidir<sup>179</sup>.

Avrupa Birliği tasarruflarına geçmeden önce konuyla ilgili ABİHA md. 114 hükmü incelenmelidir. 114. madde hükümlerinin 26. madde hükmüne yaptığı atıf uyarınca, AB'nin iç pazarı kurmak veya işlemesini sağlamak amacıyla gerekli tedbirleri alacağını, iç pazarın ise malların, kişilerin, hizmetlerin ve sermayenin serbest dolaşımının sağlandığı, iç sınırların olmadığı bir alanı kapsadığını ifade

<sup>179</sup> Zehra Özkan, "Avrupa Özel Hukukunun Uyumlaştırılması", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.:66/S.:1, 2017, s. 171; [https://doi.org/10.1501/Hukfak\\_0000001890](https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001890), (ET: 19.9.2019)

etmektedir<sup>180</sup>. Bu hüküm uyarınca, 26. maddede belirtilen amacın sağlanması için aşağıdaki hükümlerin uygulanacağı belirterek, “Avrupa Parlamentosu ve Konsey, olağan yasama usulü uyarınca tasarrufta bulunarak ve Ekonomik Sosyal Komite’ye danıştıktan sonra iç pazarın kurulmasını ve işleyişini amaçlayan, üye devletlerin kanun, ikincil düzenleme ve idari kurallarının yaklaştırılmasına ilişkin tedbirleri kabul edebilecektir”<sup>181</sup>. Bu kapsamda, Komisyon’un sağlık, güvenlik, çevrenin korunması ve tüketicinin korunması alanlarında alınacak tedbirlerde, bilimsel bulgulara dayanan tüm yeni gelişmeleri göz önünde tutarak, yüksek düzeyde bir korunmanın amaçlanması gerektiği belirtilmiştir<sup>182</sup>. Uyumlaştırma ile ilgili bir tedbirin kabul edilmesinden sonra, üye devletlerin ABİHA md. 36 hükümlerine dayanan gerekçelerle ilgili mevzuat hükümlerinde değişikliğe gitmeyerek bu hükümleri muhafaza edebileceklerini ancak böyle bir durumda, muhafaza etme nedenlerinin Komisyon’a bildirilmesi gerektiğini belirtmektedir<sup>183</sup>. Yapılan bu bildirimden sonra Komisyon altı ay içerisinde söz konusu ulusal hükümlerin, üye devletler arasındaki ticarete keyfi bir ayrımcılık veya örtülü bir kısıtlama aracı oluşturup oluşturmadığını veya iç pazarın işleyişine engel teşkil edip etmediğini inceledikten sonra, muhafaza nedenlerine ilişkin onay veya ret şeklinde karar vereceğini kabul etmiştir<sup>184</sup>.

ABİHA’nın ilgili hükümlerinin açıklanmasından sonra, AB’nin uyumlaştırma amacıyla çıkarabileceği tüzük ve direktiflerle ilgili de bilgi verilip, aralarındaki temel farklara değinilmesi yararlı olacaktır. Avrupa Birliği üye devlet hukuklarının uyumlaştırılması amacıyla, tüzük veya direktif çıkarabilecektir. Tüzükler direktiflerden ayrı olarak, üye devletler ve üye devlet içerisindeki gerçek ve tüzel kişiler bakımından da bağlayıcı ve doğrudan uygulanma etkisini haiz olmak ile

---

<sup>180</sup> ABİHA md. 26.

<sup>181</sup> ABİHA md. 114.

<sup>182</sup> ABİHA md. 114 fıkra 2.

<sup>183</sup> ABİHA md. 114 fıkra 4.

<sup>184</sup> ABİHA md. 114 fıkra 6.

birlikte direktiflerden ayrılmaktadır. Direktifler ise, tüzüklerin aksine doğrudan uygulanabilirlik özelliğini haiz değildirler. Direktiflerin içerdiği kurallar süresi içerisinde üye devletler tarafından iç hukuklarına aktarılmakla birlikte, üye devlet, gerçek kişiler ve özel hukuk kişileri açısından bağlayıcılık taşımaktadır. Üye devletler direktifleri iç hukuklarına aktarmadaki şekil açısından serbesttirler. ABİHA md. 288 uyarınca, “Direktifler yöneltildiği her üye devlet için ulaşılmak istenen amaç bakımından bağlayıcıdır ancak şekil ve yöntem seçimi ulusal makamlara bırakılmıştır”.

Tüzükler ile Direktifler arasındaki asıl fark amaç unsurunda ortaya çıkmaktadır. Tüzüklerin çıkarılma amacı hukuksal birliğin sağlanması iken direktiflerin amacı uyumlaştırmanın sağlanmasıdır. Hukuksal birliğin sağlanması ancak Topluluk tüzüğü ile sağlanabilir. Çünkü tüzükler üye devletlerin herhangi bir tasarrufuna gerek kalmaksızın tüm gerçek ve tüzel kişileri etkilemektedir. Direktifler konsey tarafından veya ortak karar usulü çerçevesinde Konsey ve Avrupa Parlamentosu tarafında da çıkarılabilmektedir<sup>185</sup>.

#### **2.2.4 1985/374 Sayılı Ürün Sorumluluğu Direktifi**

Bu kısma kadar olan bölümde, Antlaşma hükümlerinin ve Adalet Divanı kararlarının yapay zekaya sahip robotların serbest dolaşımını temin etmeye yeterli olmadığı ortaya koyulmaya çalışılmıştır. Bu safhada, mevcut Birlik tasarruflarının da yapay zekaya sahip robotların serbest dolaşımını temin etmek ya da bu bağlamda ortaya çıkacak sorunları gidermek bakımından yeterli olmayacağı, Ürün Sorumluluğu Direktifi üzerinden anlatılmaya çalışılacaktır. Çalışmada Direktifin tercih edilmesinin sebebi, sorumluluk müessesesi kapsamında çok fazla felsefi ve hukuki sorunların ortaya çıkacağına dair kanaatimidir.

---

<sup>185</sup> Sanem Baykal ve İlke Göçmen, **Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016, s. 342.

Ürün Sorumluluğu direktifinin 2. maddesinde belirtilen “Bu direktifin amacı doğrultusunda “ürün”, başka bir taşınır mala ya da bir taşınmaza dahil edilmiş olsalar dahi, birincil tarım ürünleri ve av ürünleri haricindeki tüm taşınır malları ifade eder.” hükmü uyarınca, yapay zekaya sahip robotların günümüzde Direktif kapsamında mal statüsünde kabul edileceği ve bu robotların meydana getirdiği zararlara ilişkin olarak, gidilebilecek düzenlemenin Ürün Sorumluluğu Direktifi olacağı açıktır. Bu doğrultuda, gelecekte yapay zekaya sahip robotların, insanlardan bağımsız olarak hareket edebilecekleri düşünüldüğünde, direktif hükümlerinin güncellenmesi gerekmektedir.

Kanımca, öncelikli olarak, yapay zekaya sahip robotların meydana getireceği zararlara ilişkin üretim sürecindeki sorumluluk hükümleri, kapsama altına alınmalıdır. Bu durumun direktifte güncellenmemesi halinde, örneğin, Fransa'nın meydana gelen zarardan dolayı üreticiyi, Almanya'nın ise meydana gelen zararlardan dolayı kullanıcıyı sorumlu tutması hali, robotların serbest dolaşımına ilişkin problemleri ortaya çıkaracak ve üye devletlerin bu kapsamdaki farklı sorumluluk hükümlerinin miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil etmesi gündeme gelebilecektir.

Yukarıdaki örnek özelinde olayı incelediğimizde, Adalet Divanı her ne kadar *Dassonville* kararında miktar kısıtlamasına eş etkili tedbirleri tanımlarken “ticarete” ilişkin kural ifadesini kullanmış olsa da, Adalet Divanı *Buy Irish Goods*<sup>186</sup> kararıyla , ticarete ilişkin olmayan kuralların da, potansiyel olarak ticareti etkilemesi halinde miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil edeceğini belirtmiştir. Bu kapsamda, üye devletler arasındaki hukuki sorumluluğa ilişkin mevzuat farklılıkları, ticarete ilişkin olmasalar dahi bazı durumlarda miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil edecektir. Bununla birlikte, Fransa'nın üreticiyi sorumlu tutan hukuk kuralının hali hazırda

---

<sup>186</sup> Case 249/81 *Comission v. Ireland* [1982] ECR.I-04005.

ticarete ilişkin olmadığı ancak kullanıcıların var olan hukuk kuralı nedeniyle sorumluluktan kaçınabilmek için yerli ürünleri tercih edecekleri düşünüldüğünde, ithal ürünlere olan talep düşeceğinden bu durum miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturacaktır<sup>187</sup>. *Cassis de Dijon* prensipleri uyarınca, bu durumun kamu menfaatlerine ilişkin zorunlu gereklilikler ile meşrulaştırılması halinde, üye devletlerin hukuki sorumluluğa ilişkin farklı mevzuatları, robotların serbest dolaşımını olumsuz yönde etkileyecektir.

Bir başka duruma örnek vermemiz gerekirse, günümüzde ürün sorumluluğu direktifinin, üretim sürecinden kaynaklanan ayıplara ilişkin olarak hukuki sorumluluğu belirlediği, gelecekte ise, yapay zekaya sahip robotlara ilişkin olarak sorumluluk sistemi belirlenirken, hukuki sorumluluğun yalnızca üretim sürecinde ortaya çıkmayacağını, örneğin, yapay zekaya sahip robotun tamamen kendi isteğiyle, 3. kişiye zarar vermesi durumuna yönelik olarak ortaya çıkan halleri de kapsamı gerekmektedir. Bu kapsamda üye devletlerin farklı sorumluluk sistemleri benimsemeleri halinde, yukarıdaki örnekte belirtildiği gibi, miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil edecek durumlar ortaya çıkacaktır. Bu örneklerle birlikte direktifin tarihsel gelişimi ve mevcut hali üzerindeki incelemelere yer verilmesi, yerinde olacaktır.

Üye devlet hukuklarının uyumlaştırılmasına kadar, üye devletlerde hatalı ürünlerin neden olduğu zararlara ilişkin görüşler farklı ilkelere dayanmaktaydı<sup>188</sup>. Üye devletlerin hatalı ürünlerinin neden olduğu zararlardan dolayı, üretenin sorumluluğuna ilişkin farklı mevzuatların varlığı rekabeti bozabileceği ve malların serbest dolaşımının etkileneceği ve hatalı ürünün toplum sağlığına verebileceği

---

<sup>187</sup> Case C- 142/05 *Aklagaren v. Percy Mickelsson and Joakim Roos* [2009] ECR.I-04273. Adalet Divanı ilgili davada, ilgili kuralın ticarete yönelik olmayıp, ithalata herhangi bir kısıtlama getirmese dahi, miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir çerçevesinde değerlendirilebileceğine karar vermiştir.

<sup>188</sup> Fulya Erlüle, **age**, s.34.

zararlar karşısında tüketicinin farklı derecelerde korunmasının olması nedeniyle, topluluk mevzuatlarının 1985 yılında uyumlaştırılması yoluna gidilmiştir. Direktif ile birlikte hatalı ürünlerin yol açtığı zararlardan dolayı, kusursuz sorumluluk ilkesinin uygulanacağı kararlaştırılmıştır<sup>189</sup>.

Avrupa’da sorunlu ürünlerin yol açtığı zararlardan dolayı sorumluluk uzun zamandır üye devletlerin ulusal hukuklarına tabii idi. Bu direktif ile birlikte modern üretimin meydana getirdiği sorunlara karşı, risklerin adil bir biçimde paylaşılması amaçlanmıştır<sup>190</sup>.

Direktifin 2. maddesi uyarınca, “Bu Direktifin amacı doğrultusunda ‘ürün’, başka bir taşınır mala ya da bir taşınmaza dâhil edilmiş olsalar dahi, birincil tarım ürünleri ve av ürünleri haricindeki tüm taşınır malları ifade eder. ‘Birincil tarım ürünleri’, ilk işlemden geçmiş ürünler haricindeki toprak, besicilik ve balıkçılık ürünlerini ifade eder. ‘Ürün’ tanımı içinde elektrik de yer alır.” şeklinde düzenlenmiştir.

Direktifin 3. maddesinde üretici kavramı tanımlanmıştır. Bu maddeye göre “üretici, oluşturulmuş bir ürünün imalatçısını, ham madde üreticisini, veya ürünlerin birleşen parçalarının imalatçısını, ismini, ticaret markasını veya ürünün ayırt edici özelliğini ürün üzerinde belirterek, kendisini üretici olarak tanıtan kimseyi ifade eder” şeklinde düzenlenmiştir. Kanımca direktif üzerinde yapılabilecek güncellemeler kapsamında, sorumluluk sürecine kullanıcı dahil edilmelidir. Bunun nedeni kendini geliştirmesi sürecinde, kullanıcı ile etkileşime giren robotun, zarara neden olacak şekilde yeni davranışlar geliştirebilecek olmasıdır. Gelecekte, kullanıcısı ile girdiği etkileşimler nedeniyle, yapay zekaya sahip robotun bir zarara neden olması muhtemel görünmektedir.

<sup>189</sup> Bakınız, Ürün Sorumluluğu Direktifi Dıbaresi

<sup>190</sup> Duncan Fairgrieve., Geraint Howells., **age**, s.966.

Ürünün hatalı olup olmadığına ilişkin temel ölçek, haklı olarak beklenen güvenlik kıstası olarak nitelendirilmiştir. Buna göre, ürünün, günün şartları içerisinde kendisinden haklı olarak beklenen güvenilirliği sağlamadığı takdirde hatalı olarak nitelendirileceği kararlaştırılmıştır<sup>191</sup>. Bu hüküm uyarınca, ürünün ayıplı olup olmadığının belirlenmesinde, zararın gerçekleştiği an değil, ürünün piyasaya sürüldüğü an dikkate alınacaktır. Meydana gelen zararlara üreticinin katlanması gerektiği beklentisi, temelde bir malın ayıplı olmasının üretici kaynaklı olduğu düşüncesinden ileri gelmektedir<sup>192</sup>. Kanımca direktifin bu maddesi de, yapay zekaya sahip robotlar özelinde güncellenmelidir. Bunun nedeni kullanıcısı tarafından eğitilebilecek olan yapay zekaya sahip robotun, zarara sebep olabilecek olmasıdır. Bu açıklamalar kapsamında, yapay zekaya sahip robotların, zamanla kendilerini geliştirebilecek makineler olduklarını düşündüğümüzde, yapay zekaya sahip robotların meydana getirdiği zarara ilişkin sorumluluğun belirlenmesinde, zararın meydana geldiği anın dikkate alınması, sorumluluğun üretici ve kullanıcı arasında paylaştırılabilmesi için fayda sağlayacaktır.

Direktif 7. maddesi uyarınca ticari veya mesleki mallarda, hatalı ürünün neden olduğu zararların, direktif kapsamında bulunmadığını, bu hususun ancak haksız fiil hükümlerine göre tazmin edileceği belirtilmiştir. Buna göre, kişilerin, vücut bütünlüğünde meydana gelen zararları, hatalı ürünün üreticisinin tamamiyle karşılaması gerekirken, mala verilen zararlarda ise söz konusu malın özel kullanıma veya tüketime özgülenmiş olması aranmıştır. Burada üzerinde durulması gereken en önemli nokta ise, ayıplı malın kendisinde meydana gelen zararların, direktif uyarınca kusursuz sorumluluk kapsamında tutulup tutulamayacağına ilişkindir<sup>193</sup>. Direktife göre bu zararlar, üreticinin kusursuz sorumluluğu kapsamında tutulamaz. Buna

---

<sup>191</sup> Fulya Erlüle, **age**, s.118.

<sup>192</sup> Betül Tiryaki, **age**, s. 233.

<sup>193</sup> Betül Tiryaki, **age**, 238.

karşın bu zararlara ilişkin hükümlerin, sözleşme sorumluluğu çerçevesinde karşılanabilmesi mümkündür<sup>194</sup>.

Direktif uyarınca, zarar gören kişinin, ürünün hangi özelliğinin hatalı olmasından dolayı zararın ortaya çıktığı meselesi önemli değildir. Ayıplı bir ürün nedeniyle, kişinin vücut bütünlüğüne yönelik bir zararın meydana gelmesi, sorumluluk hükümlerinin uygulanması açısından yeterlidir<sup>195</sup>.

Direktif hükümleri uyarınca, zarar görenin 500 Euro' a kadar olan zararları, üreticinin kusursuz sorumluluğu kapsamında iken, bu miktarın üzerinde bir zararın meydana gelmesi halinde ise, üreticinin meydana gelen zararın tamamını değil sadece 500 Euro ve meydana gelen zarar arasındaki farkı gidereceği belirtilmiştir<sup>196</sup>.

Direktifin 4. ve 5. madde hükümleri uyarınca, üretici ve hatalı ürünün, üretim aşamasında yer alan diğer kişilerin müteselsil sorumluluk hükümlerine tabi olacağı belirtilmiş, bununla birlikte zarara uğrayan kişinin, zarar ile hatalı ürün arasındaki nedensellik bağıını ispatlaması gerektiğine değinilmiştir.

Ürün Sorumluluğu Direktifinin 9. maddesinde, manevi zararlara yönelik sorumluluk hükümleri, üye devletlerin iç hukuklarına bırakılmıştır.

Ürün Sorumluluğu Direktifinin 7. maddesi uyarınca, üreticinin kurtuluş kanıtı getirerek sorumluluktan kurtulabileceği kararlaştırılmış olup, buna göre, üreticinin, malı piyasaya sürmediğini, ayıbın, malın kendisi tarafından piyasaya sürüldüğü tarihte mevcut olmadığını, ayıbın üründe sonradan meydana gelmiş olabileceğini, bununla birlikte malın piyasaya sürüldüğü sıradaki teknolojik ve bilimsel bilgi seviyesinin, piyasaya sürülme anında ayıbın öngörülememesi halinde ve bütünleyici parçanın üreticisinin sorumlu tutulduğu hallerde ise, ayıbın, parçanın takıldığı veya yerleştirildiği malın, üretimine ilişkin çiziminden veya malın üreticisi tarafından

---

<sup>194</sup> Duncan Fairgrieve ve Geraint Howells, **age**, s.978.

<sup>195</sup> Duncan Fairgrieve ve Geraint Howells, **age**, s.979.

<sup>196</sup> Ömer Çınar, **age**, s.144.



verilen talimatlardan kaynaklandığını ispatlaması halinde sorumluluktan kurtulacağı hükme bağlanmıştır.

Bu hususlarda birlikte, kanımca, yapay zekaya sahip robotlar açısından direktifin güncellenmesi sürecinde, üreticiler ve kullanıcılar arasında sorumlulukların paylaşılması yoluna gidilmelidir. Bununla birlikte yalnızca hatalı ürünlerden kaynaklı olmamakla birlikte, yapay zekaya sahip robotların sırf kendileri öyle istedikleri için bir zararın ortaya çıkabileceği öngörülmesi ve direktif buna göre güncellenmelidir. Örneğin, yapay zekaya sahip robotların, otonom seviyelerine bağlı olarak, sorumluluk hükümlerinde değişikliğe gidilebilecektir. İnsandan bağımsızlık seviyesi az olan bir robotun eylemleri nedeniyle bir zararın ortaya çıkması durumunda, sorumluluk kullanıcı ve üretici arasında paylaşılabilir iken, otonom seviyesi yüksek bir robotun zarara neden olması halinde, kullanıcının sorumluluğunu ağırlaştırıcı bir sorumluluk sistemi ortaya çıkabilecektir. Otonom seviyesinin artması sonucunda, kullanıcıları, robotların hareketleri konusunda daha dikkatli olması gerekecektir.

## SONUÇ

Günümüzde gittikçe artan otonom seviyeleri nedeniyle, yapay zekaya sahip robotların, sahip olması gereken özellikler, meydana getirebilecekleri zararlardan dolayı sorumluluk ilkeleri ve Avrupa Birliği içerisinde serbest dolaşimleri nedeniyle meydana gelebilecek olumsuzluklar tartışılmaktadır.

Yapılan tartışmalar sonucunda tam ve kesin bir kanıya varmak mümkün olmasa da, yapay zekaya sahip robotların, ileride insanlarla meydana gelebilecek etkileşimleri göz önüne alındığında, hukuk nezdinde birçok problemi beraberinde getirecekleri aşikardır.

Yapay zekaya ilişkin robotların hareketleri nedeniyle bir zararın meydana gelmesi halinde, kimin sorumlu olacağına ilişkin sorumluluk ilkeleri düzenlenmelidir. Bu düzenlemeler yapılırken, yapay zekaya sahip robotların, kendi kendilerine karar verebilecek zeka düzeyine sahip olacakları unutulmamalı ve günümüzdeki sorumluluk sistemlerinin, gelecekte, yapay zekaya sahip robotların meydana getirebileceği zararlar kapsamında uygulanmasının, büyük haksızlıklara yol açacağı göz önünde bulundurulmalıdır.

Avrupa Birliğinde yapay zekaya sahip robotlara ilişkin uyumlaştırma çalışmalarının geniş kapsamda olması çok önemlidir. Bu uyumlaştırmanın, yapay zekaya sahip robotların, etik ilkelerini, ambalajlanmasını, oluşturulmasında kullanılacak olan malzeme kalitesine kadar kapsama altına alınması gerektiği, bunun yanı sıra günümüzde hatalı ürünlerin neden olduğu zararlara ilişkin uygulama alanı bulan ürün sorumluluğu direktifinin birçok açıdan yenilenmesi gerektiği hesaba katılarak, uyumlaştırmanın, yapay zekaya sahip robotların neden olacağı zararları da kapsama alanı altına alması gerekmektedir.

Yapay zekaya sahip robotlara ilişkin uyumlaştırmanın yapılmaması durumunda, örneğin x devletinde, bir robotun sağlaması gereken özellikler ile başka bir üye devlette robotların sağlaması gerektiği özelliklerin farklı olması halinde ve bunun yanı sıra robotların meydana getirdiği zararlar açısından, üye devletlerce farklı sorumluluk hükümlerine tabii tutulmaları halinde, ilgili hükümlerin miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir oluşturması gündeme gelecektir. Üye devletlerin miktar kısıtlamasına eş etkili tedbir teşkil eden ulusal düzenlemelerinin, uyumlaştırmanın yapılmadığı durumlarda özellikle kamu güvenliği ve insanların yaşamlarının korunması gerekçelerine dayanılarak haklı çıkarılmaları söz konusu olacaktır ki bu durum üye devletler arası ticarete büyük problemleri beraberinde getirecektir. Bu sorunların ortaya çıkmaması amacıyla yapılacak olan uyumlaştırmanın, yapay zekaya sahip robotları her anlamda kapsamına alması gerekmektedir.

Yapay zekaya sahip robotların sorumluluğuna ilişkin olarak uygulanması öngörülen ürün sorumluluğu direktifi hükümleri, özellikle sorumluluğun ortaya çıktığı zaman bakımından güncellenmeli, bu kapsamda üreticinin ürünü piyasaya sunduğu an değil, zararın meydana geldiği an dikkate alınmalıdır. Bu hususla birlikte, yapay zekaya sahip robotların meydana getirebileceği zararların, yalnızca üretim aşamasındaki ayıptan kaynaklanmayacağı, kendi kendine öğrenebilen makinelerin, üretim süreçlerinden bağımsız olarak da bir zararı meydana getirebileceklerinin üzerinde durulmalıdır.

## KAYNAKLAR

Baykal Sanem ve Göçmen İlke, **Avrupa Birliği Kurumsal Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2016.

Baykal Sanem, Avrupa Birliğinde Malların Serbest Dolaşımı ve Çevrenin Korunması: Farklı Menfaatler Arasında Denge Arayışı, **Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi**, C:5/S:2, 2006, s. 103-129.

Beck Susanne, “The Problem of Ascribing Legal Responsibility in the Case of Robotics”, **AI&Society**, C.:31/S.:4, 2016, s. 473-481.

Birnbaum L. Sheila, “Unmasking the Test for Design Defect: From Negligence [to Warranty] to Strict Liability to Negligence”, **Vanderbilt Law Review**, C.:33/S.:593, 1980, s. 593-651.

Bozkurt Enver, Özcan Mehmet ve Köktaş Arif, **Avrupa Birliği Hukuku**, 6. Baskı Ankara 2012.

Bozkurt Gülnihal, “Eski Hukuk Sistemlerinde Kölelik”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.:38/S.:65, 1981 s. 1301-1308; [https://doi.org/10.1501/Hukfak\\_0000000803](https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000803), (ET: 02.09.2019)

Bryson J. Joanna, “Robots Should be Slaves”, **Artificial Models of Natural Intelligence**, 2009, s. 63-74; <http://www.cs.bath.ac.uk/~jjb/ftp/Bryson-Slaves-Book09.pdf>, (ET: 04.09.2019)

Calo Ryan, "Artificial Intelligence Policy: A Primer and Roadmap", **U. C Danis Law Review**, C.:51/S.:2, 2017, s.399-436.

Can Hacı, **Avrupa Birliği İç Pazar Hukuku**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2008.

Cerka Paulius, Grigiene Jurgita, Sirbikyte Gintare, "Liability for Damages Caused by Artificial Intelligence", **Computer Law & Security Review**, C.:31/S.:3, 2015, s.376-389.

Chriss Richard, "Keck Considered: A New Doctrinal Model for the Free Movement of Goods in the European Union", **Pace Int'l L. Rev.** C.:7/S.: 149 1995, s. 149-176.

Çınar Ömer, "Avrupa Konseyinin 25.07.1985 Tarihli ve 85/374 Sayılı Yönergesi" ve "Ayıplı Malın Neden Olduğu Sorumluluk Hakkında Yönetmelik" Hükümlerine Göre Ayıp Kavramı, **İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi**, C.:9/S.:13, s. 131-151. 2010, s.; <https://hdl.handle.net/11467/486> (ET: 7.9.2019)

Derlen Mattias, Lindholm Johan, "Article 28 E.C. and Rules on Use: A Step towards a Workable Doctrine on Measures Having Equivalent Effect to Quantitative Restrictions," **Columbia Journal of European Law**, C.:16/S.:2 2010, s.191-232.

Erlüle Flya, **Avrupa Topluluğu Konsey Yönergesi erevesinde Yapımcının Sorumluluğu**, Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Doktora Tezi, 2002, İstanbul.

Ersoy ağlar, **Robotlar Yapay Zeka ve Hukuk**, Oniki Levha Yayıncılık, İstanbul 2017.

Expert Group on Liability and New Technologies New Technologies Formation, **Liability for Artificial İntelligence and other Emerging Digital Technologies**;

<https://ec.europa.eu/transparency/regexpert/index.cfm?do=groupDetail.groupDetail&groupID=3592> (ET: 17.12.2019)

Fairgrieve, Duncan., Howells, Geraint, “Rethinking Product Liability: A Missing Element in the European Commission’s Third Review of the European Product Liability Directive”, **The Modern Law Review**, C.:70/S.:6 , 2007, s. 962-978.

Göçmen İlke, **Avrupa Birliği Maddi Hukuku: İ Pazar**, Seçkin Yayıncılık, Ankara 2017.

Günther, J., Mnch, F., Beck, S., Löffler, S., Leroux, C., Labruto, R., (2012), “İssues of Privacy and Electronic Personhood in Robotics”, **2012 IEEE RO-MAN: The 21st IEEE International Symposium on Robot and Human Interactive Communication**, September 9-13 2012, IEEE, Paris France, s. 815-820.

Gürbüzer Senem, **Avrupa Birliği Adalet Divanı İçtihatları Işığında Malların**

**Serbest Dolaşımı**, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, 2010;

<http://hdl.handle.net/20.500.12397/10900>, (ET: 07.08.2019)

Hallevy Gabriel, "The Criminal Liability of Artificial Intelligence Entities - From

Science Fiction to Legal Social Control," **Akron Intellectual Property**

**Journal**, C.:4/S.:2, 2010, s. 171-202.

High-Level Expert Group on Artificial Intelligence., "Ethics Guidelines For

Trustworthy AI", Brüssel 2019;[https://ec.europa.eu/digital-single-](https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai)

[market/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai](https://ec.europa.eu/digital-single-market/en/news/ethics-guidelines-trustworthy-ai)(ET: 08.06.2019)

Keeling T. David, "The Free Movement of Goods in EEC Law: Basic Principles and

Recent Developments in the Case Law of the Court of Justice of the

European Communities", **The International Lawyer**, C.:26/S.:2, American

Bar Association 1992, s. 467-483.

Kelley, R., Schaerer, E., Gomez, E., Nicolescu, M., "Liability in Robotics: An

International Perspective on Robots as Animals", **Legal and Safety**

**Constraints for Service Robot Deployment**, C.:24/S.:13, 2012, s. 1861-

1871; <https://www.tandfonline.com/doi/abs/10.1163/016918610X527194>

(ET: 16.08.2019)

Kelley Richard, Schaerer Enrique, Gomez Micaela, Nicolescu Monica, "Liability in

Robotics: An International Perspective on Robots as Animals", **Advanced**

**Robotics**, C.:24/S.:13, 2010, s. 1861-1871.

Kuçuradi İoanna, **İnsan Hakları: Kavramları ve Sorunları**, Türkiye Felsefe Kurumu Yayınları, Ankara 2007.

Lagioia Francesca, Sartor Giovanni, "AI Systems Under Criminal Law: a Legal Analysis and a Regulatory Perspective", **Philosophy&Technology**, 2019, s.1-33.

Maduro Poiares Miguel, "Keck: The End: The Beginning of the End: Or Just the End of the Beginning," , **Irish Journal of European Law**, C.:3/S.:1 2009, s. 40-43.

Maduro Poiares Miguel, "The Saga of Article 30 EC Treaty: To Be Continued," **Maastricht Journal of European and Comparative Law**, C.:5/S.:2 1998, s. 298-316.

Marino Dante and Tamburrini Guglielmo, "Learnin Robots and Human Responsibility", **İnternational Review of İnformation Ethics**, C.:6/S.:12, 2006, s.46-51; <https://www.infodata-edepot.de/volltext/ijie/07247.pdf> (ET: 17.12.2019)

Newman Karl, Weatherill Stephen, **İnternational Law and Comparative Law Quaterly**, C.:46/S.:3, **Cambridge University Press**, 2008, s. 704-712.

Özkan Zehra, "Avrupa Özel Hukukunun Uyumlaştırılması", **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.:66/S.:1, 2017, s. 157-199; [https://doi.org/10.1501/Hukfak\\_0000001890](https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000001890), (ET: 19.9.2019)



Padhy Kumar Ankit and Padhy Kumar Amit, "Criminal Liability of the Artificial Intelligence Entities," **Nirma University Law Journal**, C.:8/S.:2, 2019, s.15-20.

Pagallo Ugo, "Killers, Fridges and Slaves: A Legal Journey in Robotics", **AI&Society**, C.:26/S.:4, 2011, s. 347-354.

Pagallo Ugo, "From Automation to Autonomous Systems: A Legal Phenomonology with Problems of Accountability", **Proceedings of the Twenty-Sixth International Joint Conference on Artificial Intelligence**, 2017, International Joint Conferences on Artificial Intelligence Organization, Melbourne 2017, s. 17-23; <https://www.ijcai.org/Proceedings/2017/0003.pdf> (ET: 12.08.2019)

Palmerini, E., Bertolini, A., Battaglia, F., Koops, J., Carnevale, A., Salvini, P., "RoboLaw: Towards a European Framework for Robotics Regulation, **Robotics and Autonomous Systems**, C.:86/S.:12, 2016, s.78-85.

Richards M. Neil and Smart D. William, "How Should Law Think About Robots" (Ed. Ryan Calo, A. Micheal Froomkin, Ian Kerr), **Robot Law**, The Online Content Platform for Edward Elgard Publishing, 29 Jan 2016, s.3-22. <https://doi.org/10.4337/9781783476732> (ET: 14.07.2019)

Santosuosso Amedeo, C. Boscarato, F. Caroleo, Roberto Labruto, Christophe Leroux,, "Robots, Market and Civil Liability: a European Perspective", **IEEE RO-MAN: The 21st IEEE International Symposium**

**on Robot and Human Interactive Communication**, 9-13 Sept. 2012, IEEE, Paris, France, 12 November 2012, s.1051-1058.

Solum B. Lawrance, “Legal Personhood for Artificial Intelligences”, **North Carolina Law Review**, C.:70/S.:4, 1992, s.1231-1287; [https://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3447&context=nc\\_law\\_review](https://scholarship.law.unc.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=3447&context=nc_law_review) (ET: 20.09.2019)

The European Parliament’s Legal Affairs Committee, European Civil Law Rules in Robotics, **Policy Department C: Citizen’s Rights and Constitutional Affairs**, Brussels 2016; [https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571379/IPOL\\_STU\(2016\)571379\\_EN.pdf](https://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/STUD/2016/571379/IPOL_STU(2016)571379_EN.pdf) (ET: 09.08.2019)

Tiryaki Betül, “Avrupa Konseyinin 25.7.1985 Tarihli Direktifine Göre Üreticinin Sorumluluğunun Şartları ve Tüketicinin Korunması Mevzuatı ile Mukayesesi”, **Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi**, C.:55/S.:2, 2006, s. 230-248; [https://doi.org/10.1501/Hukfak\\_0000000347](https://doi.org/10.1501/Hukfak_0000000347) (ET: 23.5.2019)

Yılmaz Gizem, **Avrupa Birliği Ortak Pazarında Miktar Kısıtlamalarına Eş Etkili Önlemler**, Oniki Levha Yayınları, Ankara 2018.

Yüksel Bozkurt E. Armağan, “Robot Hukuku”, **Türkiye Adalet Akademisi Dergisi**, C.:7/S.:29, 2017, s. 85-112.

Wagner Gerhard, Robot, Inc.: Personhood for Autonomous Systems?, **Fordham Law Review**, C.:88/S.:2, 2019, s. 591-612;

<https://ir.lawnet.fordham.edu/cgi/viewcontent.cgi?article=5632&context=flr>

(ET: 18.08.2019)

## **AVRUPA BİRLİĞİ ADALET DİVANI KARARLARI**

Cases 2-3/69 Sociaal Fonds voor de Diamantarbeiders v. S.A. Ch. Brachfeld & Sons and Chougol Diamond Co. [1969] ECR.I-00211

Case 2/73 Geddo v. Risi [1973] ECR.I-00865.

Case 8/74 Procureur du Roi v. Benoit and Gustave Dassonville [1974] ECR.I-00837

Case 15/74 Centrafarm BV. Et Adriaan de Pejiper v. Sterling Drug Inc [1974] ECR.I-01147.

Case 6/76 Cornelis Kramer and Others [1976] ECR.I-01279.

Case 53/76 Procureur de la Republique de Besançon v Les Sieurs Bouhelier and others [1977] ECR.I-00197.

C- 321/94 Criminal proceedings against Jacques Pistre [1977] ECR.I-02343.

Case 7/78 Regina v. Ernest George Thompson, Brian Albert Johnson and Colin Alex Norman Woodiwiss [1978] ECR.I-02247.

Case 34/79 Regina v. Maurice Donald Henn and John Frederick Ernest Darby [1979]  
ECR.I-03795.

Case 120/78 Cassis de Dijon [1979] ECR.I-00649.

Case 113/80 Commission v. Ireland [1981] ECR.I-01625.

Case C- 95/81 Commission v. Italy [1982] ECR.I-02187.

Case 249/81 Commission v. Ireland [1982] ECR.I-04005.

Case 261/81 Walter Rau Lebensmittelwerke v De Smedt PVBA [1982] ECR.I-  
03961.

Case 243/84 John Walker & Sons Ltd v Ministeriet for Skatter og Afgifter [1986]  
ECR.I-00875.

Case 154/85 Commission v. Italy [1987] ECR.I-02717.

Case 178/84 Commission v. Germany [1987] ECR.I-01227.

Case 18/87 Commission v. Germany [1988] ECR.I-5427.

C- 132/88 Commission v. Greece [1990] ECR.I-01567.

Case C- 367/89 Criminal proceedings against Aime Richardt and Les Accessoires  
Scientifiques SNC [1991] ECR.I-04621.

Case C- 267/91, Case C- 268/91 Criminal Proceedings against Bernard Keck and Daniel Mithouard [1993] ECR.I-06097.

Case C- 61/97 Foreningen af dansken Videogramdistributører, acting for Egmont Film A/S, Buena Vista Home Entertainment A/S, Scanbox Danmark A/S, Metronomo Video A/S, Polygram Records A/S, Nordisk Film Video A/S, Irish Video A/S and Warner Home Video Inc. v. Laserdisken [1998] ECR.I-5171.

Case C- 358/01 Comission v. Spain [2003] ECR.I-13145.

Case C- 110/05 Comission v. Italy [2009] ECR.I-519.

Case C- 142/05 Aklaragen v. Percy Mickelsson and Joakim Ross [2009] ECR.I-04273.

Case C- 153/08 Comission v. Spain [2009] ECR.I-09735.

Case C- 26/11 Belgische Petroleum Unie VZW and Others v. Belgische Staat [2013] ECLI:EU:C:2013:44

Case 24/68 Komisyon v Ítalya [1969] ECR 00193.